

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

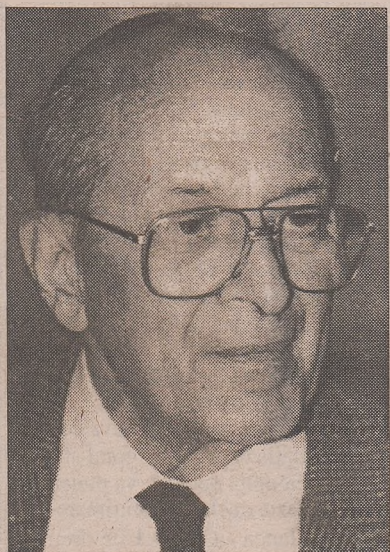
Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

17 - 23 martie 1999
(Anul XXXII)

10

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Aniversare ALEXANDRU PALEOLOGU

(pag. 3, 14-15)

INEDIT

Colomba VORONCA:

Scrisori către SAȘA PANĂ

(pag. 12-13)

Umbra lui Cromwell la Cozia

(pag. 11)

O POVESTIRE
DE
BORIS
ZAITSEV

(pag. 20-21)

Ultima
carte
a lui
ȘABATO

(pag. 23)

CARTEA UMILITĂ

(pag. 7)

Nostalgici în mașina timpului

(pag. 19)

Conceptul de istorie literară

ÎN SUTA și ceva de ani care ne desparte de primele noastre istorii literare (care erau, totodată, și istorii ale limbii: Aron Densușianu, 1885, I. Nădejde, 1886, Al. Philippide, 1888), conceptul însuși de istorie literară a cunoscut o evoluție interesantă, nu lipsită de surprize. La început de tot, nici conceptul de literatură nu era fixat cuprinzînd deopotrivă domeniul literelor, științelor și artelor sau pe al istoriei, științei și poeziei, după cum ne încredințează un cercetător sau altul. Difuz încă, o bucată de vreme, conceptul de istorie literară pare să aibă ca obiect cînd viața intelectuală în genere, cînd cultura națională în totalitate. O precizare a lui Aron Densușianu este cu desăvîrșire izolată în acest context: "Dacă am zis că istoria literaturii române este în fond istoria culturii și a deșteptărei noastre, de aici nu urmează că ne putem dispensa de a aplica asupra producărilor noastre literare măsura severă a criticii". Afît de necrutător cu precursorul său, mai cu seamă din pricina capitolului despre Eminescu din *Istorie*, G. Călinescu n-a băgat de seamă că Aron Densușianu a legat, cu cincizeci de ani înaintea *Principiilor de estetică*, istoria de critica literară!

E drept că toate generațiile maioreștiene de critici, acelea care s-au succedat în prima parte a secolului XX, vor gîndi diferit: separînd conștiințios disciplinele cu pricina. Îl las la o parte pe M. Dragomirescu, perfect convins că istoria literară nu poate pretinde să fie o știință (argumentul este însă extraordinar: avînd în vedere personalitatea omenească, pe omul practic, trăitor într-un mediu anumit, și nu personalitatea artistică, adică pe omul care creează, istoria se situează principial în afara sferei literaturii), ca să-l citez pe Ovid Densușianu, autor el însuși al unei, încă valide, *Istории a literaturii române moderne*: "În accepțiunea ei largă, critica cuprinde două preocupățiuni, după scopul pe care-l urmărește: preocupățiuni estetice și preocupățiuni istorice." Ideea articolului din 1906 ar fi că cele două preocupățiuni se cade să nu se amestece. Douăzeci de ani mai apoi, G. Ibrăileanu va afirma și el: "...Una e critica estetică... și alta istoria literară". Tînărul E. Lovinescu, în 1910 și în pragul unei cariere universitare nerealizate, făcea abisală distanța dintre una și alta: de vreme ce critica, singură, se apleacă asupra unor opere cu adevărat vii (care, contemporane fiindu-ne, "ne mișcă, ne înduioșează, lovindu-ne slăbiciunile noastre, învăluindu-ne într-o atmosferă de simpatie"), istoriei literare revenindu-i misiunea de a le studia pe acelea, indifferente, din trecut, se înțelege ușor că între critică și istorie literară nu poate fi nici o punte.

Emulii lui E. Lovinescu dintre războaie îi preiau idiosincraziile mutaționiste. "Istoria literară se ocupă de autorii trecutului mai mult sau mai puțin îndepărtat", va scrie T. Vianu în 1962, adică într-o altă epocă făcînd să supraviețuiască distincția maestrului său la două războaie mondiale și la două decenii de comunism. Nici Ș. Cioculescu, P. Constantinescu ori Vladimir Streinu n-au gîndit altfel.

Abia în 1939 o propoziție a lui G. Călinescu pune capăt acestei interpretări a lucrurilor: "În realitate, critică și istorie sînt două înfățișări ale criticii în înțelesul cel mai larg". Și: "...Adevărata critică de valoare conține implicit o determinațiune istorică", după cum "nu e cu putință să faci istorie literară fără examen critic." Din acest moment, conceptul de istorie literară își capătă plenitudinea. O dată proletcultismul apus, critica postbelică revine la *Principiile* călinesciene ca la o biblie a domeniului său. Nici structuralismul, nici celelalte curente antiistoriste din anii '60-'70 nu-i pot clinti pe criticii literari de pe poziția călinesciană. Chiar dacă, paradoxal, nu prea se mai scriu istorii literare, iar aceea a lui Călinescu nu se reeditează pînă în 1982. Conceptele, ca și cărțile, își au soarta lor.

CONTRAFORT

de Mircea
Mihăieș

AUTODIAGNOSTICAREA LA ROMÂNI

MULTĂ vreme am fost, într-un crescendo al naivității, surprins, uimit, uluit, șocat de capcana în care au căzut învingătorii alegerilor din noiembrie 1996. Nevenindu-le nici lor să creadă că au câștigat în competiția cu Invincibila Armada securisto-comunistă a lui Ion Iliescu, ei se comportau în relația cu puterea precum vizitatorul la muzeu: îi dădeau ocoluri, dar nu îndrăzneau s-o atingă. Picați ca din lună, neînțelegând nimic din mecanismul diabolic bricolat de bolșevici, nepoții lui Corneliu Coposu au înghițit gălușca amară abandonată neglijent în farfuriile de oameni Moscovei. Câteva luni, noile staruri politice au umblat bezmetice de ici-colo, incapabile să se obișnuiască cu ideea că de atunci înainte era de datoria lor să conducă treburile publice.

Marele hap îngurgitat la repezeală de oamenii Convenției Democratice a fost preluarea, fără cel mai sumar inventar, a contabilității dezastruoase a țării. Când, la câteva luni după revenirea din uluială, unii dintre reprezentanții noii puteri au început să mârâie, realizând că fuseseră duși cu preșul precum ultimii fraieri, era prea târziu. Nu-i mai credea nimeni. (Gurile rele spun că starea de vrajă și intervalul de împietrire coincid cu cele șapte luni cât l-au avut alături pe Virgil Măgureanu. Cunosând abilitatea diabolică a acestuia, n-ar fi exclus ca marele dirijor al politicii iliesciene să fi orchestrat și această pasare lină a responsabilităților dinspre vechii spre noii favoriți. Încă o dată, cadoul făcut de Securitate s-a dovedit unul otrăvit.)

Pe vremea lui Victor Ciorbea funcționa cuvântul de ordine că nu trebuie divulgat nimic despre situația reală a țării pentru a nu speria organismele financiare internaționale și investitorii străini. În această capcană grosolană au căzut, mai zgomotos decât ieșii lui Creangă, oameni altminteri nu lipsiți de inteligență. Iar rezultatele se văd acum în aroganța fără limite și în obraznicia cinică a șobolanimii iliesciene care a părăsit puntea vaporului pe trei sferturi scufundat.

Urmărindu-l de curând pe dl Adrian Năstase într-un talk-show, nu știam ce să fac mai întâi: să sparg aparatul sau să dau o fugă la televiziune să-l aștept cu niscaiva ouă clocite? Ca și cum n-ar fi avut absolut nici un rol în aducerea țării în stare de faliment iremediabil, dl Năstase explica - nădușit, dar tacticos - nenorocirea României prin amatorismul coaliției aflate azi la guvernare și prin incapacitatea Convenției Democratice de a conduce țara. Dintr-o dată, prin înalt decret pedeserist, cei șapte ani de spoliere sistematică, odioasă a țării deveneau intervalul vacilor grase, iar prezența la guvernare de douăzeci și ceva de luni a fostei opoziții un răstimp al nenorocirilor și al corupției generalizate!

Am criticat - slavă Domnului și dispariției cenzurii! - în chiar această pagină amatorismul, prostia, aroganța actualei guvernări, fără a uita nici prestația mălăiată a președinției. Dar asta nu trebuie să ne orbească într-atât încât să nu vedem că pe lângă șacalii teleghidaiți de Moscova ai lui Iliescu actualii mandatarai ai puterii sunt niște copilași (minus aripa Roman, părtașă, în ciuda încercării de a-și ascunde vina îndărătul costumelor aduse de la Paris, la actele criminale din anii 1990-1991). Oricâte rele am avea de reproșat Convenției Democratice, ea n-a fost, totuși, nici asasină, nici complice a vreunei puteri străine, nici instigatoare la războaie civile sau alte nenorociri de care am avut parte din abundență în vremea iliescianismului triumfător cu voie de la poliție.

Problemele Convenției Democratice sunt altele și chiar dacă nu pot fi scuzate în nici un fel, ele trebuie văzute în raport cu munca de distrugere sistematică a nației dusă de autorii loviturii de stat din decembrie 1989. Când însă un Năstase, ori un Văcăroiu - ba chiar și un ins rudimentar, cu un limbaj de-o sărăcie lexicală înspăimântătoare, precum Miron Măteiu - îți explică fără pic de rușine că pe vremea lor o duceam ca-n paradis, iar acum pro-occidentalii ne-au zvârlit în infern, lucrurile trebuie puse de urgență la punct. Altminteri, ar însemna să uităm noi înșine ceea ce făceam și spuneam în vremurile marii trădări naționale reprezentate de elica iliesciană.

Că actuala opoziție a adoptat ticurile de ieri ale adversarilor e în ordinea lucrurilor, chiar dacă situațiile sunt de-un comic irezistibil: un Ion Iliescu părăndu-i la New York pe țărăniști și pe liberali pentru că nu fac reforme e, totuși, un gag demn de epoca de aur a comediei mute (mute de uimire, desigur!). Mai puțin comice sunt atitudinile celor rămași acasă - ca, de pildă, domnii președinți de Senat, respectiv, de Cotroceni - Roman și Constantinescu. La unison, dovedind o coordonare a nesimțirii demnă de-o cauză mai bună, acești co-arhitecți ai dezastrului țării sunt nemulțumiți de ceea ce se întâmplă în România!

Păi cum să nu fie! Gașcar imbatabil la capitolul rea-credință monumentală (cine nu-și mai aminteste de sintagma brucian-iliesciană care l-a făcut celebru: "S-au demascat! S-au demascat!"?), dl Roman vede bârna din ochiul C.D.-iștilor, dar nu dă nici un semn că ar zări și stâlpu de telegraf din ochiul ciclop al propriilor adepți. Cu ce ar fi superior Berceanu lui Andrei Marga? Ba, dacă stau să mă gândesc, ministrul Educației a imaginat un plan de restructurare și modernizare a învățământului care n-ar strica să fie aplicat ministrului Industriei însuși, măcar la capitolul "șapte ani de acasă" și "aroganță ciocoiască".

Întrucât e Bănescu mai eficient decât Decebal Traian etc. Remes? Aș spune chiar că pedestalul de la Transporturi e infinit mai priceput în a trage zeci de piei de pe spinarea contribuabilului decât omul care, prin lege, e obligat să adune banii de la populație. (De amorul artei, poate n-ar strica, măcar în această perioadă de maximă criză, să facem rocadă între ireproșabilul căpitan de cursă lungă și întru totul reproșabilul finanțist de răsuflare scurtă! Poate în felul acesta vom vedea și noi cum "banii dumneavoastră" au, de fapt, una și aceeași destinație: găurile negre din conștiința oamenilor politici actuali.)

În ce privește mult-comentata declarație a președintelui Constantinescu privind murdăria și mizerabilitatea vieții politice românești, mi-e greu să nu văd în ea o serioasă componentă autobiografică (mai ales că ea a fost făcută în fostul birou de la Universitatea din București al ex-rectorului Emil Constantinescu). Ca om politic, ca președinte de stat poți rosti astfel de vorbe grele doar într-o singură împrejurare: și anume, atunci când ți-ai anunțat demisia. Altminteri, te rezumi să confirmi regula, devenind parte a discursului pe care tocmai îl enunțaseși. Nu de alta, dar proliferarea mizeriei s-a produs dacă nu la îndemnul tău, măcar sub privirile tale tacit aprobatoare. Dacă dl Constantinescu ar fi avut inspirația să pună acest diagnostic (unul, evident, adevărat) în primele luni ale mandatului, și nu acum, totul ar fi fost perfect. Astăzi, constatările sale nu au doar voita conotație critică, ci și una - neiertătoare ca un bumerang - involuntar autocritică.

POST-RESTANT

de Constanta
Buzea

CU SEMNE bune suficiente pentru a mă încuraja în optimismul meu, versurile având totuși mare nevoie de retușuri gingașe, vă spun că fiecare text dispune de mai multă

materie decât i-ar trebui pentru a respira în voie. (Mihai Aleșsu, București) ● Chiar dacă versurile sunt scrise mai demult și ele nu mai figurează în sumarele autoarei, există destul temei, cred, să discutăm despre ceva ce poate că s-a rezolvat de la sine. Am în vedere *Hipnoza*, *A zecea dimensiune*, *Astenie cu greieri*, *Oricum*, *Golul și Urma*. N-ar fi deloc bine dacă, prin absurd, le țineți încă la mare preț și dacă exaltarea care le-a produs funcționează cu aceeași intensitate. Mărturisesc că, în unele cazuri, mă aștept la mai mult și la mai bine chiar și de la niște exerciții expirate. (Liliana Paisa, Onești) ● La 15 și la 16 ani puțini scriu limpezii de haosul sentimental, puțini sunt cei care resimt rarefierea, lipsa de substanță, ca pe un pericol major. Sunteți un caz fericit, trăiți cu picioarele pe pământ, surprindeți în versuri memorabile ceea ce trăiți intens. Mă opresc la două din poeziile frumoase, așezând în paranteză rotundă porțiunile de care ele se încarcă inutil, rugându-vă să acceptați ideea că varianta astfel scurtată este mai valoroasă. De asemenea mi-am permis să susțin logica unor versuri prin neînsemnate adaosuri, în paranteză pătrată. "O femeie bătrână/ are două mâini pentru copii/ Și două mâini pentru univers./ O femeie bătrână minte/ Dacă [ar spune că] nu știe ce sunt frunzele./ Ea nu aleargă/ Pentru că știe unde-i sunt toate./ Ea știe verdele, albastrul, roșul/ Și negrul/ (Continentalul)./ O femeie bătrână/ (Nu-și caută poșeta/ Și) nu are nevoie de calendar". (O femeie bătrână). "Saniile adorm în vraja renilor/ Iar eu nu pot să mai respir/ Acest popas./ Cine a iubit lumina/ Să vină la păsări/ În cuib:/ Să guste sfîntenia/ (Din ochii) colindelor./ Degeaba miroase a flori/ Și a miere:/ Aștept în prag cântecul/ Bradului/ (Și revolta felinarelor)./ Primește-mă, casă./ În casa ta/ Să aprind focul în iarnă/ Și să ascult icoana/ Când [il] naște pe Iisus." (Sărbători de iarnă) (Adina Huiban, Vaslui) ● Sunteți șomer, sunteți sărac, material, dar nu de minte, de curând v-ați înscris să activați într-un ceneclu din Corabia, și, cum spuneți, ați aflat tocmai acum despre ziarul "România literară". Citez din scrisoare și ultima frază: "Nu știu cum să mă ajutați să pot ajunge undeva ce voi avea doar un strop de șansă", frază din care înțeleg că situația este de-a dreptul albastre. Chiar dacă ați avea puțin talent, nimeni nu vă va putea ajuta dacă nu vă puneți la punct cu ortografia. *Sărac material, dar nu de minte* - această declarație aiuritoare rămâne deocamdată fără acoperire. (Verginel G. Chirina, Ianca - Olt) ● Este dreptul dv. să nu vă placă unele semnături, iar altele să vă creeze o stare bună. Pudibonderia nu vă servește cauza și nu este chiar întotdeauna folositoare în educație. Dacă tot țineți în raft inaccesibil *Satiriconul*, *Decameronul* și *Memoriile lui Casanova*, pentru ca nepoții să nu ajungă vreodată la ele, doamne ferește, terapia pe care v-o propun insistent este să recitiți la rând și fără pripeală toate cărțile celui incriminat cu atâta vehemență și cu ... dispreț, ca să nu vă lipsiți, zic eu, de dragul judecăților, de o bucurie pur estetică. Dincolo de cuvintele care atâta vă supără, poate că mai este ceva ce ține de seninătate, de candoare, de sinceritate, ceva care până acum v-a scăpat ori, și mai rău, nu veți ști niciodată ca lumea. Este dreptul dv., repet. (Ignatul, București) ● Cred că nu este deloc rea dorința dv. de a vă păstra calitățile de *tribulind(a)* până la moarte. Vă asigur că nu mă îngrijorează prea tare ecourile palide din Nichita, tonul confesiv al versurilor, sfiala care le veghează din fundal, pentru că nu abuzează de spații, pentru că sunt concentrate și limpezi, "condensate până la lăcuț" cum bine spuneți la un moment dat. Totuși, mergeți către 30 de ani, când visurile nu mai sunt albastre, când generații de rouă s-au tot ridicat din texte, uscându-le, când poetul trebuie să și-a venit în fire din plăcutele leșinuri pastelice și că de multe, de foarte multe se presupune că s-a descurajat. Dacă nu scrieți numai dintr-un impuls de autoapărare consolator, gândiți-vă să spargeți crusta, să renunțați a sta la nesfârșit sub protecția unui ilustru model. (B.P., Turmu-Măgurele) ● Cu siguranță Brâncuși se răsucește în mormânt, dar asta este o altă poveste. Poemul, din păcate unul singur, și din păcate nesemnificativ artistic este! (Catalina Ungureanu, Târgoviște) ● Mi-ați trimis versuri în '94 și în '98. Regret că gestul meu de a vă transmite în spațiul acestei rubrici câteva poeme v-a inflamat enorm entuziasmele și iluziile. Trebuia să știți că încurajările de la posta redacției au și ele rostul lor și că de aici până la a tipări o carte este un drum uneori fără sfârșit fericit. Nu vă amăgiți că numai vremurile sunt de vină. În aceleași vremuri, doamna K.F. (a debutat la 40 de ani!) ia premiul Uniunii Scriitorilor cu minunata ei carte de debut. Îmi face plăcere să observ că o considerați un model de urmat. Poeziile dv. o dovedesc. (Florin Halălau, București).

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Elena Raicu (contabil), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro; bic.romlit.ro

http://www.sfos.ro/news/romlit

http://www.kappa.ro/news/romlit

Domnul Paleologu

DESPRE domnul Al. Paleologu am scris deseori. Și cu toate acestea am avut totdeauna simțămîntul că nu m-am exprimat suficient, că ar mai fi cîte ceva de spus asupra subiectului. Sînt - permiteți-mi a mărturisi - autori despre care îți vine greu să umpli spațiul minimal al unui articol și alții care, dimpotrivă, îți dau o impresie a inepuizabilului. Chiar avînd cele mai bune intenții profesionale, anodini te agasează pentru că nu-i poți denunța cu destulă energie, iar substanțialii îți lasă un gust al datoriei neîmplinite. Dl Paleologu face parte, evident, din ultima categorie. Mereu rămîn fire libere în textura analizelor ce i le dedic cu interes și bucurie, fire ce așteaptă să fie reluate într-un comentariu următor, împletite cu elementele noilor date, idei, sugestii, imagini, impresii ce se revarsă din scrierea proaspătă avută în vedere de cronicar. Repetînd, inevitabil, cîteva observații mai vechi, fie-ne îngăduie a acorda, de data aceasta, textului nostru accentul omagial prilejuit de momentul în care autorul *Interlocuțiilor* devine octogenar. S-ar zice că e bucuria melancolică a unui bilanț, a unei desprinderi de o anume împovărată terestritate. S-ar zice, spre a-l cita pe Chateaubriand, definind senectutea, că e o "călătorie de noapte; pămîntul este ascuns, ea nu mai descoperă decît cerul". Contrazicîndu-l cu grație, contemporanul nostru se arată, după cum vom arăta mai jos, încă îndeajuns de legat de toți factorii celești și terestri ai existenței unui spirit complex.

Mai întîi, Al. Paleologu e un susținător convins, asumîndu-și falaciosul risc de anacronism, al valorilor artei ca experiență imediat estetică, deci empirică: "Trebuie să mărturisesc că, pentru mine, teoria artei este o preocupare absolut parazită. Eu personal nu am gustat niciodată tratatele de estetică și nici nu admit că esteticianul poate avea o disciplină autonomă și specializată". Admițînd cu bun simț intelectual că a studiat "cărți de estetică remarcabile", nu fără a le amenda (Kant, "care avea un gust artistic foarte discutabil, Hegel, a cărui lucrare, în pofida "părților superbe", ar fi "absurdă în concepția ei de devenire ascensională", și Croce, mai interesant întrucît vedește "o mai mare apropiere față de fenomen"), continuă atît de răspicat confesiv: "Alți esteticieni, în afară de aceștia trei, eu unul refuz să cunosc, pentru că acum cîțiva ani am vrut să citesc estetica lui Max Dessoir, o carte groasă de vreo 700 de pagini. Eram foarte dispus s-o citesc, dar după ce am făcut efortul să citesc 100 și ceva de pagini am ajuns acolo unde spune că speculația teoretică asupra artei este așa de satisfăcătoare intelectual, încît te poți scuti chiar de contemplarea operei de artă. Am închis cartea definitiv, ca și pe orice carte similară. Pentru mine, teoria artei este o vană speculație". Experiența făcută cu crearea și contemplarea operei de artă, nu e, în opinia d-sale, decît "experiența făcută de omul lucid și competent, care știe să comenteze pertinent și profund opera de artă. Aceasta nu este teorie, este mărturia unei experiențe umane, care este cu totul altceva, și aici se pot spera, și nu rareori, lucruri revelatorii și cu adevărat creatoare, în orice caz lucruri sporitoare ale conștiinței". Critica literară n-ar putea fi decît o operație empirică: "În momentul în care vii în critica literară cu con-

cepte apriorice, cu o nomenclaturistică specială, care dă un aer mai savant și mai clorurat, am sentimentul că sîntem în plină farsă, sau, dacă nu, cel puțin în plină iluzie bovarică". Firește, este muștrănt științismul (așa proceda și N. Steinhardt), care atrage de la un timp științele umaniste, prin matematizarea și formalizarea lor, operații, ce, deși utile într-un fel pentru cunoaștere, favorizează obscurizarea clarităților de bază și disimulează o carență de imaginație: "Eu fac o deosebire între bunăoară J. Ricardou și Gérard Genette: în timp ce Genette are ceva de spus și o spune frumos, Ricardou este un neoscolastic intolerant, un tehnocrat închistat, un fel de fanatic jacobin pentru rebarbativele lui categorisirii, care nu pot duce la nici un fel de rezultat, de spor în înțelegerea fenomenului literar, deși omul este inteligent și cultivat, dar asta, desigur, nu este suficient. Ambiția științistă în domeniul umanist provine dintr-o confuzie și dintr-o spîrtură foarte nocivă, dar care s-a produs, anume ideea că există două zone etanș separate, zona spiritului științific și zona culturii umaniste care nu comunică între ele". Vorbe în care ne place a ne reaminti propriile aprecieri și a ne reduce jena pe care am încercat-o la lectura, *hélas*, dezamăgitoare a reputatului Ricardou...

Nu putem a nu sublinia la Al. Paleologu spiritul de sinteză ce stă la temelie personalității sale armonioase, "clasice" am spune, dar și specifice (particulare). Două rădăcini ale acestei structuri integratoare ne sînt relevante chiar de autorii tutelari ce i-au prezidat formația, după cum d-sa însuși ne aduce la cunoștință. De remarcat termenii tulburați, patetici, în care se consenuează primul contact, cel cu lumea locală, balcanică: "În primul rînd Caragiale, autorul care m-a făcut să simt întîia oară zguduirea, comoția, electrocutarea produsă de contactul cu geniul; la 11 ani, citînd întîmplător, *Căldură mare*; atunci am văzut puterea de transfigurare a lumii, fantastica geneză de care e capabilă literatura. Înainte, avusesem, pe la 7-8 ani, o experiență pregătitoare cu *Coana Chirița*, dar momentul decisiv, amețitor, apocaliptic pot zice, a fost descoperirea lui Caragiale". Al doilea contact hotărîtor, cel cu lumea occidentală, s-a produs prin lectura "completă" a lui Goethe, săvîrșită la peste treizeci de ani, în relegarea de la Cămpulung, sub veghea mai vîrstnicului său prieten Noica: "Cred că Goethe e, ca și Sadoveanu, o lectură de maturitate, nu de tinerețe. Dar mai cred și că poate constitui, cu Caragiale, diplicul unor coordonate ale inteligenței: a inteligenței *radicale*, Caragiale; a inteligenței *globale*, Goethe". Un alt autor predilect, din același mediu apusean, e Montaigne, "ale cărui *Essais* sînt de o viață pentru mine o carte de căpătîi". Legătura dintre acești scriitori e formulată ușor surprinzător, *ergo* creator: "De altminteri, mie mi se pare că și Goethe și Caragiale, fiecare în felul său, sînt în fond spirite de filiație montaigniană". Autorului *Scrisorii pierdute* i se asociază, cu o similară pasionalitate, prietenul mai tînr al dramaturgului și exegetul său, Paul Zarifopol: "Eu l-am avut ca model în adolescență pe Paul Zarifopol. Aveam 15 ani cînd a murit: cartea lui principală, *Pentru arta literară*, a apărut cam la o lună după moartea lui și am citit-o imediat, apoi am recitit-o mereu, ani de zile, multe pasagii din ea le știu și acum pe de rost. (...) Găsisem în Zarifopol un spirit congener și l-am adoptat deliberat nu numai ca model intelectual, dar chiar și stilistic. În primele mele articole de pe la 19-25 de ani, mă exprimam în maniera lui, la început imitîndu-l în mod conștient, apoi involuntar". Ce rezultă de aci? Că sub această fastă constelație, (re)cunoscută din vreme, Al. Paleologu e un spirit mixt, oriental-occidental, unul din cele mai valoroase exemplare ale culturii noastre și în acest chip al concrescențelor spiritualității geografice. Dacă tăietura

apuseană a personalității d-sale umaniste nu credem că se mai cuvine documentată, să specificăm cîte ceva din notele peninsulare care-l disting: o înclinație spre haz și pitoresc, o mare lejeritate în abordarea motivelor, tinzînd spre reliefaarea moravurilor locale, o ușoară derăglare amuzată de la protocol, o violență a sensibilității care-l duce frecvent la paradox, la formulări șocante. Departe de a fi un spirit abstract, convențional, scortșos, exhibă o vitalitate funciară, o "tinerețe" psihică a unui spațiu-timp, totuși, marginal. Iar excesul de vitalitate duce, ca de obicei, la ușoare inconsecvențe, la glisări ale atitudinii. Dar nu e ora unor obiecții, nici măcar cordiale... Abstragerii excesive a meditației cultivate de C. Noica, disprețuitor nu doar al literaturii, ci și al unor gînditori precum Schelling, Schopenhauer, Nietzsche, emulul său nu ezită a-i opune propriul recul estetic-moralist. Discuțiile filozofice nu l-au constrîns la alienarea unor impulsuri congenitale: "Mi-am dat seama că folosul enorm pe care l-am dobîndit, prin lecturile la care m-a îndus el, prin metoda acestor lecturi, prin discutarea pasionantă a acestor comentarii filozofice, m-a dus înapoi la valorile mele prime, pe care le abandonasem sub influența lui Noica, adică Montaigne, moralistii francezi, impresionismul în artă, în pictură, în critică, gustul pentru voluptate, Caragiale, Shakespeare, Cervantes. El pe Caragiale îl detesta". Enorma admirație pentru Caragiale-parafează clar latura balcanică a ființei d-lui Paleologu. O latură de o finețe picantă, voluptuos-ute aidoma unui condiment.

Pentru noi, Alexandru Paleologu ilustrează încă o sinteză prețioasă: cea dintre lumea actuală, avariata de lungul răstimp totalitar, și lumea "normală", antebelică. D-sa e un produs reprezentativ, rasat, al elitei noastre tradiționale, al unei boierii, am spune, de vis, deoarece integrale, convocînd darurile bune stări, ale minții luminate, ale unei mari culturi, ale manierelor alese și, nu în ultimul rînd, ale unui fizic fericit modelat, fermecător-impunător. Dl Paleologu e o mostră vie a unei istorii apuse, de care avem o regeneratoare nevoie: "în perioadele de continuitate istorică, de prosperitate, norocul, educația, meritul personal, de regulă nașterea, alcătuiau niște cercuri selecte, în care se cultiva un anumit tip ideal, «l'honnête homme», «il cortegiano», gentlemanul și care dădeau tonul bunului gust și stilului de viață. Aceste «elite» nu sînt creatoare de «opere» decît parțial, prin unii componenți ai lor, dar prin întreaga lor articulație sînt creatoare de climat stimulator și receptiv, sînt o instanță a valorilor". Aproximarea lui Al. Paleologu de C. Noica se va fi produs și în temeiul acestei distincții seniorale, de ins bine născut. Liniile ce i se închină pot fi socotite și cele ale unui autoportret: "Da, se cunoștea. Noica era un om frumos. (...) El aparținea bunei sau înaltei societăți bucureștene. Era dintr-o bogată familie boierească. Era un om distins, în orice caz, avea ceva aristocratic în firea lui, în felul de a se comporta. Avea o educație perfectă și sentimente foarte nobile. Felul de a se comporta cu semenii și cu prietenii săi era într-adevăr boieresc, aristocratic și sincer. Ipocrizia lui de comportament, ca tactică de apropiere a omului, nu împietea asupra unei mari sincerități. (...) Cînd l-am auzit, m-a frapase prin eleganță. Eleganța aceasta venea, probabil, din faptul că și-o putea permite - dacă avea mijloace, croitorul te făcea elegant. Dar avea Noica o mare eleganță naturală...". Ne apar savuroase pasaje în care Al. Paleologu dă glas deprinderilor d-sale de existență însemnată nu doar de o anume etichetă, ci și de subtile abateri de la prescripțiile ei, pentru a reveni la fondul lor organic: "îin foarte mult la o minimală eleganță vestimentară, la ședința de a sta la masă, lucruri socotite frivole, dar care fac parte din civilizație și ale căror curențe, prin

acumulare, urîtesc viața. Nu sînt habotnic, nici tombatăr și îmi permit și eu licențe estivale de tip *hippy* (relevante și de N. Manolescu în două cronici, la interval de cîțiva ani). Dar sînt supărătoare discordanțele. Nu e admisibil, de pildă, să porți sacou și cravată la blugi, nici să pui vinul roșu sau coniacul la frigider, nici să oferi coniac la aperitiv, cu măsline sau mezeluri. Astea nu sînt doar gafe de etichetă, ci, de la un anumit nivel de exigențe, chiar gafe culturale, mai grave decît, să zicem, o greșeală de franceză (eventualitate de care se îngrozea Camil Petrescu, ceea ce-mi pare emoționant)". Iată cum cultura coboară, pentru un anumit tip uman, la codul manierelor elegante sau bunele maniere urcă la treapta culturii! Ceea ce îl mîhnește pe dl Paleologu cu deosebire e destituirea elitelor, care nu e uneori, din păcate, decît o autodestituire ținînd, dincolo de zguduiri istorice, de slăbiciunile subiective: "Afară de acest mod de înlăturare a elitei, mai există și un fel a ei de a demisiona, prin vulgarizare, prin adoptarea de către ea a unor modele dir afara ei; vîd în *Paris Match* cum lorzii și principesele se iau după *cover-girls* și *play boys* în loc să mai impună ei, ca de la sine înțeles, propriul lor etalon de conduită. Legea lui Tarde funcționează acum confuz și regresiv; nimeni nu mai știe pe cine să imite, din care cauză apar niște fenomene incongruente, heteroclite, lipsite de stil. Mondenitatea, istoria, filosofia, observații cotidiane se amestecă într-o pasta inextricabilă, fulgurant neologistică, purtînd amprenta unui stil la Paleologu...

Pare ciudat să constatăm, la acest aristocrat hrănit cu clasicități un puternic inconformism. Predispus, s-ar părea, prin însăși sorgintea d-sale familială și educațională la o recunoaștere comodă a celor date, la respectare confortabilă a regulilor de comportament (incluzînd și o gestică intelectuală, o răceală "de clasă" sterilă, pe care To stoi a surprins-o la prințul Vronski), Al. Paleologu scapă de cîte ori poate - și poate i cvasitotalitatea cazurilor - de chingile la cului comun, de presiunea uniformizatoare a prejudecăților. Să predomină zvicnire temperamentală balcanică? Strălucire sofistică derivînd din aceasta? Așa cum am încercat a demonstra cu un alt prilej, autor *Interlocuțiilor* e un antisnob. Mai potrivit ar fi să zicem: o mixtură de mondenitate, de respingere a ei. Acest baron Charlus boiereșcian, prezent ca o mascotă la toate manifestările culturale, insistent curat (posturile de televiziune și radio, nu îmi cituși de puțin, ci gîndește pe cont propriu regîndește cu subtilitate și eclatanță subiectele asupra cărora se pronunță. Are o vîmbiție a originalității. Rezultatele sînt un ori total imprevizibile, am putea afirma chiar "scandaloase", dacă un echilibru natural nu le-ar integra imediat în perspectiva mai ample, nu le-ar justifica prin conexiune n-ar putea fi refuzate *de plano*. Bucuri intelectului este cu atît mai mare. Iată cîte aprecieri asupra unui motiv politic sensibil: "Acum, cînd se vorbește atît în Occident, și la noi că Eliade a fost legionar, că Ciora a fost legionar, că Nae Ionescu a fost legionar, uităm că în perioada aceea, în toată Europa, formula lor politică era una din cele care promiteau. Aceasta, pentru că du primul război mondial, era o mare dezangire față de parlamentarism, în Franța principal. Foarte mari spirite ale Europei mers la extrema stîngă sau la extre dreaptă". Ca și: "Dacă am fost fervent ar legionar în tinerețea mea, mulți prieteni mei erau legionari, dar nu ne jenam să spunem foarte prietenește, pe față, opinii Sigur, ei fiind mai fanatici, mai încord. Oricum, erau inteligenți. Asta e un fapt".

Gheorghe Grigur

(Continuare în pag. 9)

MATEI VIȘNIEC, CONTEMPORANUL NOSTRU

O crimă literară prescrisă

VOLUMUL recent publicat de Editura Cartea Românească dovedește că Matei Vișniec a făcut și ultimul pas care îl mai despărțea de marea dramaturgie. Abia acum putem considera că el n-a greșit când a abandonat poezia și s-a consacrat exclusiv teatrului.

Reducerea la tăcere a poetului Matei Vișniec de către dramaturgul Matei Vișniec părea, acum un deceniu, o crimă literară absurdă. Poezia de o claritate stranie cu care se remarcase tânărul din Rădăuți încă de la vârsta de 16 ani îi cucurise pe cunosătorii de poezie prin forța de sugestie, prin eleganța stilistică și prin însuși faptul că nu semăna cu a nimănui altcuiva. S-a fii atât de repede acceptat ca un poet original, inconfundabil într-o literatură care numai de poeți valoroși nu duce lipsă și sa renunți la acest senzațional succes atras de caii verzi pe pereți ai dramaturgiei echivala - pentru un observator obiectiv - cu un gest iresponsabil.

Primele piese ale lui Matei Vișniec au făcut o bună impresie și au circulat chiar sub formă de samizdat, dar era evident că nu depășeau semnificația unor ingenioase jocuri textuale. Atenția care li se acorda în lumea literară și artistică se datora mai mult calității lor de mărfuri procurate la negru decât valorii propriuzise.

Impresia că Matei Vișniec își administrează neinspirat propriul talent s-a accentuat atunci când încă tânărul autor (avea 31 de ani) a cerut azil în Franța și a continuat să scrie teatru și numai teatru. Cum să te afirmi ca dramaturg într-o țară în care existau ca termen de comparație textele lui Samuel Beckett și Eugen Ionescu?

Și totuși, Matei Vișniec, acest don Quijote al teatrului, este cel care a avut dreptate. Piese sale au reușit, treptat, să se impună într-un spațiu suprasaturat de valori culturale. Jucate întâi de teatre de amatori din orașe de provincie, de studenți, de adepții teatrului experimental, susținute de la distanță, din România, de simpatia necondiționată a compatrioților autorului, aceste piese s-au infiltrat - ca apa într-un dig - în indiferența publicului occidental și au făcut-o să se prăbușească. S-a ajuns în situația ca instituții teatrale prestigioase, întâi din România și apoi și din străinătate, să includă în repertoriul lor, la loc de cinste, titluri din creația lui Matei Vișniec.

Mai lipsea însă ceva. Textele autorului român aveau toate calitățile posibile, în afară de forță emoțională. Inteligente, subtile, scrise impecabil, ele rămăneau suspendate într-o atemporalitate care le împiedica să zguduie conștiințele contemporanilor. Ultimele două piese publicate în România - *Teatru descompus* și *Femeia ca un câmp de luptă* - sunt rezultatul efortului (titanic) pe care l-a făcut autorul de a-și depăși propria virtuozitate literară, de-a o transforma dintr-un scop într-un mijloc. El a devenit mai receptiv

la drama lumii în care trăiește și și-a asumat riscul artistic de-a o reprezenta. Putea să piardă totul procedând la această schimbare, dar n-a pierdut. Dimpotrivă, teatrul său a devenit acum un mesaj de care nu se mai poate face abstracție, un mereu posibil eveniment artistic.

Bieții cuceritori ai lumii

PIESA intitulată *Teatru descompus* (titlul ei complet este *Teatru descompus sau Omul-ladă-de-gunoi*) are în componență monologuri și dialoguri care "se doresc a fi niște elemente de arhitectură textuală pentru un teatru modular." În aceste condiții - explică autorul - "spectacolul, își poate modifica imaginea de la o seară la alta în cazul în care regizorul (sau actorii) reorganizează modulele textuale la fiecare reprezentație."

"Teatru descompus" este, așadar, un teatru care poate fi în numeroase feluri recompus. "Modulele textuale", monologuri, în marea lor majoritate, seamănă cu cărțile de joc, în sensul că au valoare și luate separat, și incluse într-o combinație. Fiecare dintre ele este, în mod inconfundabil, un text de Matei Vișniec. Autorul pleacă de obicei de la o premisă stupefiantă pentru noi, dar pe care el o dezvoltă logic, cu un calm imperturbabil și cu un fel de grație științifică, până la epuizarea tuturor semnificațiilor posibile. Procedează ca un conferențiar care ar vorbi mereu reverențios și distant, indiferent dacă sala în care vorbește ia foc sau dacă lui însuși îi cad pantalonii. Politetea desăvârșită a discursului lui Matei Vișniec are o indefinibilă tentă ironică, dar și ceva neliniștitor, ca obiectivitatea ceremonioasă a discursului lui Kafka.

Tot acest arsenal de seducție literară este folosit însă nu pentru a obține aplauze, ci pentru a ajunge la conștiința citi-

torului și a-i comunica situații de un răscolitor dramatism. Personajul care îl obsează pe dramaturg este omul secolului douăzeci, incapabil, cu toată mărția lui de cuceritor al planetei și, în ultima vreme, și al cosmosului să-și găsească liniștea sufletească, măcar așa cum și-o găsea pe vremuri un țăran, integrat armonios în colectivitatea lui sătească. În era telecomunicațiilor, ființa omenească nu mai reușește să comunice aproape deloc cu semenii săi:

"Dacă vreau să fiu singur mă opresc, scot creta neagră din buzunar și trag un cerc în jurul meu. În interiorul cercului sunt la adăpost. Când sunt în cerc, nimeni nu poate și nici nu are dreptul să mi se adreseze [...]"

Potrivit unor sondaje recente, locuitorii orașului își petrec mai bine de trei sute de zile pe an în interiorul cercurilor. S-a făcut, deja, un recensământ al celor care n-au mai ieșit din cercul lor de cinci ani, de zece ani, de douăzeci de ani."

Aceasta este însă numai una dintre ipostazele nefericirii. Mai există omul tratat de cei din jur ca o ladă de gunoi, omul care își face o profesie din întreținerea mașinilor utilizate pentru recoltarea cadavrelor de pe câmpurile de luptă, omul care propovăduiește, în stilul reclamelor de la TV, spălarea creierelor, omul care suportă insistența absurdă a unor anchetatori și așa mai departe. Piesa s-ar putea intitula, de fapt, "omul descompus" - descompus în elementele ultime ale condiției sale tragice. Regizorul - dar și cititorul, pentru că și el se află în postura unui regizor - poate recompuce din aceste elemente, în multe feluri, masca plângătoare a omului secolului douăzeci.

Curajul de a fi melodramatic

IMPRESIONANTĂ prin tragismul amplu orchestrat și prin durerea la bun sfârșit a unei între-

Matei Vișniec Teatru descompus

Femeia ca un câmp de luptă

Matei Vișniec, *Teatru descompus sau Omul-ladă-de-gunoi* • *Femeia ca un câmp de luptă sau Despre sexul femeii - câmp de luptă în războiul din Bosnia*, București, Ed. Cartea Românească, col. "Teatru", 1998. 148 pag.

prinderi artistice pline de riscuri este piesa cu titlul *Femeia ca un câmp de luptă sau Despre sexul femeii - câmp de luptă în războiul din Bosnia*. Un subiect al mass-media din întreaga lume, incompatibil - teoretic -, prin actualitatea lui brutală, cu teatrul superartistizat al lui Matei Vișniec, a intrat totuși în atenția dramaturgului, care s-a întrecut pe sine pentru a-l trata într-un mod memorabil.

Curajul de a face literatură din gazetărie este depășit doar de curajul - unui autor cunoscut pentru luciditatea lui - de a fi melodramatic. Pentru prima oară în cariera sa, Matei Vișniec recurge la melodramă - și totuși nu abdică de la bunul gust.

De altfel, semnul distinctiv al marii literaturi îl constituie tocmai atingerea acestei performanțe care pare de domeniul imposibilului: să fii melodramatic fără să fii ridicol. Matei Vișniec "povestește" în piesa sa ce se întâmplă cu o femeie care a fost violată în împrejurările războiului din Bosnia și care îl repudiază pe copilul din burta ei ca pe un odios intrus, ca pe un violator intern, la fel de autoritar și nerăbdător ca violatorii propriu-ziși. "Istorisirea" ne prinde în patetismul său dezlanțuit, fiind realizată cu artă. Femeia violată refuză să dialogheze și în cele din urmă dialoghează inutil cu o americană de la un centru medical al NATO. Între ele există o prăpastie. Prima își strigă deznădejdea, în timp ce a doua îi acordă... asistență psihiatrică, folosind în mod mecanic cunoștințele conspectate din manualele de specialitate.

Ca orice melodramă, și aceasta are un happy-end. Dorra, femeia violată, o anunță pe Kate, americanca naivă în conștiințiozitatea ei, că a luat hotărârea să păstreze copilul. Cu mențiunea, însă, că această rezolvare fericită nu este deloc convențională. Dorra renunță la avort în momentul în care, plimbându-se pe malul lacului, citește inscripția de pe un copac:

"VĂ INFORMĂM CĂ ACEST ARBORE ESTE MORT. EL VA FI DOBORÂT ÎN SĂPTĂMÂNA DINTRE 2 ȘI 8 APRILIE. ÎN LOCUL SĂU VA FI PLANTAT IMEDIAT, PENTRU BUCURIA ȘI FERICIREA DUMNEAVOASTRĂ, UN ARBORE TÂNĂR."

Cu alte cuvinte, "înțeleapta" hotărâre a Dorrei reprezintă de fapt un abandon. Femeia se sinucide generos, dar se sinucide. Analizat cu atenție, happy-end-ul dezvăluie o tristețe metafizică.

Ceea ce se termină, în schimb, în mod sigur cu bine este aventura artistică în care s-a angajat autorul. Pe el putem să-l aplaudăm la sfârșit fără reținere ca pe un învingător.

Cărți primite la redacție

- ◆ Ion Caraion, *Jurnal*, 2, literatură și contraliteratură, ediție îngrijită de Emil Manu, Editura Albatros, București, 1998, 498 p.
- ◆ Ion Caraion, *Ultima bolgie*, Jurnal, 3, ediție și tabel cronologic, bio-bibliografie de Emil Manu, Editura Nemira, București, 1998, 240 p.
- ◆ Ion D. Sirbu, *Iarna bolnavă de cancer*. Un "roman epistolar" gândit de Cornel Ungureanu, Scrisori către Deliu Petroiu, Mina și Ion Maxim, Delia și Ovidiu Cotruș, Editura Curtea Veche, București, 1998, 148 p.
- ◆ Constantin Țoiu, *Galeria cu vișă sălbatică*, roman, reeditare, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, 394 p.
- ◆ Dosar Marian Papahagi, volum omagial, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999, 208 p.
- ◆ Apostol Stan, *Independența României*, Detașarea de piață Otomană și intrarea în Europa, 1774-1875, Editura Albatros, București, 1998, 314 p.
- ◆ Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, Editura Albatros, București, 1998, 594 p.
- ◆ *Vocile exilului*, antologie de texte politice scrise de autori români din exil, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, cuvânt înainte de Al. Paleologu, Editura Enciclopedică, București, 1998, 390 p.
- ◆ Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, ipostaze românești ale nemuririi, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, 330 p.
- ◆ Sorin Roșca Stănescu - Cornel Dumitrescu, *Autopsia*, Demontarea unei înscenări securiste împotriva generalului Pacepa, Editura Omega Press, București, 1998, 376 p., 39.500 lei.

«Principiul textelor comunicante»

VOLUMUL *Interstiții* (Polrom, 1998) al lui Alexandru Călinescu reunește texte scrise pe parcursul a mai bine de un deceniu - din 1986 până în februarie 1998. Mai mult decât simple notații de lectură - proximitatea textului e evidentă, dar, totodată, dublată de o la fel de evidentă "plaisir du texte" -, *Interstițiile* se subsumează unui demers interpretativ, fundamentat pe asociații surprinzătoare care aparțin, fără doar și poate unui spirit în neîncetată mișcare.

Pornind de la *Proiectul lui Flaubert* de a scrie "enciclopedie a prostiei" (din care celebrul prozator a dus la bun sfârșit doar *Bouvard și Pécuchet* și *Dicționarul de idei primite de-a gata*), Alexandru Călinescu ne înfățișează un Flaubert "obsedat de spectrul sterilității tocmai fiindcă socotește că a publica este o idee primită". Scriitorul francez intenționa să alcătuiască un al doilea volum "aproape numai din citate, până la efesarea completă a discursului narativ" (anunțând, într-un fel, pe acei maestri ai colajului din secolul XX, precum John Dos Passos sau Ken Kesey, cu a sa *Licitatie în garajul lui Kesey*, uriaș "document" al generației "hippie") ba chiar din "Informație bibliografică falsă", fapt care ne aruncă direct în spațiul literar al... postmodernismului, cu autori care își inventariază neconținut sursele, ca Borges sau și le parodiază ca Mircea Horia Simionescu (*Bibliografia generală*). De altfel, Alexandru Călinescu va zăbovi, în *Utopia postmodernistă*, asupra principiilor postmodernismului, înregistrând, printre altele, redescoperirea trecutului (caracterul său "istoric"), poziția critică față de structuralism (prin reluarea dialogului cu textul pe care acesta îl întrerupsese), aspirația spre o lume care să stea sub semnul plăcerii "narativității", ironiei, pluralismului și, nu în ultimul rând, al "formelor deschise". Asemeni barocului, postmodernismul refuză "închiderea", "delimitarea", lăsând, tot timpul, "lista deschisă". Și pe bună dreptate: nu spunea oare Flaubert, în epistola sa către Louis Bouilhet, că nu

există prostie mai mare decât dorința de a încheia ("la bêtise consiste à vouloir conclure")?

Notațiile din *Proximități* (1) dezvăluie stranii legături, afinități sau coincidențe, care îl conduc pe Alexandru Călinescu spre o viziune a literaturii ca un imens sistem de vase comunicante, permițându-i, în același timp, să guste deliciae unor "scene imaginare din viața literaturii". Afirmând că, în ceea ce-l privește pe Flaubert, "viața trece în operă, dar nu ca să moară, ci ca să trăiască (adaug: să fie, adică adevărata viață)", Călinescu operează la propriu o atare suprapunere, în așa fel încât viața scriitorului și opera sa, formând un "continuum", dau naștere unor asemenea "scene închipuite" de o indiciabilă savoare: "Mi l-am închipuit o dată pe Flaubert mergând în vârful picioarelor, noaptea, încercând să se obișnuiască cu obscuritatea (casa e cufundată în întuneric, iar Charles doarme undeva, într-o cameră de la parter), pipăind cu grijă pereții, tresărind ori de câte ori i se pare că scârțâie podeaua, oprindu-se apoi, bătând discret la o ușă și - inima, desigur, să-i spargă pieptul, nu alta - șoptind: «Madame Bovary! C'est moi!»"

Într-un scurt intermezzo - aproape liric - (*Tristețea jumalului*), Alexandru Călinescu îl urmărește pe Roland Barthes rătăcind pe străzile Parisului. Prin intermediul paginilor de jurnal cuprinse în volumul *Incidents* (Seuil, 1987), Al. Călinescu recompune imaginea unui Barthes dezabuzat, apatic, căutând și totodată fugind de singurătate, într-un Paris filtrat prin depresia psihică în care Barthes se cufundă puțin câte puțin. Accidentul care îi va provoca moartea, devine, în acest caz, un banal incident, pe care Barthes are aerul că-l tratează cu totală indiferență, nelăsând nici un moment impresia că i-ar acorda vreo importanță sau că ar vrea să i se sustragă.

Nu de același tratament se bucură din partea lui Alexandru Călinescu ceilalți membri ai grupului "Tel Quel" în particular și ai "intelighenției" "progresiste" fran-

ceze, care făcea legea în anii '60-'70, în general. *Poveștile cu "Tel Quel"* ni-l dezvăluie pe Călinescu revoltat nu atât din cauza faptului că, "pe cât de inteligenți", tel quelști erau "pe atât de plicticoși, până la ilizibili în producțiile lor", cât de fascinația (morbida; am spune noi azi) a grupului față de odioasa revoluție culturală chineză și de gândirea maoistă. Cinismul unui Philippe Sollers declarând despre tinerețea lui maoistă "c'était de la poésie" (care cinism nu se ridică, să recunoaștem, la cotele celui cuprins în replica unui Bernard Shaw proaspăt întors din Uniunea Sovietică: "Foamete în Rusia? Dar am mâncat excelent la Moscova!" sau al "sinistrei declarații" din 1935 [citată de Alexandru Călinescu] a lui André Malraux, când refuzase, în calitate de membru al comitetului de lectură de la Gallimard, tipărirea cărții despre Stalin a lui Boris Suvarin, spunând: "Cred că aveți dreptate, dumneata, Suvarin, și prietenii dumitale, însă eu voi fi alături de voi atunci când veți fi cei mai puternici"), îl face pe Călinescu să afirme, pe drept cuvânt, că "Nu putem aplica la nesfârșit două jumătăți de măsură: ceea ce la dreapta e considerat eroare gravă, pată de neșters, orbire impardonabilă, la stânga ar fi excitație juvenilă, păcat (benign) de tinerețe, lirism necontrolat".

Chiar mai interesantă apare metamorfoza suferită de vajnicii combatanți în numele "Cărticicai roșii". În descrierea freneziei tinerilor maoiști francezi ("cei mai mulți copii de bani gata") în a se apropia de clasa muncitoare (dovedind un acut sentiment al culpei față de poziția lor socială pe care încearcă, parcă, s-o exorcizeze!), ironia lui Alexandru Călinescu e devastatoare. Să-mi fie îngăduit să citez, pentru farmecul lui unic, un asemenea fragment: "Obsedați de ideea că trebuie să se apropie de clasa muncitoare, unii dintre ei se duc "la bază", devin simpli muncitori în uzine. Nu toți trec proba: Tiénot Grumbach intră la Citroën și, în trei luni, slăbește 12 kilograme: Roger Linhardt se

Alexandru Călinescu

Interstiții

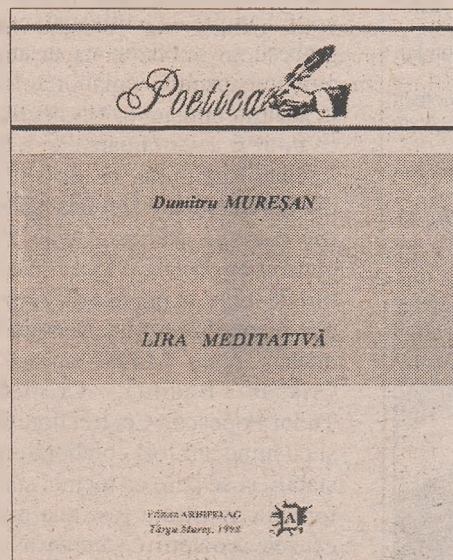
BLOCNOTES

Ego

angajează la Renault dar, curând, alunecă într-o gravă derivă psihică. André Glucksmann găsește o soluție ingenioasă: înaintea manifestațiilor de stradă, se freacă pe mâini cu lanțul de la motoretă ca să aibă aerul unui muncitor care tocmai a plecat de la strung. [...] Godard toarnă filmul *La Chinoise* într-un apartament luxos din buricul Parisului, în strada Miromesnil numărul 16, la nici 50 de metri de palatul Elysée; inevitabilul Jean-Edern Hallier descinde la uzinele Renault, ca să-i sprijine pe greviști, la volanul unui Jaguar! Ei bine, toate aceste figuri ale terorii stângiste franceze au migrat, acum, spre "zonele confortabile ale peisajului culturalo-mediatic. Glucksmann, Guy Lardreau, Bernard-Henri Lévy formează grupul «noilor filosofi» și denunță viguros comunismul, reclamându-se de la Soljenițin. Gérard Miller ajunge un psihanalist cu reputație mondenă, omniprezent la televiziune și la radio. Alain Geismar, liderul charismatic, este înalt funcționar în Ministerul Educației [...]. Dar vorba lui Gustav Herling, locuitor și el, pentru mulți ani, al Arhipelagului Gulag" și căruia Alexandru Călinescu îi consacră articolul *Destinul unei mărturii despre Gulag*: "Pe măsură ce trec anii, constat că e tot mai dificil dialogul cu cei care n-au avut experiența reală a totalitarismului. (...) Ce vreți, mă fac surdă acești americani neliniștiți de urmările societății de consum, în timp ce milioane de oameni au murit visând la ea..."

Dan Croitor

O POETICĂ a miniaturalului, a nesemnificativului recuperat și îmbogățit cu sensuri pare o utopie a liricii sfârșitului de secol XX sau, în orice caz, o surpriză.

Lira meditativă, volumul de versuri al lui Dumitru Mureșan, apărut în 1998 la editura "Arhipelag" din Târgu Mureș, în seria "Poetica", al cărei coordonator este Al. Cistelean, propune o estetică a "nimicurilor", a lucrurilor inconjurătoare ce fac parte din peisaj, fără să mai constituie obiectul atenției noastre.

Poetul este un "om florivor" care "a studiat odată/firele de iarbă" în "Grădina lui Candide" unde totul are viață: "O roșie cărămizie/se înroșește singură pe masă/ O plantă cum se bucură de apă/ Și cum dispăre apa pe pământ/ prin crăpături deodată/ Parcă înregistrează un cutremur/ balansul apei în găleată" ("Grădina lui Candide").

De la cartea de poeme din 1981, *Despre melancolie*, Dumitru Mureșan n-a mai publicat nimic. Între timp discursul s-a esențializat, s-a redus la înregistrarea unor imagini rupte din contextul abia bănuț, sugerat printr-o linie, un gest, o culoare.

Frinturi de lumi, fără povești. Rămân numai pasiunea de a le fotografia sau de "a prinde" clipa ca-ntr-o peliculă de scurt metraj unde ochiul operatorului știe să vadă și să ia în obiectiv tot ce compune un peisaj în care natura se amestecă firesc cu elementele civilizației.

Nimicul, anonimatul, iluzia, sentimentul derizoriului, toate cîntăresc la fel. Orice zbatere e inutilă și nerecomandabilă: "Ai grijă nu te încălzi de loc/ altfel vei fi furat și înșelat/ Se zbate toată lumea/ ca-ntr-o piesă de Cehov/ E viața cenușie-cenușie/ găină jumulită/ ținută de-un picior? ("Viața cenușie").

Cronica unei clipe

"În zadar pianul mitraliază/ timpanul de fier/ Crizantemele amputate/ și mușcata singură în fereastră/ O constelație dansează/ Cloșca cu pui parcă e vie" ("Fuga pe străzi").

La Dumitru Mureșan personajele sînt dimineața, noaptea, vara, iarna, ploaia, culorile, florile, porumbeii și vrăbiile, scaieții, "guliile violete varza ultramarină", cartoful și gîndacul de Colorado afezent, sau luna "întinsă ca foaia de tăieți"; pe poet nu-l interesează omul decît în măsura în care el face parte din peisaj (trece, face un gest, privește).

Economia de vorbe face să sporească atenția asupra detaliilor, aparent nesemnificative; ele compun însă un spațiu cotidian plin de reliefuri ce nu pot fi observate decît grație imaginilor rafinate închipuite de Dumitru Mureșan.

Spirit contemplativ prin excelență, poetul înalță ode verzilor și "tăinei lor de nepătruns", "indescifrabilului" troscot sau "întristătoarei" lucidității a "cartofilor galbeni" și nu e atras de fascinantele "constelații grabnice de zburătoare".

Revenirea la vremea maturității (în partea intitulată "Lira meditativă") îl dezleagă pe poet de sentimentalism, pune elipsa mai presus de confesiuni și de-

scrieri, dar, reapare, paradoxal, explozie de fructe, flori, păsări și culori.

Se schimbă însă tonul, devine elegiac ("Aici sfîrșește elegia: în pămîntul negru sub albastrul iluziei").

"Îngînă lira/lingă crucea galbenă/ iasomie/ dorul sfîșietor/ Curată suflet de miluri/ și în lîntoliul de mătase/ galbenă al iasomie/ învăluie melancolia ("Lira meditativă").

Melancolia "și moartea incomensurabilă/ povară mai grea decît toate/ te face învești să trăiești/ fără cîntec/ și începi iubesti neantul/ și farmecul indiferenței ("Ușor și greu").

Iubirea neantului, farmecul indiferenței sînt premisele construirii abstracțiilor: ale legăturii dintre tristețe și metaforă; ele duc, în finalul volumului la generalizarea spațiului poetic: "Din to florile încep să iasă peste tot/ cercuri numere/ în care se înscriu petale/ Și rîpare întrebarea curioaselor urme galaxii/ în roua întunericului" ("Prin vară abstractă").

Geometria nu limpezește, ea dă subliniază o stare, "lira", abia aici, în pînă abstracțiune, devine "meditativă".

Georgeta Drăgh

România literară

Actualitatea culturală

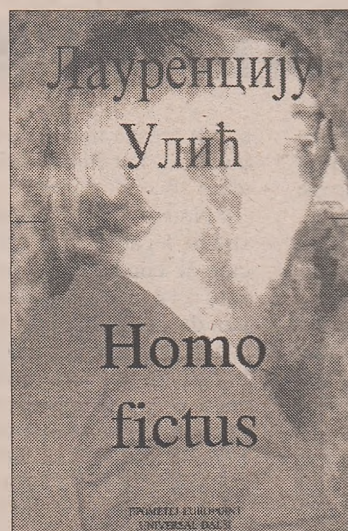

Convergențe literare

Editurile Universal Dalsi (București), Europoint (Belgrad) și Prometej (Novi-Sad) au publicat recent în versiune sârbă, în excelente condiții grafice, volumele *Scrisori imaginare* de Octavian Paler și *Homo fictus* de Laurențiu Ulici. Traducerile sunt semnate de Milijana Vukadinović și, respectiv, Borislav Kristic Velimirov. Acest demers cultural face parte dintr-un program mai amplu de colaborare a

acestor edituri vizând tipărirea în română și sârbă a zece cărți din autori contemporani reprezentativi ai celor două literaturi.

Pe lângă titlurile amintite vor mai apărea în curând, în cadrul aceluiași program, volume de Ana Blandiana, Eugen Uricaru și Alex. Ștefănescu, precum și de scriitorii sârbi Zdravko Krstanovic, Srba Ignatovic și Jovan Ducic. (**Dușița Ristin**)

O cafenea închisă

Radiodifuziunea română își sărbătorește, într-o petrecere prelungită, vîrsta venerabilă. Îmi pare rău să fiu tocmai eu cea ireverențioasă în asemenea momente festive, dar constatănd entuziasmul sărbătoritorilor, nu m-am putut opri să reflectez că pentru mine, și generația mea, mă tem, Radioul nu a fost nicidecum "prima iubire", ba, mă tem, nu ar fi putut fi "iubire" deloc. Eu una imi amintesc destul de bine emisiunile plictisitoare, mediocre și submediocre, redactorii depășiți și fără orizont intelectual, tonul naționalist-patetic al multora dintre reportaje, platitudinile fără margini ale unor emisiuni culturale. Dar e oare amintire? Tare inclin să cred că nu. Aceeași înspăimîntătoare mediocritate, într-altă gamă astăzi, cea a bilciului post '89. Radioul, iubit sau neiubit, e categoric sărac lipit în materie de resurse intelectuale. Tocmai de aceea e stupefiant ca se dispensează senin de una dintre foarte, foarte puținele emisiuni interesante, *Cafeneaua literar-artistică*, difuzată duminică în orele prînzului. Aflată sub oblăduirea doamnei Mihaela Ioan, ultima care s-a ocupat de această emisiune, *Cafeneaua* făcea șocant contrast cu peisajul arid și sordid al altor rubrici culturale. Chiar dacă voi fi banuită de partizanat, mă grăbesc să precizez că m-am numărat printre colaboratorii la această emisiune. Nu pentru că m-ar fi atras onoarea de a fi invitată Radioului, ci din simplă apreciere intelectuală pentru doamna Mihaela Ioan și emisiunea pe care o făcea. Alături de mine se pare că au apreciat-o, pe domnia sa și emisiunea, Cornel Mihai Ionescu, Cristian Badiliță, Cristian Tudor Popescu. Cei trei domni și cu mine am fost colaboratori stabili, și se pare că tocmai statornicia noastră a fost una din cauzele scoaterii *Cafenelei*. Nu poate decît să ne pară rău că am contribuit la încă o "defrișare" culturală, împotriva intențiilor noastre. Șansa de supraviețuire a *Cafenelei* ar fi fost ca ea să se asorteze cu mediocrul din jurul ei. Dar ce om în toate mințile poate să regrete că nu a făcut-o?

Andreea Deciu

De neînțeles

Este de neînțeles decizia conducerii TVR de a desființa arhipopulara emisiune de cultivare a limbii susținută de George Pruteanu, pe cât de necesară pe atât de atrăgătoare și de original concepută. Cum așa? Apare în sfârșit cineva care probează mari înzestrări pentru prestația de televiziune, om de spirit dar și un om de carte, ingenios, inventiv, atașant, și tocmai el este eliminat? Rămîn în schimb buni în posturi nenumărați improvizați semialfabetizați de care sunt pline televiziunile, răspânditori pe scară largă ai prostului gust și ai proastei creșteri. Nu este însă prima oară, din nefericire, când ne e dat să constatăm acest fapt: ceva ce e bine gândit și bine întocmit are la noi viață scurtă. (**G.D.**)

Anunț

Uniunea Scriitorilor din București va publica în acest an un anuar al membrilor săi. În acest scop, membrii Uniunii care nu au completat încă fișa bibliografică tip sunt rugați a o înainta conducerilor filialelor din care fac parte

până la data de 30 aprilie a.c., câte o fișă cuprinzând următoarele date: 1. Numele, prenumele (pseudonim); 2. Anul, ziua și localitatea nașterii; 3. Studii; 4. Activitatea profesională; 5. Cărți publicate (data); 6. Premii, distincții; 7. Anul primirii în Uniune; 8. Adresa exactă, telefon.

CALENDAR

17.III.1883 - s-a născut Urmuz (m. 1923)	18.III.1994 - a murit Petre Pascu (n. 1909)
17.III.1913 - s-a născut Alec Duma (m. 1980)	19.III.1819 - s-a născut Alecu Russo (m. 1859)
17.III.1924 - s-a născut Alexandru Ivanescu	19.III.1840 - a apărut Dacia Literară
17.III.1924 - s-a născut Pavel Starostin	19.III.1865 - a murit Nicolae Filimon (n. 1819)
17.III.1929 - s-a născut Micaela Slavescu	19.III.1895 - s-a născut Ion Barbu (m. 1961)
17.III.1939 - s-a născut Mihai Ungheanu	19.III.1918 - s-a născut George Ciorănescu (m. 1993)
17.III.1944 - s-a născut Paul-Cornel Chitic	19.III.1927 - s-a născut Alecu Popovici (m. 1997)
17.III.1946 - s-a născut Alexandru Deal	19.III.1939 - s-a născut Iurii Pavliș
17.III.1948 - s-a născut Virginia Mușat	19.III.1945 - s-a născut Viorel Grecu
17.III.1964 - a murit Al. O. Teodoreanu (n. 1894)	19.III.1951 - s-a născut Carolina Ilica
17.III.1979 - a murit Emil Vora (n. 1906)	19.III.1977 - a murit Petre Dragu (n. 1932)
17.III.1980 - a murit Traian Lăzărescu (n. 1904)	19.III.1979 - a murit Al. Dima (n. 1905)
17.III.1994 - a murit Liviu Calin (n. 1930)	
18.III.1823 - s-a născut C.D. Aricescu (m. 1886)	20.III.1872 - s-a născut Ioan Iancu Botez (m. 1947)
18.III.1896 - s-a născut Alexandru Colorian (m. 1971)	20.III.1886 - s-a născut George Topîrceanu (m. 1937)
18.III.1909 - s-a născut Barbu Brezianu	20.III.1908 - a apărut Revista celorlalți
18.III.1910 - s-a născut Ioana Postelnicu	20.III.1943 - s-a născut Marius Robescu (m. 1985)
18.III.1917 - s-a născut Mircea I. Ionescu-Quintus	20.III.1951 - a murit Artur Gorovei (n. 1864)
18.III.1921 - s-a născut Valeriu Anania	21.III.1893 - s-a născut Al. Popescu-Negură (m. 1954)
18.III.1926 - s-a născut Romul Munteanu	21.III.1913 - s-a născut Emil Zegreanu (m. 1987)
18.III.1936 - s-a născut Paul Sân-Petru	21.III.1915 - s-a născut Calin Gruia (m. 1989)
18.III.1942 - s-a născut Eugen Dorcescu	21.III.1930 - s-a născut Tiberiu Utan (m. 1994)
18.III.1954 - a apărut revista Gazeta Literară	21.III.1975 - a murit Constantin Fântâneru (n. 1907)
18.III.1973 - a murit Demostene Botez (n. 1893)	21.III.1986 - a murit Horia Panaitescu (n. 1921)

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință vă invităm să ascultați:

• Miercuri, 17.03.1999, pe Canalul România Cultural (C.R.C.), la ora 9,50 - "Poezie românească". Valeriu Anania. Versuri în interpretarea actriței Magda Popovici. Redactor: Ioana Diaconescu.

• La ora 12,30, pe C.R.C., - "O samă de cuvinte". Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan" din București - la 50 de ani de activitate. Redactor: Emil Buruiană.

• La ora 20,45, pe C.R.C. - "București, istorii scrise și nescrise". Un destin bucureștean: doamna Manuela Burnea, veteran de război. Redactor: Victoria Dimitriu.

• La ora 21,30, pe C.R.C. - "Portrete și evocări literare". George Ciorănescu. Colaborează: Galateea Ciorănescu, Doina Alexandru, Alexandru Ciorănescu și Pavel Chihai. Redactor: Anca Mateescu.

• Vineri, 19.03.1999, pe C.R.C., la ora 12,30 - "Arte frumoase". Mari maestri europeni: Van Dyck. Desen și pete colorate, aici și acolo. David Hohkney și Ileana Nicodim. Colaborează Maria Magdalena Crișan. Redactor: Aurelia Mocanu.

• La ora 18,03, pe C.R.C., - "Invitatul special". Despre proprietatea intelectuală. Redactor: Raluca Olga Dumitru.

• La ora 21,30, pe C.R.C., - "Dicționar de literatură universală". Nikolai Vasilievici Bolog și rigorele realismului în literatură (150 de ani de la nașterea scriitorului). Colaborează George Balăiță. Redactor: Titus Văjeu.

• Sâmbăta, 20.03.1999, pe C.R.C., la ora 16,30 - "Artele spectacolului". Gala premiilor UNITER - 1999. Reportaj de C. Paraschivescu. Actori de altădată: Ion Finteșteanu. Colaborează Damian Crășmaru. Redactor: Julieta Tîntea.

• Duminică, 21.03.1999, la ora 9,50, pe C.R.C., - "Poezie românească". Alice Calugăru. Versuri în interpretarea actriței Tatiana Iekel.

• La ora 12,00, pe C.R.C., - "Meridianele poeziei". Pagini din lirica românească. "Ce alb, ce negru de alb". Din lirica lui Nichita Stănescu. Redactor: Liliana Moldovan.

• La ora 17,15, pe C.R.C., - "Revista literară radio". Din sumar: Poeme de Aurelian Titu Dumitrescu și Mariana Filimon; Cartea străină; Calendar literar: Al. Dima (20 de ani de la moarte). Redactor: Maria Urbanovici.

• La ora 23,50, pe Canalul România Actualități (C.R.A.), "Revista revistelor de cultură". Redactor: Nicolae Breb Popescu.

• Luni, 22.03.1999, pe C.R.C., la ora 9,50 - "Poezie românească". Emil Manu. Versuri în interpretarea actorului Dragoș Păslaru.

• La ora 20,30, pe C.R.C., - "Atlas cultural". British Museum - Londra. Redactor: Sanda Socoliuc.

• Marți, 23.03.1999, pe C.R.C., la ora 21,00 - "Înregistrări din Fonoteca de Aur". Eugen Ionescu - mărturisiri literare. Redactor: Gabriela Nani Nicolescu.

• La ora 21,20, pe C.R.C., - "Lecturi în premieră". Prozatori vasluieni. Ion Pricop: "Humă" - o povestire (fragment). Redactor: Ion Filipoiu.

• La ora 21,30, pe C.R.C., - "Zări și etape". T. Teodorescu Braniște, romancierul; Emil Isac - poet simbolist. Redactor: Cornelia Marian.

ALEXANDRU RACOVICEANU

S-A NĂSCUT la 1 septembrie 1937 la București. După absolvirea Facultății de filologie, română-engleză, a fost angajat de George Ivașcu la revista *Contemporanul*. Alături de Calin Caliman a scris cronică cinematografică. A devenit un împătimit al celei de-a șaptea arte însușindu-și o bogată cultură de specialitate. Dovadă acestei devoțiuni profesionale a fost opțiunea pentru revista *Cinema*. A colaborat și la alte publicații culturale. Datorită expresivității sale, cunoașterii muncii pe platou, mulți regizori l-au folosit în mici roluri de compoziție. Din păcate, o suferință psihică l-a îndepărtat de activitatea cotidiană. În răgazurile acordate de boala se străduia să recupereze pauzele, scria, citea, fișa, publica. A întocmit o monografie a *Filmului italianesc de ieri și de azi*, pe care a predat-o spre tipărire. Din păcate, n-a apucat s-o vadă editată. Prin dispariția lui Alexandru Racoviceanu, presa de specialitate a pierdut un slujitor credincios. (**A.F.**)

CARTEA UMILITĂ

AM ASISTAT de curînd la susținerea unei teze de doctorat incitante (a d-lui Liviu Papadima) despre relația autor-cititor în literatura pașoptistă și postpașoptistă. Una din ideile lucrării era că scriitorii secolului XIX se adresau, în genere, unui public începător, necultivat, copilăros sau de-a dreptul nătărău. Textul lor era deci împănăt (împănoșat, cum ar fi zis Negruzzi) cu semnale atît de tipătoare încît nimeni să nu le poată rata ori confunda rostul: cititorul era dus de mîna pe drumul dorit de scriitor, era manipulat în folosul lui și al literaturii, era *învățat* să facă un lucru pe care și-l închipuia știut: *era învățat să citească*. Astăzi scriitorii mizează pe un public care *știe să citească*, saturat de cărțile inteligente și dificile ale secolului XX. Autorii se întrec în oferte pline de obstacole, ca un joc pe computer sau ca un film de Steven Spielberg, unde eroul-cititor face o cursă contra cronometru care-i solicită la maximum ingeniozitatea, viteza deciziilor, cultura, deșteptăciunea, generozitatea, bunele intenții. Cum jocul s-a complicat și a devenit mai pervers, atunci cînd vrea să-l manipuleze pe „adversarul” care citește, scriitorul i-o spune direct, dezarmîndu-l.

Nu pun la îndoială inteligența cititorului de astăzi, pe care specialiștii îl numesc „prevenit” sau „avizat”. Dar nu mă pot împiedica să constat că se citește mult, repede și prost. Cititul - o artă care are tainele ei și exclude pripa - devine un simptom al societății de consum: cartea se digeră ca un copan de pui, lectura *consumă* cartea o singură dată, iar amintirea ei nu durează mai mult decît amintirea copanului înghițit. (Comparația culinară îi aparține lui Michel Bulor.) Se ajunge

astfel în situația descrisă de Woody Allen: după un curs de lectură rapidă el a reușit să citească *Război și pace* în numai două ore. „E vorba despre Rusia”, a conchis fericit, după terminarea cărții. La jocurile pe calculator de care pomeneam, orice greșeală a jucătorului (care dispune de un anumit număr de vieți) este pe loc sancționată: „aventura” trebuie luată de la capăt, cu o viață, două, trei în minus. Cartea însă nu-l poate întoarce din drum pe cititorul pripit, nu-l poate opri să greșască, să rateze esența, să treacă pe lîngă splendorile ei fără a le zări, iar *viețile pierdute sînt ale ei, ale cărții*.

Mă tem că, în ciuda aparențelor, scriitorii de astăzi nu sînt într-o situație cu mult mai bună decît pașoptiștii: cititorul lor ar avea nevoie de semnale textuale la fel de stridente, deși din alte motive, ca să reușească să ducă *la bun sfîrșit* o carte. Eroul nu mai e personajul, ci însuși cititorul. Va reuși el, cititorul, în aventura lui dificilă, să termine *cu bine* cartea?

Răspunsul la această întrebare îl privește, în genere, pe fiecare în parte și oricare cititor e liber să-și recunoască sau nu eșecurile. Mult mai gravă este situația cînd cititorul care *nu* termină cu bine cartea (ceea ce nu înseamnă neapărat că n-o duce pînă la capăt, ci că-i ratează fie frumusețea, fie miezul și că o rănește răstălmăcind-o, atribuindu-i intenții de tot soiul), acest cititor pentru care, așadar, cititul nu e o artă, devine chiar prezentatorul cărții, mijlocitorul înțînării ei cu ceilalți. Am citit destule prefete plicticoase sau inadecvate. De obicei însă, ele sînt scrise cu bune intenții și numai nepriceperea prefetătorului e de vină că fac un serviciu cărții, autorului, celorlalți cititori.

UN CAZ cu totul special și din cale-afară de trist este prefata d-nei Dora Mezdrea la cartea *Jurnal cu și fără Nae Ionescu* de Elena-Margareta Ionescu (Ed. Crater, București, 1999, ed. îngrijită de Dora Mezdrea și Anca-Irina Ionescu). Publicarea jurnalului soției lui Nae Ionescu este extrem de binevenită și va interesa, desigur, un public numeros. Prefata însă *umilește* jurnalul, făcîndu-i permanent autoarei lui procese de intenție, neacordînd paginilor prefate *nici o șansă*. La ce bun să mai scrii o „prezentare” dacă o faci numai ca să distrugi cartea și totodată pe autoarea ei? Nici în cazul autorilor socotiți mari vinovați, tip Céline sau Pierre Drieu la Rochelle nu se scriu asemenea prefete, dimpotrivă, scrierile lor sînt prezentate ca un posibil argument al apărării, ca documente salvatoare: o încercare de înțelegere a omenescului, prea-omenescului drum al unei vieți ratate.

Ce se poate spune despre jurnalul Elenei-Margareta Ionescu la o lectură onestă? Că este o mărturie decentă a vieții unei femei care a sperat, a iubit, s-a simțit încrezătoare sau neînțeleasă, s-a simțit singură, a fost tristă, a făcut față mai bine sau mai rău întîmplărilor pe care i le-a oferit existența. Sînt pagini spontane, pe care soția lui Nae Ionescu le scrie pentru ea însăși, fără grija de a-și ajusta portretul, fără strălucire literară, dar și fără vreun artificiu. Tema principală a jurnalului, exprimată cînd strident, cînd în surdină, aproape stins, este dragostea (nefericită și uneori „învînsă”) pentru Nae Ionescu, de care va trăi de la un moment dat despărțită. „Oamenii ne-au despărțit temporar, dar în eternitate nu ne poate despărți nimeni”, scrie ea la moartea lui, după ce scrisul ei trecuse brusc la persoana a do-

ua, ca să-l ajungă din urmă, ca o chemare disperată: „Nu tu ai murit azi, ci eu. Tine-rețea mea, viața mea toată se stinge azi. Toate iluziile mele și toate visurile mele au murit azi, fiindcă eu nu am trăit decît pentru tine...” (pp. 86-87). Deși de multe ori jurnalul încearcă să fie „în roz” (ceea ce psihologii de azi ar numi „positive thinking”), consemnînd succese înduioșătoare de neînsemnate, el devine pînă la urmă un spațiu al deznădejdiei: „Doamne, îndură-te! Nu-ți mai cer nimic, absolut nimic, fiindcă știu că e de prisos. Dacă voia ta e să nu-mi dai decît suferință și chin, cine o poate schimba? Și dacă rugăciunile mele n-au fost niciodată în stare să te înduplece, ce pot face eu? Dacă socotești tu că așa trebuie să faci, ce mai pot spune eu? Dar îndură-te odată; nu-mi da nici o bucurie, dacă nu vrei; dar dă-mi odihna cea de veci. Dă-mi-o tu. Nu mă obliga să fac și păcatul ăsta: să mi-o iau singură. Nu mai pot. Sînt o gînganie în mîinile tale, o jucărie pe care o învîrtești cum vrei...”

Iată însă ce citește d-na Dora Mezdrea în acest jurnal. În paginile ei intitulate pompos (și impropriu) *Prolegomenă la erosul naeionescian*, prefetătorea îi face un elogiu lui Nae Ionescu (nu cel din jurnal, pe care îl ignoră senin, ci cel din realitate) și o zdrobește pe soția lui (atît imaginea din jurnal, cît și pe cea din afara lui). Înamorarea față de Nae Ionescu, care răzbată din rîndurile Dorei Mezdrea, nu este egalată, ca intensitate, decît de resentimentele față de autoarea jurnalului, căreia-i răstălmăcește fiecare notație. D-na Mezdrea ne invită să nu credem ceea ce citim cu ochii noștri, ci să credem ce ne spune domnia-sa, căci știe ea mai bine cum stau lucrurile între cei doi. De unde asemenea fraze care ajung pînă la umor involuntar:

- ...frapați fiind de opacitatea Elenei-Margareta Ionescu față de dimensiunile spirituale atît de abrupte ale soțului ei, pricepem mai bine tragicul erosului marital naeionescian... (p. 6).

- Tînăra inocentă care, în 1912-14, își conduce prietenul cu o siguranță instinctuală ieșită din comun către căsătorie și care-i cere într-o scrisoare (...) confesivitate totală în numele unei iubiri iluzorii (s. m., p. 6).

- ...această „deplină încredere” pe care i-o solicită (la adăpostul unei gelozii sălbatice, care se manifesta la adresa verișoarei lui Nae Ionescu și care va lua în anii de după căsătorie forme ce nu pot fi încredințate tiparului) este o modalitate de a pune stăpînire pe celălalt (s.m., p. 7).

- Nae Ionescu era așadar definitiv convins de limitele înguste în care se mișca modul Elenei-Margareta Fotino de a concepe erosul (s.a., p. 7).

- După cum se poate vedea din jurnalul Elenei-Margareta Ionescu, ea este cea care face figură de soție frustrată. În fond, nu are teme pentru această frustrare (...) cu adevărat frustrat de sensul înalt al erosului ne apare a fi Nae Ionescu, care nu și-a putut da măsura reală în erosul marital (p. 8).

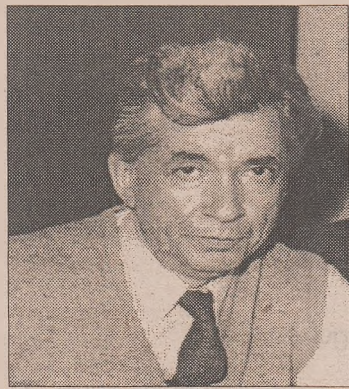
- Fără îndoială că Elena-Margareta Ionescu se crede o ființă religioasă. Dovada: nu lipsesc, din însemnările ei, rugăciunile și invocațiile la adresa lui Dumnezeu. Dar sunt acestea cu adevărat semnele religiozității? Mărturisesc că, în această direcție, am așteptat ca influența lui Nae Ionescu, „metafizicianul prăpăstios” pe care-l știm, să se fi manifestat și să fi lăsat urme vizibile (p. 10).

- ...să nădăjduim că focul final căruia i-a căzut pradă și în urma căruia și-a pierdut viața Elena-Margareta Ionescu va fi fost focul purificator (p. 13) - fraza finală a prefetei. Comentariile devin de prisos. *Mutatis mutandis*, prefata amintește, desigur, de o alta, pe care Nae Ionescu însuși a scris-o.

Ioana Pârvolescu

România literară 7

CRISTIAN POPIȘTEANU

ASCRIE despre Cristian Popișteanu (25 decembrie 1932-26 februarie 1999) este ca și cum ai vrea să prinzi bobul de argint viu.

Tot astfel - cel puțin acum, cînd încă nu ne-am obișnuit cu fulgerătoarea sa plecare dintre noi - cuvintele fug, ascunzându-se în

cotloane sufletești, spre a putea plînge.

Cristian Popișteanu nu-i suporta - deși îi înțelegea - pe cei care plîng...

Acolo, în linia întâi, unde s-a aflat permanent, a învățat că luptătorilor nu le sunt îngăduite lacrimile.

Din copilarie a ales linia întâi. Și n-a părăsit-o pînă în ultima clipă. Îl fascinau neprevăzutul, riscul, necunoscutul, pariurile în care toți spun că vei pierde...

A fost unul dintre străluciții oameni de Radio, gazetar de vastă și curajoasă cuprindere, reporter neobosit, din stirpea celor gata oricînd să piardă totul, numai pentru a fi acolo unde se trece clipa în istorie.

...Praga, august 1968...

Se simțea în largul lui oriunde: între actori, între medici, între scriitori, între istorici, între diplomați sau oameni politici, între bancheri sau muzicieni, ori între oameni simpli.

A avut pretutindeni prieteni, care l-au prețuit, fermecați de sufletul său, deschis spre dăruire.

Acolo, în linia întâi, a te dăruii înseamnă a da Lumii încă un strop de lumină, încă un dram de frumusețe. Luptătorii din linia întâi țin Lumea pe umerii lor.

Cristian Popișteanu a fost unul dintre cei care au însoțit Lumea prin care au trecut.

Avea cultul prieteniei, puterea de a ierta celui ce nesocotea sau trăda prietenia. Avea puterea - deși el însuși s-a luptat din fragedă tinerețe cu boala - de a fi alături de cei în suferință. De a-i alina, de a-i încuraja, de a-i ostoi, cînd el însuși a avut nevoie de toate acestea. Îl iubea pe Malraux tocmai pentru speranța pe care acesta o răspîndea în Lume.

Cristian Popișteanu avea darul și harul de a zâmbi, chiar și atunci cînd viața îl trecea prin grele încercări.

Acolo, în linia întâi, a ști să zâmbiești înseamnă a învinge.

Putea foarte bine să fie diplomat. Putea să fie medic. Putea să-și lege viața de o catedră universitară.

A preferat să rămână gazetar. Unul dintre marii noștri gazetari din aceste decenii finale de veac. S-a format ucenicînd lîngă alți mari gazetari veniți de peste timp, din anii interbelici, cei care încă păstrau bunele tradiții ale presei românești: toleranță, respectul celui alt, respectul cititorului și, mai ales, demnitatea scrisului. Între cei pe care îi pomenea cu admirație și recunoștință se aflau întotdeauna George Ivașcu și Mircea Grigorescu...

Cartea pe care am publicat-o despre alegerile interbelice din îndemnul și încurajările sale s-a născut. M-a „azvârlit” în universul presei interbelice...

La rîndul său, a format alți oameni de presă, nelăsînd, astfel, să se piardă firul tradiției, chiar dacă adeseori acesta părea pierdut.

Opera vieții lui Cristian Popișteanu este revista *Magazin istoric*. A participat la nașterea ei, în aprilie 1967, apoi, din noiembrie 1968, a fost redactorul ei șef.

Nu este locul să scriu aici despre redacția în care lucrez din 1972. Dar faptul de a fi fost, zi de zi, de atunci, lîngă Cristian Popișteanu este marea experiență a vieții mele. Îi datoriez mai mult decît cuvintele pot spune și îi simt lipsa mai mult decît lacrima poate cuprinde.

Pe la mijlocul lunii noiembrie a anului trecut, a venit pentru ultima dată în redacție. A stat de vorbă, rînd pe rînd, cu fiecare dintre noi. Mie mi-a spus, după ce ne-am privit îndelung: „Să nu uiți ce te-am învățat...”

Cum se poate să uit, să vă uit, dragă domnule Popișteanu? În toamna lui 1998, a publicat ediția a doua - mult completată - a fermecătoarei sale cărți, *Istoria clipei*. E o carte testamentară, între ale cărei coperte, după cum o mărturisește, „biografia autorului” s-a intersectat „cât un fulger” cu Martha Bibescu, Toma Caragiu, René Cassin, Constantin C. Giurescu, Mircea Grigorescu, George Ivașcu, André Malraux, Alexandru Rosetti, V.V. Tilea, Arnold Toynbee.

...Acum, Cristian Popișteanu s-a strămutat între cei de care, probabil, i se făcut mult, sfășitor de mult dor.

A căzut un luptător din linia întâi. La datorie, cum toți luptătorii cad, împăcați cu rostul jertfei pentru care au venit pe Lume.

Ioan Lăcustă

Strada Balanței

În orașul de sub munte e o stradă
pe lângă care trece mereu grăbit
un pod.

În colțul dinspre lume
E o cârciumă "La pufoaica găurită".

În colțul certat cu lumea
E o casă mică. Plină numai cu sertare
Din care o bătrână scoate
Tot felul de bomboane.

La mijlocul străzii
E un nuc uriaș.
Sub el se ascunde casa bunicilor
Laolaltă cu o fîntînă
Și un păr sălbatic.
Aît de sălbatic încît
În nopțile prea lungi, de iarnă
Nechează
Iar noi copiii
Ne legam atunci săniile de el.

Mama ne povestea vara,
Pe cînd îi culegea perele aurii
Cum a zburat Zeppelin cu dirijabilul
Deasupra orașului nostru
Sau despre primul ei vals cu tata
La "Împăratul Romanilor"
Și cum guvernatorul ordona
Ca străzile să fie luminate
Numai în nopțile fără de lună.

Într-o seară cu viscol
Mama a scos dintr-o mănăse străveche
O monedă argintie
Pe care scria cu litere tot mai șterse:
"Doamne, îndură-te de noi!"

Turnul scărilor

lui Derek Walcott

Legi orașul de sus cu orașul de jos.

Treptele tale-s făcute din săgeți
înfipite în cîte o spinare de stea
dar mai ales de balaur.

La temelia ta
e un butoi de aur
umplut cu comete, cuvinte
și mai ales lacrimi

Ochiul verde al mușchiului
îți luminează calea
iar tăcerea e singurul tău zid de apărare.

Cine trece prin ușa ta îngustă
va afla calea spre cărarea veșnic verde.

Și deodată cineva trage o cortină
peste turnul din Sibiu
și mă aflu în fața turnului din Manhattan
unde poetul vine în fiecare iarnă
să-și scrie amintirile din fierbintețea lui copilărie și țară
și singura scară din acel hotel fără de scări
e un crucifix.

Liliana URSU

Un poem purtat de valuri între Los Angeles și Berkeley

În cîmpul cu levănțică e o carte deschisă
lîngă ghilotina ruginită.
Artistul dintre ocean și Venice Boulevard
sparge sticle pe o catifea violet.
Tabloul astfel creat
l-a numit: "Isterie între milenii"

Cînd mi s-a făcut dor de Eminescu în
Pensylvania
mi-ai trimis poezii pe fax
din Los Angeles.

Frezia blondă de la icoana Maicii Domnului
din sfînta biserică "Ioan Botezătorul"
sfîntește și luminează
mai întîi avionul cu care zbor
apoi camera cu lămîi
din Berkeley.

După biserica de pe deal a sfîntului Francisc
d'Assisi,
după saxofonul ce se tînguie la o fereastră
deasupra oceanului,
după librăria lui Ferlinghetti de pe strada
Columb,
după poetul care-și vinde poemele pe aceeași stradă
în sfîrșit, femeia cu tatuajul de pe piept:
Iisus răstignit.

"City Lights"

lui Lawrence Ferlinghetti

Să urci o scară
și pe fiecare treaptă
să scrie:
POEZIE.
Să porți în buzunarul de deasupra inimii
pliantul cu biserica Sfîntului Francisc d'Assisi
și biletul de tramvai
pentru străzile care urcă mereu.

Ca într-un decor de teatru
cu marea pictată la capătul străzii
și tot marea la celălalt capăt
al memoriei tale
infatigabile.

Să ajungi în camera cu poezie
și pe geamul ei
să vezi rufe puse la uscat
îngrădite de scări de incendiu
și de ziduri crăpate
de atîtea cutremure interioare.

Sutiene, cămăși, scutece
și un iepure blond
sunt singurele păsări
care se mai lasă peste acest colț de lume
- un tren din vieți mărunte
e sfoara cu rufe purtată de vînt

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Flaut în sos remoulade Recită Svidrigailov

1. Dac-ai ști ce dragă-mi ești
Ți-ai da drumul pe ferești
Și-ai veni, caldă, -n picaj,
De te-aș lua de pe pavaj,
Lin,
Ca pe-o floare grea de crin
Și te-aș pune-ntr-un pahar,
Pe o prispă de cleștar,
Nu în apă, ci în lapte
Sau ulei,
Să te pup adînc și rar,
Zi și noapte,
Unde vrei!

2. Ce folos
De popou gros,
Și-ncîntare
De sîn mare,
Și-ndoire
De subțire
Talie, pe înserate,
În genunchi și-n coate
Roz,
Și amok
De iz și floc,
De-și dă duhul, din icoană,
Lîngă candela cea fină,
Pînă și Isus Hristos,
Dacă nu sînt ale mele,
Pe divan sau pe podele,
În lumină!!

ce trece fără să arunce o privire
spre camera cu poezie,
cu rafturile-i afumate din lemn,
cu Whitman, patronul locului
zîmbind neîntept
din fotografia sepie.
Sau Allen Ginsberg
cu urletul la subțioară,
cu aripi uriașe
și trupul tatuat cu steagul Americii.

Mirosul cărților se amestecă tandru
cu cel de cartofi prăjiți
cum jucătorii
amestecă tot mai ispititi
cărțile de joc,
albul și negru din viețile lor.

Doar eu sunt aici
nu ca să plîng
cît să ascult plînsul celorlalți.
Nu ca să mă consolez
cît să-i consolez pe ceilalți.

Oraș nebun, San Francisco
palid ca Baudelaire în zori,
tandru ca zîmbetul Tvetaevei
înainte să-și întrerupă poemul
la dulcele plîns al pruncului
ce-i visează sînul împovărat cu lapte
și cu răspunsuri pentru mai tîrziu.

Oraș dezlănțuit deasupra oceanului
îmblînzit
cînd și cînd
de cîte un poet...

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Istoria noastră văzută de un analist străin

AM SCRIS în ultima vreme despre câteva cărți de istoriografie românească elaborate de istorici străini. Acești exegeți, interesați de fenomenul românesc, aduc în investigațiile lor nu numai alte, mai potrivite, metodologii dar o altă perspectivă, evident mai detașată și citeodată comparativă, care schimbă liniile și suprafețele. Rezultatele sînt, adesea, mai bune decît cele obținute de istoricii români, chiar dacă, aceștia, din străinătate, nu lucrează pe izvoare primare, selectate și interpretate critic, ci pe cele puse la dispoziție de istoricii din țară și chiar pe cărțile lor. Dl Stephen Fischer-Galați este unul dintre acești istorici din străinătate permanent interesat de fenomenul românesc. De fapt, d-sa e născut în România, a făcut aici liceul și a plecat în S.U.A., a studiat istoria a devenit profesor la importante universități din țara de adopție (Este exact cazul Irinei Livezeanu, autoarea cărții *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*, apărută mai întîi în S.U.A., în limba engleză și tradusă anul acesta de Editura Humanitas.). Cartea d-lui Stephen Fischer-Galați, *România în secolul al XX-lea* a apărut la Columbia University Press în 1970, a avut parte de o a doua ediție în 1991 și a fost, pentru cei care voiau să se informeze sau să se specializeze în problemele românești, timp de peste două decenii, singura sinteză în engleză valabilă. Serviciul adus României, pe această cale, a fost și rămîne imens. Acum, după această carieră de prestigiu, dl Fischer-Galați își publică lucrarea de sinteză în limba română. E un act de curaj dar și un real, binefăcător serviciu.

Să remarc, mai întîi, titlurile publicistice atrăgătoare și de mare impact, ale capitolelor, cum ar fi "Lada de zestre", "Logodna cu tradiția", "Măriașul cu tradiția", "Divorțul de tradiție", "Recăsătoria cu tradiția", "Nunta de argint". Aceste titluri de capitole, toate colectate din universul matrimonial, trebuie să fi fost, repet, de mare impact pentru lumea studentescă și se recomandă, și astăzi, ca atare. Evident, autorul își începe cartea cu o incursiune în timpii revoluți. E judicioasa observația că niciodată Mircea cel Bătrîn sau Ștefan cel Mare n-au întreprins acțiuni de unire politică cu românii din afara Moldovei sau a Țării Românești, niciodată nu s-au gîndit la o națiune română cuprinsă între frontierele istorice ale statului daco-roman distrus. Și, de asemenea, că așa-numita luptă pentru păstrarea ființei

naționale nu a fost purtată de mase, al căror interes primordial consta în a-și apăra drepturile legale și proprietățile pe cale de dispariție. Tot timpul, sprijinul pe care țaranii îl acordau diverselor bătălii împotriva inamicului străin pomea din speranța reparării nedreptăților, ca recompensă pentru vitejia militară. Tot așa, în aprecierea actului simbolic de unire a celor trei țări românești la începutul secolului al XVII-lea, sub domnia lui Mihai Viteazul nu trebuie ignorat faptul că, tot acum, șerbia țaranilor a fost legalizată în Țara Românească și reconfirmată în Moldova, ceea ce a determinat accelerarea destrămării unirii. Autorul insistă de aceea pe ideea că nu trebuie exagerată semnificația elementelor reformiste din concepțiile politice ale elitelor moldovene sau muntene. E greu să împărtășesc însă aprecierea autorului că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea liberalii au fost mai puțin importanți sub raport politic și că, dimpotrivă, "conservatorii împărtășeau totuși majoritatea concepțiilor liberale". În realitate, cei care au pus fundamentele României moderne au fost liberalii conduși, pînă în 1891, de I.C. Brătianu. Și nu liberalii au declanșat al doilea război balcanic, anexînd cele două județe dobrogene de la Bulgaria, ci, tocmai, conservatorii care erau, atunci, la guvernare sub prim-ministeriatul lui Titu Maiorescu. Nu cred, de asemenea, că detronarea lui Cuza Vodă s-a datorat numai acțiunii sale pentru soluționarea parțială a problemei țărănești ci și propensiunii sale spre cezarism și a unei domnii personale, autoritative.

Sigur, pînă în 1920, după semnarea tratatelor de pace la Paris, România Mare devenise o realitate fizică impunătoare. Dar Ionel Brătianu a refuzat să pună în aplicare, crede autorul, cerințele fundamentale ale concilierii naționale interne (cu minoritarii care reprezentau peste 28% din totalul populației țării) și chiar internaționale, pregătind, astfel, calea spre dezastru. E și opinia pe care am aflat-o în amintita carte a d-nei Irina Livezeanu, aici demonstrată cu date imbatabile. Autorul nostru insistă și el pe contraproductivele măsuri ale guvernului liberal împotriva apariției Gărzii de Fier. Dl prof. Fischer-Galați apreciază favorabil guvernul Federației, rezultat din alegerile din decembrie 1919, pînă în martie 1920, și consideră că demiterea lui silita a administrat o lovitură fatală adevăratului reformism. Iar venirea la putere, în 1922, a guvernului liberal Ion I.C. Brătianu a semnat pe de

o parte triumful naționalismului românesc dar și remarcabile realizări de ordin politic și economic (de pildă, încurajarea industrializării prin subsidii de la guvern și un nivel de prosperitate fără precedent). E dreptă aprecierea despre P.N.Ț., creat, prin fuziune, în 1926, ca "organizația politică cea mai reprezentativă a intereselor largi ale societății românești". Ca și considerarea formulei de industrializare propusă de Madgearu drept superioară celei liberale ("prin noi înșine"), prin larga deschidere a porților pătrunderii capitalului străin. Din păcate, criza economică din 1929-1933 a năruit întreg programul economic al P.N.Ț., inclusiv cel pentru consolidarea economică a țărănimii. În acest fel "țara a rămas cu o economie încă subdezvoltată și o țărănime iritată". E bine surprinsă personalitatea regelui Carol al II-lea. "Gheorghe Tătărescu era un executor binevoitor al dorințelor lui Carol. Clica regelui, condusă de Ernest Urdăreanu și Magda Lupescu, era desigur mult mai influentă decît orice ministru al statului. Carol mulțumea dreptei cînd avantajă interesele sale politice și persecuta aripa stîngă în același spirit." Așa-numitul antipitalism gardist "a combinat două trăsături: populism și antisemită". E discutabilă ipoteza autorului că P.N.Ț. s-a cartelat în alegerile din decembrie 1937 (prin pactul de neagresiune electorală) cu Garda de Fier pentru a-l forța pe rege să formeze un guvern de uniune națională sau exclusiv penelist. Dar, cum se știe, regele a recurs la dictatura personală, după interstițiul de 44 zile al guvernului Goga-Cuza, urmînd cunoscutele infruntări cu Garda de Fier, asasinarea elitei sale conducătoare și, apoi, datorită complicării situației internaționale, tragicele cesiuni teritoriale din 1940, care au grăbit abdicarea regelui și instalarea dictaturii militare a generalului Antonescu, pe care autorul o considera ca mai apropiată de cea carlistă decît de cea legionară. Capitala sa eroare a fost antrenarea țării în război, deși la început, cînd a recucerit Basarabia și Bucovina de nord, "s-a bucurat de sprijinul coplesitor al națiunii române". Ambiția lui Antonescu de a duce războiul dincolo de Nistru, pe teritorii sovietice, i-a fost fatală, aducîndu-i debarcarea, discreditîndu-l ca militar și ca om politic.

Trecînd la perioada de după 23 august 1944, autorul nostru arată că e greu de stabilit motivul încrederii guvernărilor Sănătescu în S.U.A. și Anglia, deși întrevederile dintre reprezentanții opoziției române și cei ai celor două țări aliate occidentale, în timpul ultimelor luni ale guvernării Antonescu, erau, evident, descurajatoare. Și cu toate acestea, partidele istorice întrețineau iluzia că S.U.A. e salvatoarea României, deși S.U.A. nu prea avea interese în țara noastră. Populația românească nu era la curent cu intențiile comuniștilor români și ale U.R.S.S. de a crea din România și alte țări est-europene un teritoriu satelit puterii sovietice. Și a izbîndit, deși, subliniază autorul nostru, dacă Anglia, prin Churchill "a cedat România forțelor sovietice, Statele Unite au crezut, nerealist, că aceste tendințe puteau fi controlate, dacă nu răsturnate, la sfîrșitul războiului." Dar istoria a avut desfășurarea știută, și noile autorități comuniste (în care, formal, mai figurau și "tovarăși de drum") au acceptat alegerile din noiembrie 1946 (pe care le-au trucat în rezultate catastrofale) pentru că, fără ele, nu se putea încheia tratatul de pace. Ele au avut loc, puterile occidentale s-au făcut a crede în adevărul lor, ratificîndu-le și, apoi, a urmat instalarea atotputernică a regimului comunist. Foarte pertinentă e analiza sistemului politic comunist, în diferitele sale faze de evoluție. Merită reținută, ca valabilă, aprecierea că, în 1948, Gheorghiu-Dej era mai stalinist decît însuși Stalin. Strict politicianistă, pentru a-și consolida puterea în fața adversarilor, a fost căutarea de către Gheorghiu-Dej, în 1955 și după aceea, a "căii românești" de socialism. Dar mai înainte, de teama debarcării, a intensificat, la culme, teroarea de tip stalinist. Așa-numitul "naționalismul socialist", în august 1959, avea trăsături șovine, anulîndu-li-se minorităților naționale și drepturile

Stephen
Fischer-Galați

**ROMÂNIA
ÎN SECOLUL AL XX-LEA**

Stephen Fischer-Galați - *România în secolul al XX-lea*. Editura Institutul European, Iași, 1998.

avute pînă acum. Interesantă este analiza rădăcinilor politico-economice ale Declarației P.M.R. din aprilie 1964, care nu ignoră instinctul primitiv de autoconservare politică față de Kremlin cu tendințe monolitice. Oricum, "identitatea națională și dezvoltarea economică erau privite cu simpatie de toți românii. În 1960 accentul cădea pe creșterea economică; pînă în 1961 el se mutase pe identitatea națională", P.M.R. căutîndu-și o legitimitate istorică. Dar, chiar în aceasta, stăruie autorul, această politică "era, de fapt, un stalinism românesc, autoritar și irevocabil, opus atît «ideologiei burgheze» cît și centralismului democratic". Autorul mai consideră că bunăstarea țaranilor, în comparație cu cea din perioada interbelică, era, în pofida colectivizării forțate, mult superioară. "Majoritatea populației rurale din România era mai bine îmbrăcată și mai bine hrănită în 1962 decît în 1938. Și, de asemenea, țaranii beneficiau de o rețea școlară mai bine pusă la punct. În sfîrșit, satul era împăcat cu el în 1962". După declarația din aprilie 1964 "regimul a urmărit fuzionarea «naționalismului burghez» și a «patriotismului socialist» în conceptul de «interes național»". Și Gheorghiu-Dej a izbutit să cointerezeze politicii sale țările occidentale, pentru a se putea delimita de sovietici. A fost mai abil și șiret decît se crede îndeobște. În replică, în 1963-1964, N.S. Hrușciiov amenința România cu redeschiderea problemei transilvane și chiar cu o intervenție militară. Însă în 1964 Hrușciiov este debarcat iar noua echipă conducătoare de la Kremlin abandonează proiectele punitive ale lui Hrușciiov. Dej a învins din nou în politică, nu și în starea sănătății, răsput fiind de un cancer. Urmează perioada sinistrală a conducerii lui N. Ceaușescu, căruia autorul îi surprinde, cu umor tragic, tendințele de a fi prezentat ca supraom. Iar din 1972, după o liberalizare șireată, reinstaurează un neo-stalinism lugubru. Iar accelerarea industrializării, cu deosebire a celei grele, în dauna celei ușoare și a agriculturii, dezechilibrează efectiv economia, cu consecințe funeste pînă astăzi. Din 1979 se deschide epoca declinului ceaușismului, receptat ca atare și în Vest, urmată de prăbușirea regimului său în decembrie 1989. La sfîrșitul cărții, examinînd perioada postdecembristă, autorul observă cu sagace pesimism: "Eliberarea României de comunism, ca și a celorlalte țări din blocul sovietic, nu a venit la timp potrivit. În momentul cînd România «a re-născut», războiul rece se sfîrșise oficial. Așadar, importanța politică a țării ca sta comunist «independent», care a servit ca intermediar în relațiile est-vest - sau ca spîr în coasta Uniunii Sovietice - și ca mediator al conflictelor din lumea a treia, a pălit cu totul la sfîrșitul anului 1989". Și, totuși unele țări din fostul bloc sovietic au cointeresat Vestul, reușind să-și facă restructurarea economică, acum intrînd în organismele euroatlantice, pe cînd România bat pasul pe loc, negăsind investitori străini fiind cu reformarea structurilor economice abia în etapele inaugurale. Să fie aici "neno rocul istoric al României" de care vorbe Cioran?

Cartea d-lui Stephen Fischer-Galați e un bun, excelent manual pentru studenții americani (nu numai!) care vor să studieze istoria României în acest secol ce stă să s încheie.

Domnul Paleologu

(Urmare din pag. 3)

CA ȘI: "Existase, la legionari, totuși, asumarea unui risc, un refuz al mediocrității și al unui anumit pragmatism de nivel inferior. Explicații se pot găsi pentru a vedea de ce s-au aflat printre legionari oameni de calitatea unui Alexandru Cantacuzino. Înainte de Cioran, de Eliade și de alții". Sau această exaltat-exact-livresca circumscriere a copilăriei: "Mitomania copilului este în fond o formă de talent literar, care se menține sau nu mai tirziu. La început, copilul are toate însușirile creatoare. Mitomania ca talent literar și curiozitatea ca investigație științifică. Copilul distruge jucăriile atît de repede pentru că el caută lucrul în sine, caută numenul. Are o poziție kantiană sau post-kantiană". Sau următoarea distincție dintre maestri spirituali și sfinți: "maestrii spirituali se evidențiază mai bine acolo unde Dumnezeu nu prea există. Acolo, e nevoie de maestru spiritual, de guru sau de alte specimene interesante și exemplare. La noi, sfinții sînt altceva. Nu sînt niște maestri spirituali". Sau această apologie a actului sexual, pus în prize intens poetice și de înaltă cerebralitate: "Actul sexual te îndreptățește și chiar te îndeamnă la vorbe, la gesturi obscene, la îndrăzneli nerușinate dar el face parte dintr-o experiență poetică extraordinară și absolut zguduitoare. A vedea actul sexual doar ca o secreție sau doar ca o necesitate biologică înseamnă a fi animal. În fond, este o formă de creație, chiar de punere în scenă, de regie, care implică, evident, ceea ce oamenii numesc în mod stupid perversitate. Asta iarăși înseamnă lipsă de experiență, lipsă de inteligență, înseamnă a nu fi priceput nimic din amor". Sau această insolită disculpare a actului mimetic: "De fapt, mimăm ceea ce deja ne seamănă. Nu mimăm decît greu sau imprecis lucruri care ne sînt improprii. Ne mimăm pe noi înșine, mimăm o virtualitate a noastră. Nu putem mima ceva ce ne este neconsustanțial". Sau această amar-distractivă concluzie a individului trecut prin universul concentraționar, referitoare la relația dintre torționar și victimă: "Singura înțelepciune e să știi că raportul de valoare între el și tine este același, doar inversat. Dacă el îți spune, banditul, și tu-i spui da, să trăiți, domnule (gradul), valorile sînt păstrate, numai că inversate. Dacă el e un domn, eu sînt un bandit. Dacă eu sînt domn, el e o bestie. Nu puteam fi pe același plan". Dar o greutate majoră a alcătuirii unui comentariu consacrat d-lui Al. Paleologu e aceea că nu te înduri a-l încheia, fapt pe care l-am relevat și la începutul rîndurilor de față. Festinul d-sale de idei poate fi asemănat cu acele fabuloase ospețe chinezești în care nu mai ajungi să savurezi fiecare din zecile sau chiar sutele de feluri de bucate oferite.

CRONICA MELANCOLIEI

de Ileana
Mălăncioiu

CONSTANTINESCU REALES

C U CÎTEVA numere în urmă, *România literară* a publicat o scrisoare a unei distinse intelectuale în care Mircea Mihaieș era învinuit că ar profita de libertatea cuvîntului garantată de actuala putere ca să le aducă reproșuri guvernărilor și mai cu seamă președintelui Constantineacu. În opinia sa, dacă alegerile nu erau cîștigate de candidatul Convenției, această libertate nu ar fi existat și d-l Mihaieș nu mai avea marea șansă de a spune ce crede. Oricîte reproșuri i-am adus fostei puteri, trebuie să recunoaștem că șansa de a spune ceea ce credem a existat și sub regimul Iliescu. Chiar dacă noi vorbeam, noi auzeam. Cum se întîmplă, de altfel, și la ora actuală. Date fiind complexele pe care le avea fostul șef al fragilului nostru stat de drept - al cărui păcat originar a fost un tiranicid săvîrșit chiar în ziua Nașterii Domnului - libertatea cuvîntului pe vremea sa nu a dus la condamnarea nici unui ziarist. Dar, să presupunem că, dacă d-l Iliescu era reales și la al patrulea congres, nu ne mai lăsa să fierbem în suc propriu, vorbind în pustiu, ci ar fi fost condamnat și sub regimul său cel puțin un ziarist, în speranța că astfel vor fi reduși la tăcere și ceilalți. Să admitem, deci, că am avut mare noroc că vechiul locatar de la Cotroceni a predat ștabela și în locul său a apărut un alt garant al libertății cuvîntului. Dacă am fi primit acest dar imens prin generozitatea sa, n-ar fi constituit totuși o jignire faptul că, în loc să ne bucurăm cu adevărat de el, îl nesocotim din dorința de capătuire, din lene sau din nebagare de seamă?!

Scrisoarea la care mă refer nu mi-ar fi reținut atenția în mod deosebit dacă nu mi-ar fi amintit de o alta, adresată revistei *Dilema* cu cîteva luni în urmă, și semnată, întîmplător, tot de o doamnă. Despre care, după felul cum scria, aș putea spune că era tot atît de distinsă. Nu însă și după conținutul scrisorii, care făcea ca aceasta să pară mai curînd a unui grup de tovarăși nemulțumiți de prestația intelectualilor, în general, și de-a lui Octavian Paler, a lui Mircea Mihaieș și a mea, în special. Era dreptul acestei doamne, dacă exista cu adevărat, să-și exprime opinia și al revistei *Dilema* să i-o publice. Numai că, după această scrisoare, opiniile celor trei autori citiți cu atîta atenție de

dînsa doar pentru a face un dosar cu obiecțiile aduse președintelui Constantinescu au fost supuse și atenției *dilematilor*. Nu așa cum sînt ele în realitate, ci cum au fost înțelese de celebra necunoscută ori de cei ascunși sub numele acesteia.

În genere, o revistă care se respectă îi supune atenției cititorilor pe colaboratorii săi, nu pe ai altora. De aceea întîmplarea mi-a amintit de practicile de la *Scînteia*. Cu atît mai mult cu cît Octavian Paler s-a bucurat de o astfel de atenție și din partea organului P.C.R. După cum reiese clar din documentele publicate după 1989, urma să mă bucur și eu de un astfel de tratament, dar s-a considerat că nu e bine ca versurile din *Urcarea muntelui* să fie citate în nici o revistă, necum în cotidianul cu cel mai mare tiraj. Nu vreau să-mi fac o glorie din asta. Atunci am spus ce aveam de spus, iar acum cred că nu mai interesează altceva decît dacă volumul acela are și o valoare literară care să-l facă să reziste în timp. Nu vreau nici să acuz *Dilema* că mi-a aplicat acum acest tratament la care atunci s-a renunțat, socotindu-se că nu ar avantaja puterea. Cu atît mai mult cu cît cititorii care au răspuns invitației de a ne judeca n-au cerut să mi se taie capul. Ba, mai mult, unii dintre ei chiar au simțit de datoria lor să mă aperi.

Dar nu despre mine e vorba. Si nici despre revista *Dilema*, pentru că, publicînd corect textele scrise întru apărarea intelectualilor învinși, ea a fost salvată de cititorii săi. Care, în cazul de față, chiar s-au dovedit a fi mai inteligenți decît cine le-a cerut să se pronunțe asupra noastră plecînd de la acel text. Nu e vorba nici de scrisoarea publicată de *România literară* în care Mircea Mihaieș e certat, cu ironie și delicatețe, pentru că profită de libertatea cuvîntului și scrie tot ce-i trece lui (și nu altora) prin cap. Nu e vorba nici măcar de scrisorile vehemente semnate de cîțiva cititori care, pentru a se arăta solidari cu actuala putere (chiar dacă din *Contractul cu România* n-a mai rămas nimic altceva în afară de *contractul cu sărăcia*), amenință conducerea revistei că, dacă îl mai publică pe Mihaieș, ei își întrerup abonamentul. E vorba despre mentalitatea - întîlnită și la case mai mari - potrivit că-

reia libertatea cuvîntului ne-ar fi fost dată de actuala putere. Iar noi, în loc să-i mulțumim în genunchi, ori să compunem omagii, profităm de *situația dezastruoasă în care se află țara* pentru a critica administrația Constantinescu. Lucru care ar putea face ca fiul cel mai iubit al poporului să nu mai fie reales și la următorul congres.

Am sperat și pe vremea lui Ceaușescu, și pe vremea lui Iliescu și mai sper și acum să se-ntîmple o minune și să nu mai profităm de *situația în care se află țara*. Sau măcar să nu mai auzim această expresie pe care am auzit-o pe vremea dictaturii de cîte ori am făcut ori am scris ceea ce nu convenea. Spaima că dacă vom spune ce avem de spus d-l Constantinescu nu va mai fi reales, ca și înaintașii săi, la următorul congres e neîntețată și ridicolă. Pentru că se poate vedea cu ochiul liber încotro ne duce conducerea sa înțeleaptă. După ce a învinuit presa pentru viziunea ei catastrofică, prin care ar strica imaginea țării, a ieșit pe micul ecran cu o figură de înmormîntare să ne spună că România trece printr-o criză profundă și că, singura șansă de a ieși din impas ar fi să strîngem din nou rîndurile în jurul său.

Dacă atunci părea spăsit și îngrijorat, declarația sa (făcută în Aula Magna la Universitatea din București cu ocazia vizitei președintelui polonez, Aleksander Kwasniewski), că lumea politică al cărei loc central îl ocupa este *murdară și mizerabilă*, spre deosebire de mediul universitar, unde *dacă ai reușit să construiești un prestigiu nimeni nu ți-l poate pune la îndoială* dovedea pierderea controlului ori a simțului realității. Avînd nostalgia prestigiului din vremea campaniei electorale, poate că nu a intenționat altceva decît să-i fleteze pe universitari ca să-i facă să nu se simtă mai străini de el decît de oaspetele său. Dar aceste cuvinte necontrolate au șocat și au fost reproduse de toată presa. Fie cu, fie fără comentarii. Fiindcă *suprema scîrbă*, care nu e la prima sa răbufnire la suprafață, nu poate fi trecută cu vederea nici de adversarii politici ai președintelui, nici de aliații săi, nici de electorat. Chiar dacă acesta crede, așa cum credea bătrînul Moromete, că *politica nu e lucru curat*.

E normal ca președintele să fie trist că prestigiul său de pe vremea campaniei electorale s-a deteriorat total. Dar dacă tînjește cu adevărat după lumea universitară și crede că în cadrul acesteia prestigiul odată dobîndit nu ți-l mai poate lua nimeni - uitînd că dacă l-ai dobîndit în mod incorect lucrurile nu stau nici acolo așa - ar trebui să abandoneze locul pe care se află. Fiindcă, oricît de scîrbă le-ar fi altora de ceea ce se întîmplă cu această țară condusă de domnia-sa către faliment, d-l Emil Constantinescu este ultimul om care ar avea dreptul la acest sentiment omenesc, întrucît este garantul respectării Constituției. Or, dacă a ajuns să-i fie scîrbă de lumea *murdară și mizerabilă* a politiciii actuale, în care ocupă cel mai important loc, e obligat moral să se despartă de ea. Dar, în pofida acestei declarații, de natură să ne pună cu adevărat pe gînduri, a intrat încă de pe acum în campanie electorală și nu se mai poate gîndi la altceva decît la alegerile din anul 2000, iar adepții săi necondiționați, care, în cel mai fericit caz ne ceartă doar prin scrisori, devin din ce în ce mai agresivi cu cei ce nu ne putem pătrunde de ideea că n-am avea nici o altă scăpare: *ori învingem*, împreună cu Emil, *ori murim*. După cum am mai spus, refuz, din principiu, soluția unică,

întrucît exclude posibilitatea alegerii. Iar pe cea la care mă refer o refuz pentru că ne duce, în mod evident, către falimentul general și total. Care a început cu falimentul moral.

După ce a umblat doi ani după cai verzi pe pereți cînd pe *Drumul Mătăsii*, cînd pe *Drumul Ambrei*, alesul nostru care s-a angajat că va face reforma morală nu s-a sfiit să accepte ideea redresării financiare prin organizarea unui tur al caselor împușcatului pe care oamenii săi erau convinși că le vor putea închiria cu cîte 500-600 de dolari pe zi, atunci cînd nu le ocupă ei înșiși în mod gratuit. Am spus la vremea aceea că oamenii care au dolari mulți îi au tocmai pentru că nu i-ar arunca, în nici un caz, pentru așa ceva și s-a dovedit că nu m-am înșelat. Acum se bate monedă pe faptul că am putea să le vindem străinilor eclipsa. De ce nu le-am vinde și Apocalipsa. Pentru că, după cum anunța nu demult o clarvăzătoare pe postul național TV, are să fie tot la noi și tot anul acesta. Calculase ea și îi ieșise cifra fiarei, care este 666. Cartea Sfîntă spune că înțelepciunea este să poți calcula cifra asta și ea o calculase. Ne spunea că știe bine nu doar cînd, ci și prin cine are să vină. Eu nu știu asta. Știu doar că se înmulțesc crimele și tîlhăriile și violurile pe zi ce trece. Lăsînd la o parte disprețul pentru astfel de rubrici și urmărind măcar cîteva zile cronica neagră află că, în cele mai multe cazuri, cei care săvîrșesc aceste triste fapte sînt oameni fără ocupație. Din păcate, numărul acestora crește și datorită faptului că singura obsesie a politicienilor noștri este aceea de a astupa gura FMI-ului astupînd găurile negre. Nu și de a construi ceva în loc, pentru a exista o alternativă. Lipsa fondurilor nu este o justificare, în condiția în care s-au pierdut sume imense acordate pentru asta, întrucît nu au fost prezentate proiecte viabile. Dacă afară n-au avut de lucru și au făcut ceea ce nu era de făcut, ajunși la pușcărie infractorii de drept comun au avut noroc cu primarul capitalei care le-a găsit, în sfîrșit, o ocupație. Aceea de a face curățenie prin cartierele marginase pe unde au făcut înainte fel de fel de murdării. Ideea că ar putea evada nu-l sperie pe preafabricatul domn Lis. Pentru că gardienii pot folosi armamentul din dotare. Ce mai contează împușcarea unui răufăcător, dacă oricum s-a ajuns să se tragă în plină zi în cineva pentru a jefui o casă de schimb valutar.

Dar poate că nu trebuie să ne mirăm că se-ntîmplă așa ceva într-o țară în care există imunitate pentru hoție. După tergiversări care au durat doi ani și ar fi mai durat mult și bine dacă presa nu ar fi profitat de libertatea cuvîntului și nu ar fi spus ce avea de spus i s-a ridicat, cu chiu cu vai, imunitatea unui parlamentar care a furat cîteva sute de miliarde. Iar analiștii politici consideră că asta ar constitui încă o lovitură dată de statul nostru de drept - sau de dreapta - celor ce au împiedicat Justiția să-și facă datoria. Așa s-o fi vîzînd situația din unghiul lor de vedere. În ce mă privește, cred că era bine să se fi rezolvat acest lucru care a constituit o rușine națională în cea mai deplină tăcere. Tot într-o tăcere mormîntală ar trebui să fie așteptată și campania electorală. De toată lumea, dar mai ales de liderul de la Cotroceni. Pe care istoria ar putea să-l învețe că tot ce l-a ajutat pe vremea cînd urca, pe fondul nemulțumirii generale și al declinului, începe să lucreze contra sa.

ABANDON, CONTESTARE ȘI LOIALITATE

de Albert O. Hirschman

După *Morala secretă a economistului*, ultima lucrare aparținînd unuia dintre cei mai mari specialiști în istoria ideilor politice și morale apărută în anul 1998 în cadrul colecției *Societatea politică*, Albert O. Hirschman revine în peisajul culturii politice românești cu un nou titlu: *Abandon, contestare și loialitate*.

Apărută pentru prima dată în 1970, cartea a devenit în scurt timp un „instant classic”, după cum afirma Brian Berry în recenzia publicată de *British Journal of Political Science*. Așadar o lucrare ce reprezintă un punct de reper, cuprinzînd informații a căror cunoaștere este unanimă și care stau la baza elaborării cursurilor universitare. Autorul explică modalitățile prin care „o organizație economică sau politică ale cărei prestații cunosc un declin, se confruntă cu două tipuri de atitudini posibile din partea consumatorilor, respectiv a membrilor sau a susținătorilor. Abandonul, defectiunea, părăsirea companiei sau a organi-

zației este prima atitudine (*exit*). A doua atitudine imaginabilă (*voice*) este protestul, reacția critică, luarea de poziții în sînul organizației față de care consumatorul sau susținătorul

nutrește, încă, în ciuda declinului, un anumit tip de loialitate care îl împiedică să o abandoneze.” (Daniel Barbu)

Referindu-se la ceea ce reprezintă monopolurile, Hirschman arată că acestea sunt de obicei relaxate, lipsite de ambiții, neglijente și ineficiente. *Exit, Voice and Loyalty* constituie o incitare la aplicarea modelului monopolului lenș și a paradigmei complementare abandon/protest la experiențele istorice succesive ale totalitarismului și postcomunismului.

Abandon, contestare și loialitate de Albert O. Hirschman

Traducere din limba engleză de Radu Carp, Laura Cucu și Simona Pop
Prefață de Daniel Barbu
Comentariu de Radu Carp

NEMIRA

Comenzi: C.P. 26-38 București; E-mail: nemira@dnt.ro

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI PIAȚA UNIVE'SITĂȚI

(I)

MAI ÎNTÂI A FOST ȘOCUL produs de afirmația lui Jean François Revel potrivit căruia s-ar putea ca democrația să se dovedească doar o paranteză în istoria umanității. Samuel Huntington avea să tulbure și el liniștea considerând că, în afară de puține excepții, s-ar putea prea bine ca limitele dezvoltării de tip democratic în lume să fi fost deja atinse. Juan Linz și Alfred Stepan afirmaseră deja că, la urma urmelor, supraviețuirea democrației, ca și prăbușirea ei, nu este decât o chestiune ce ține de meșteșugul politic. *Optimismului teoretic*, reprezentat printre alții de Zbigniew Brzezinski, i s-a opus în ultimii ani nu atât un *pesimism teoretic* cât o repunere în discuție a infailibilității democrației ca panaceu politic universal. Există două contribuții ce au captat în mod special atenția. Ele aparțin lui Fareed Zakaria ("The Rise of Illiberal Democracy", în *Foreign Affairs*, noiembrie/deceembrie 1997) și Robert D. Kaplan ("Was Democracy Just a Moment?", în *The Atlantic Monthly*, decembrie 1977). Impactul acestor două analize s-a dovedit atât de substanțial, încât au fost propuse drept documente de discuție pentru cea mai recentă conferință anuală a Asociației Internaționale a Consultanților Politici de către Joseph Napolitan, cofondatorul acestui club foarte select de eminențe cenușii.

Mitologia democrației moderne începe cu *alegeri libere și corecte*. Ceea ce este de fapt o condiție minimală a fost transformat, de goana exportatorilor și importatorilor de democrație, într-o condiție suficientă pentru apariția unui sistem democratic. Procedând la demitizarea atotputerniciei *alegerilor libere și corecte*, Fareed Zakaria invocă o de-acum celebră îngrijorare a negociatorului american Richard Holbrooke în ajunul alegerilor din Bosnia lui 1996. "Să presupunem", spunea Holbrooke, "că *alegerile sunt declarate libere și corecte*." Și să

mai presupunem că aleșii sînt "rasiști, fasciști, separatiști care se opun public păcii și reintegrării. Aceasta este dilema." Nu era vorba doar de o dilemă, ci de chiar chestiunea de fond privind înmulțirea democrațiilor neliberale. Că un proces democratic (alegeri libere și corecte) nu garantează apariția unei structuri democratice o ilustrează cazurile Hitler și Mussolini, amândoi parveniți la putere grație democrației. Robert Kaplan reamintește și cazul Sudanului: în 1985 era răsturnat un regim militar; un an mai târziu aveau loc alegeri libere și corecte; nou aleasa democrație avea să conducă la anarhie; anarhiei îi urma cea mai brutală tiranie din viața postcolonială a țării. Samuel P. Huntington este chiar mai tranșant în legătură cu ce și de ce poate fi considerat ori nu nedemocratic după alegeri: "Alegerile - deschise, libere și corecte - constituie esența democrației, de neocolitul sine qua non. Guvernele produse de alegeri pot fi ineficiente, corupte, mioape, iresponsabile, dominate de interese speciale, incapabile de a adopta politici reclamate de binele public. Aceste caracteristici fac asemenea guverne indesezirabile dar nu și nedemocratice. Democrația este una din virtuțile publice, nu singura, iar relația democrației cu alte virtuți sau vicii publice poate fi înțeleasă numai dacă democrația este clar deosebită de alte caracteristici ale sistemelor politice."

E corect spus în românește *democrație neliberală*, deși o cale perifrastică ar fi probabil mai fidelă sensului din original - *democrație lipsită/stirbită de libertate* sau chiar *democrație potrivnică libertății*. Ce deosebește o democrație liberală de una neliberală? Prima pune accentul pe un pachet de valori desemnat prin *liberalism constituțional*, altfel spus, pe libertățile civile. Statul de drept (the rule of law) deține aici partea leului. Cea de a doua are nărușul de a nu respecta tocmai limitele constituționale în ceea ce privește puterea pe care și-o asumă. Or, așa cum scrie Philippe

UMBRA LUI CROMWELL LA COZIA

Scmitter: "Liberalismul, fie în ipostaza lui de concepție privind libertatea politică, fie ca doctrină a politicii economice, va fi coincis cu apariția democrației. Dar nu a fost niciodată - în chip neechivoc și de neclintit - legat de practicarea democrației." Zakaria reamintește câteva adevăruri simple: liberalismul constituțional a condus la democrație, dar democrația nu produce în mod necesar liberalism constituțional; liberalismul constituțional înseamnă limitarea puterii, în vreme ce democrația înseamnă acumularea și folosirea puterii; tensiunea dintre liberalismul constituțional și democrație izvorăște exact din felul diferit în care este înțeles scopul autorității guvernamentale. Concluzia lui Zakaria este că, în vreme ce democrația înfloarește, liberalismul constituțional nu. În consecință, nu trebuie să mire ponderea deținută astăzi de democrațiile neliberale.

Cifrele par a îndreptăți o asemenea îngrijorare. La data apariției articolului, din cele 193 de state ale lumii, 118 puteau fi considerate democratice. Pe de altă parte, un sondaj efectuat de Freedom House pentru anii 1996-1997, lucrare folosind standarde separate pentru respectarea libertăților politice (democrația) și libertățile civile (liberalismul constituțional), indica, spune Zakaria, că "Din țările ce se afla între o dictatură confirmată și o democrație consolidată, 50% au performanțe mai bune în domeniul libertăților politice decât în cel al

libertăților civile. Cu alte cuvinte, jumătate din țările aflate în curs de democratizare sînt democrații neliberale." Unde se situa România în noiembrie 1997, după două administrații Iliescu și un prim an de administrație Constantinescu? Citez: "Natural există un întreg spectru de democrație neliberală, de la ofensatori modeste, ca Argentina, pînă la aproape tiranii precum Kazahstanul și Belarusia, cu țări ca România și Bangladesh aflate la mijlocul spectrului."

Ritmii în care se consolidează democrațiile neliberale este și el un motiv de îngrijorare. În 1990, doar 22% din țările "în curs de democratizare" puteau fi considerate democrații neliberale. În 1992, procentul creștea la 32%. Concluzia lui Zakaria referitoare la perspectivele democrației liberale de tip occidental nu plesnește de optimism: "Departate de a fi o etapă temporară ori de tranziție, se pare că multe țări se constituie într-o formă de guvernământ ce amestecă o substanțială doză de democrație cu o doză substanțială de ne-liberalism. Exact cum multe națiuni ale lumii se simt confortabil cu numeroase variante ale capitalismului, tot așa ele pot foarte bine să adopte și să sprijine diferite forme de democrație. Democrația liberală de tip occidental s-ar putea dovedi nu destinația finală pe drumul democrației ci doar una din posibilele ieșiri."

În discuțiile despre soarta democrației, Constituția Statelor Unite este invocată foarte frecvent, din varii motive. Iată unul cules dintr-o lucrare a generalului Dave R. Palmer: "Constituția Statelor Unite a fost scrisă de 52 de bărbați și o stafie." A cui era stafia și în ce sens a participat la scrierea celebrului document ne spune Robert D. Kaplan: "Stafia era a lui Oliver Cromwell, omul arhetipal, călare pe cal, om care, la jumătatea secolului al XVII-lea, în timp ce apăra Parlamentul împotriva monarhiei, plănuia o tiranie mai rea decât oricare alta ce existase sub regii britanici. Părinții fondatori erau îngroziți de ideea unei populații prost educată care ar fi putut fi pălăită de un Cromwell și de un sistem care ar fi putut permite ca prea multă putere să încapă pe minile unei singure persoane. De aceea au construit un sistem care filtra impulsurile masei printr-un organism ales și a dispersat puterea prin divizarea guvernului în trei ramuri."

Nu știu ce au simțit alții sub bombardamentul informațiilor venite la mijlocul lui ianuarie de pe malul Oltului, dar eu unul la Cozia n-am întrezărit nici umbra lui Cozia, nici umbra lui Vasile și nici măcar spectrul lui Teoctist. Cele trei ramuri ale puterii în România postdecembristă sînt *Foamea*, *Manipularea* și *Aflatul în treabă*. Nu doar una, ci fiecare din ele poate însufleți la un moment dat umbra cu pricina. Dictatura nu trebuie să aibă un chip și un nume încă de la început. Ea poate începe și printr-o "democrație originală"; restul vine de la sine.

Cine ar putea să nege că, începînd cu 1990 și terminînd, deocamdată, cu 1996, alegerile din România au fost din ce în ce mai libere și mai corecte? Cine ar putea să nege *democratismul* guvernărilor aduse de asemenea alegeri? Cu toate acestea, persistă un mare semn de întrebare. El este legat de statul de drept. Nu de legitimitatea, nu de existența, ci de calitatea lui. Altfel spus, cu ce material avem de-a face? Din ce fibră este croit acest atît de invocat (mai ales la anarhie) stat de drept?

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

ÎN GRAMATICILE românești e menționată, de obicei în capitolul de sintaxă dedicat subiectului, posibilitatea de a exprima în mai multe feluri caracterul general al unei acțiuni cu subiect nedeterminat; mijloacele principale sînt: folosirea persoanei a II-a singular sau a persoanei I plural, ambele cu sens generic, - și construcția cu reflexivul impersonal sau pasiv-impersonal. Interesul acestor resurse gramaticale apare evident mai ales în perspectivă contrastivă: față de celelalte limbi romanice, româna trebuie să recurgă mult mai des la construcțiile "cu subiect nedeterminat", pentru că utilizează mult mai des conjunctivul (care marchează gramatical persoana) în locul infinitivului (mijloc ideal pentru sensul generic). De fapt, construcțiile cu sens generic nu privesc doar subiectul, ci apar într-o mare varietate de poziții gramaticale ("dacă te doare capul, trebuie să te vadă un medic"; "nu te supăra cînd se vorbește despre tine" etc.), ceea ce ar impune o reorganizare a modului lor de prezentare. În plus, existînd mai multe posibilități, e importantă explicarea eventualelor diferențe - de uz și de valoare semantico-stilistică - dintre ele.

În limbajul jurnalistice se pot urmări destul de bine preferințele contemporane pentru una sau alta dintre modalitățile de expresie ale genericității: reflexivul impersonal sau pasiv-impersonal - "cu declarația de impunere s-a mers ca la un meci de fotbal, cînd se aruncă mingea în teren..." ("România liberă" = RL 2692, 1999, 24); "cînd totuși se reușește ceva-ceva prin unele locuri (...), imediat se organizează o dezbateră" (RL 2692, 1999, 24); persoana a II-a singular - "Cînd începi un lucru, trebuie musai să-l termini" (RL 2692, 1999, 24) - sau persoana I - "întîlnim și alte aberații"; "dacă ne gîndim bine" (RL 2692, 1999, 24). E evident că în unele situații se poate recurge la oricare dintre cele trei tipare principale, în vreme ce alteleori se manifestă preferințe nete pentru o soluție anume. Opțiunile reflectă într-o anumită măsură diferențe de registru stilistic; așa cum arată Mioara Avram, "persoana a II-a singular reprezintă tipul tradițional și popular, iar persoana a III-a singular a unui verb reflexiv este procedeu preferat în limba literară actuală, mai ales în stiluri impersonale cum sînt cel științific și cel administrativ. Persoana a II-a sg. este evitată în dialogul cu un superior de teama confuziei cu adresarea directă la singular" (*Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită,

Generice

București, Humanitas, 1997, p. 328). Persoana a II-a singular, frecventă în proverbe, e așadar caracteristică pentru limbajul popular și pentru oralitate, persoana a III-a a reflexivului e mai întrebuintată în registrul cult și în scris. O dovadă a acestor preferințe poate fi și opțiunea dictionarelor noastre pentru înregistrarea și explicarea expresiilor la persoana a III-a, în vreme ce uzul curent (dar acest lucru rămîne, desigur, de dovedit) ar opta mai curînd pentru persoana a II-a. Astfel, expresiile familiare sînt de obicei înregistrate în dicționare ca "a-și lua jucăriile și a pleca"; "a sta în banca sa", pe cînd o explicare informală ar folosi formele "a-ți lua jucăriile și a pleca", "a sta în banca ta". Dincolo de unele restricții gramaticale (v. M. Avram, loc. cit.), alegerea depinde de valoarea stilistică, dar poate chiar și de simpla nevoie de eufonie: pare mai normal "poți să faci asta" decât "se poate să se facă asta". Cred totuși că există și alte diferențe, poate chiar mai importante, care derivă din valorile principale ale formelor gramaticale în discuție. Se pare - dar și în acest caz, lucrul se cere atent verificat, în contexte cît mai numeroase și mai diferite - că persoana a III-a a reflexivului se asociază mai curînd cu acțiunile pe care vorbitorul nu le asumă ("alții, nu noi"), persoana I indică un maximum de asumare generică ("noi, nu alții"), în timp ce persoana a II-a poate juca între diverse grade de generalitate, pînă la cea maximă, întotdeauna cu includerea vorbitorului ("noi, oamenii"). Din acest punct de vedere se pot interpreta diverse enunțuri jurnalistice: în care atitudinea e de evidentă distanțare critică - "prea tare se apasă pe contribuabil" (RL 2668, 1999, 20) - sau de asumare ipotetică - "Dai sau nu dai viză, ilegalii tot vin" (RL 2462, 1998, 5). Ultimul caz poate fi un veritabil test al valorilor în discuție: prima sa parte se putea în principiu formula și la persoana a III-a ("se dă sau nu se dă..."), creîndu-se astfel o distanță față de agentul nedefinit, sau la persoana I plural, dar cu o asumare foarte clară ("noi, vameșii", sau "noi, statul român"; către aceste interpretări conduce, desigur, caracterul specializat al acțiunii exprimate în propoziție). Alegerea e supusă așadar constrîngerilor stilistice și logico-semantice, dar permite și desfășurarea unor strategii retorice.

SCRISORI CĂTRE

- 1957-1977

CELE zece scrisori pe care le facem publice sunt adresate de la Paris lui Sașa Pană de Colomba Voronca, văduva poetului Ilarie Voronca, dar și poetă și traducătoare ea însăși. Ele acoperă un interval de două decenii (1957-1977) și reprezintă, fără o selecție anume, secvențe disparate dar elocvente dintr-un dialog de o viață. Semnata scrisorilor nu și-a propus nici o clipă ca, pe cale epistolară, să continue în vreun fel aprinsele dezbateri din tinerețea comună. Textele, tricotate la repezeală, vin din simpla dorință de a comunica unui foarte vechi interlocutor noutăți, păreri, stări de spirit, cu lejeritate și totală dezinvoltură. Își și califică, de altfel, una dintre misive ca fiind descusută și așternută în grabă.

Le transcriem fără modificări ortografice sau de alt gen, socotind că, în ciuda unor foarte marunte scăpări gramaticale sau stilistice, scrisorile evidențiază meritul expeditoarei de a stăpâni bine limba română, chiar dacă decenii și decenii, o nouă existență au asimilat-o unui alt mediu lingvistic, iar limba franceză i-a devenit pe acest parcurs, nu numai limbă a gândirii și exprimării, dar și unealtă de lucru și mijloc de existență.

23 Nov. (1957)

Dragul meu Sașa,
Multe mulțumiri pentru scrisoarea ta - și în primul rând îi doresc lui Mary o grabnică însănătoșire, o îmbrățișez. Și eu am avut ne-
cazuri mari, mama a fost f. bolnavă - și mai e încă - o congestie pulmonară dublă, cu 40°5, 6 tensiune și o inimă de 82 ani. Am salvat-o de justete, dar îți închipui greutățile mele, singură și cu ocupațiile mele, în fine, chiar că viața e pentru unii "ciumă". Înc-o dată multe mulțumiri pentru devotamentul tău, îi scriu și lui tov. Gafița, dar cum nu-i știu adresa, vrei să fii tu așa de bun și s-o pui sub plic și să i-o trimiți. Aci, două reviste vor consacra

tocmai când am fi avut mai multă nevoie să ne strângem rândurile. Ai curaj, dragă Sașa, timpul acesta va trece și sănătatea va reveni. Îți mulțumesc că mai poți să te gândești la poezie în ciuda nelineștilor prin care treci. Parcă mi se pare că nici nu va mai apare cartea lui Edy; nici nu-mi mai vine să mai scriu sau să reclam; când văd atâtea incompre-hensiune mă măneste, mai mult pentru con-temporani, care ar avea tot interesul să cunoască opera lui Voronca. Nu mai am nici o știre nici de la Vulpescu, nici de la Bogza; mai degrabă aci mereu se vorbește de Edy, chiar printre cei mai tineri poeți. De curând a apărut în colecția "Le Musée de Poche" o monografie importantă despre V. Brauner. Edy nu a fost uitat, dar din nefericire, Victor și-a atribuit integral invenția și apariția modernismului în România. 75 HP, Unu, Integral etc. Desigur am protestat, dar nu mai posed nici un număr din aceste reviste și nici un document de epocă. La ocazie, am să-ți trimet această carte. Oare n-ai avea vreun număr din 75 HP în plus? Am auzit că Titina Calugăru va veni în vară pe aci, așa putea cu ea să-ți trimet câteva cărți. Mama a fost f.f. bolnavă, am tras-o la ultima limită; Nesty e și el obosit și plin de tristețile vieții.

Où aller? Où chanter? (cum scria pe vremuri Edy). Despre mine ce să-ți spun, o viață destrămată. Dragă Sașa, vă îmbrățișez cu drag și dacă pot să vă fiu de folos gândiți-vă la mine.

Cu tot dragul

Colomba

Le 21 Mars (1961)

Dragul meu Sașa, am primit scrisoarea ta din 1 Martie. De când aud istoria apariției cărții, nici nu-mi mai vine să cred că va apare vreodată. Știu că tov. Melinescu e la Paris, i-am și telefonat, dar mi-a spus că n-ada ce va putea îmi va face semn; de atunci au trecut 3 săptăm. De altfel ce mă minunează e că nici o dată nu mi s-a cerut autorizarea mea atunci

dragul meu Sașa,
Am primit scrisoarea ta din 23 Nov. (1957) și mulțumesc foarte mult pentru ea. În primul rând îți doresc lui Mary o grabnică însănătoșire, o îmbrățișez. Și eu am avut ne-
cazuri mari, mama a fost f. bolnavă - și mai e încă - o congestie pulmonară dublă, cu 40°5, 6 tensiune și o inimă de 82 ani. Am salvat-o de justete, dar îți închipui greutățile mele, singură și cu ocupațiile mele, în fine, chiar că viața e pentru unii "ciumă". Înc-o dată multe mulțumiri pentru devotamentul tău, îi scriu și lui tov. Gafița, dar cum nu-i știu adresa, vrei să fii tu așa de bun și s-o pui sub plic și să i-o trimiți. Aci, două reviste vor consacra

când le-am avizat că sunt legată universală, chiar și cu autorizația lui Seghers tot eu am dreptul de autor. Și nu-mi este atât de bani, căci săracă am fost și am rămas, dar o oarecare sumă îmi este necesară pentru a reface mormântul. Când văd de câtă meschinărie suntem înconjurați chiar din partea celor mai buni, toate iluziile de o lume mai bună se efiloșează... În fine, ție îți mulțumesc pentru tot ce faci - mi-a scris și Gh. Dinu că a apărut un poem grație lui Alecu - la Cluj în traducere. De Geo, mă bucur de succesele (!) lui, dar cred că ne-a uitat pe noi, umili oameni de toate zilele.

În ziua de 9 Aprilie se va sărbători a 15-a tristă aniversare, vom face tot ce se poate, prietenii de aci sunt f. devotați.

Noi pe aci - cu grijile și viața grea - eu sunt cam suferindă cu o hyperthyroidie imoportantă și altele, ar fi timpul de o viață mai liniștită, dar acum e mai grea. Mama și ea cum poate.

Dragii mei, mi-ar face mare plăcere dacă într-o zi ați putea face vreo călătorie de vacanță pe aici, casa mea va e deschisă (am citit zilele acestea în jurnale că un tablou de al lui V. Brauner s-a vândut cu un milion, el e f. bogat acum!).

Vă sărut cu mare drag

Colomba

Le 5 Juin (1961)

Dragul meu Sașa,
Am primit ambele tale scrisori și am așteptat să-ți răspund crezând să am mai multe vești.

Mai întâi să-ți spun că mă bucur întotdeauna când primesc știri de la voi, aș vrea să vă știu bucuși și sănătoși. Și aici timpul e f. urât, mai facem foc și eu și mama ne necăjesc reumatismele. De altfel săptămâna viitoare plec să fac cura de băi de nămol la Aluno, nu pot să spun că-mi face prea bine, dar îmi închipui că altfel aș fi oioagă de tot. E a treia oară și probabil ultima, căci călătoriile în situația mea sunt din ce în ce mai grele și alentoure. În fine, e viața și destul așa. Sunt

desigur dezorientată de ceea ce-mi scrii cartea de poeme. Iată 3 ani de când am fost la Buc. și nimic n-a înaintat de un cm. impresia că anumite persoane - poeți, se o la apariția oricărui cuvânt scris de Edy. în fond n-are importanță, cred că valoarea va fi într-o zi apreciată și în țară. Altfel situația aci, comemorarea a 15 ani desfășurat f. formos, o ceremonie la cir cu multă lume, un discurs al unui delegat Ministerului de Arte, 2 alți poeți au recitat poeme. Era f. impresionant, păcat că mijloacele mele nu-mi permit a reface monumet speram pe ceva din țară, dar...

Cu ocazia distribuirii premiului Voronca am fost la Rudez, a fost de asemeni f. impresionant, conferințe, banchet cu prefect de județ. Cu ocazia aceasta a apărut în col "Visages de ce temps" o carte - I. Voronca - un studiu de D.P. Bouloc cu poezii inedite pe care le-am dat eu. Cum am întors pe Vianu la Ambasadă, i-am incredințat cartea, unul p. tine, 1 p. R. Vulpescu - 1 p. Buc. Te rog f. mult îndată ce se va întoarce Vianu să te duci să le ridici și să le predai d-
natarilor și mulțumesc mult p. deranj. Și lui Roll că mă gândesc adesea cu drag la îndată ce voi avea ocazia îi voi trimite și un ex. precum și lui Geo.

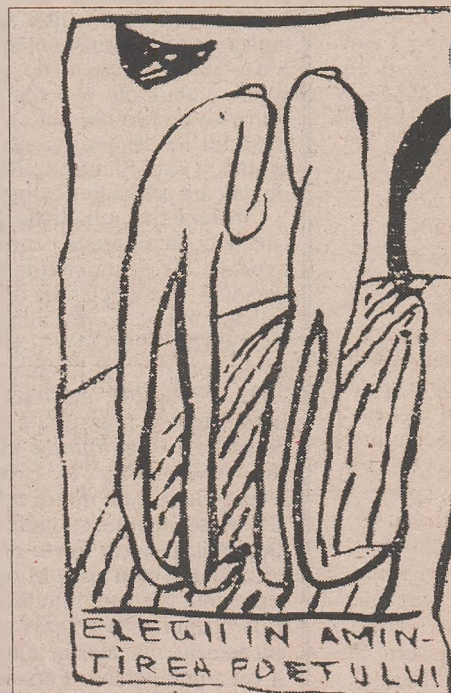
Poate, dragă Sașa, vom mai sta într-o dată de vorbă, cât mai e timp. Îți mulțumesc din nou ce faci, am primit revistele. Vă sărut cu mare drag pe amândoi

Colomba

(Data poștei: 2.I.)

Dragii mei Sașa și Mary,
La mulți ani, la mulți ani!
Cu sănătate, cu pace, cu spor la lucru
Am primit, dragii mei, cartea lui Edy

ex.)
Bineînțeles sunt foarte recunoscătoare tuturor persoanelor și ție în primul rând, dragă Sașa. Critici, bineînțeles ar fi - în primul rând tirajul redus; apoi introducerea, trasă puțin, oameni au înțeles adevărata naștere poetică a lui Voronca și portretul, poți spune lui Perahim că e oribil, când mă gândesc ce frumos portret a făcut pentru Blecler. Îți mai aduci aminte de cartea lui extranară, o recitesc câteodată, dar îmi închipui nimeni nu-și mai aduce aminte... Am surprinsă că nu s-a citat prefața lui Tzara, de sensibilă și justă. Cred că ai aflat că Tzara a obținut le prix Taormine, unul din prețurile cele mai vestite pentru poezie.

Ilustrație de Victor Brauner la poemele lui Ilarie Voronca

numerele lor cu studii și poeme de Edy. Am să-ți le trimet. Când mă gândesc la tot ce s-a întâmplat în viața mea, e o ironie crudă că să mă ocup de toate astea; dar poezii merita să le fie onorată memoria. Și pe urmă, bietul Edy a plătit acum anumite ratăci. Poate într-o zi vom putea vorbi de toate astea, ca doi bătrâni copleșiți de amintiri. De bolile mele și de mine în general - n-am timp să mă ocup. Și iartă scrisoarea asta descusută și în grabă.

Dar îți port multă afecțiune și te sărut cu drag cât și pe Mary.

Colomba

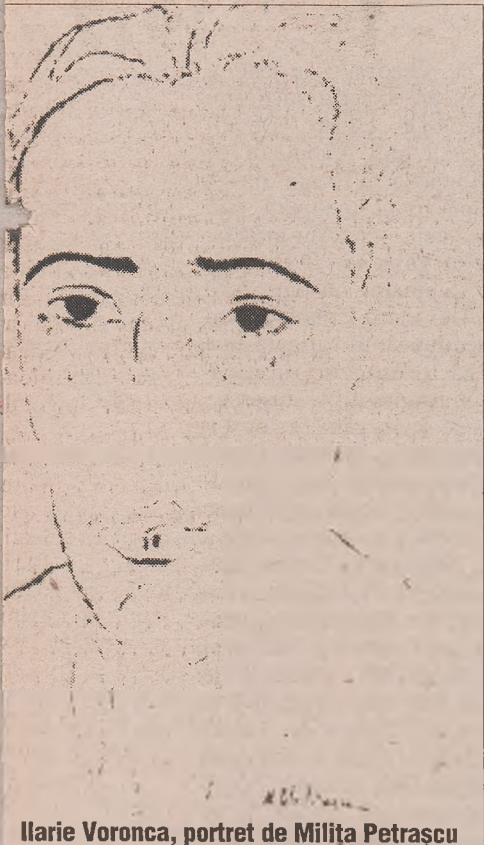
16.2.60

Dragul meu Sașa, scrisoarea ta m-a intristat f. mult, parcă un destin urât vă urmărește, în special pe Mary și vă compătimeșc din toată inima. Mă întreb dacă n-ar fi fost mai nimerit să obții o autorizare ca să veniți aici, să mai consultați o altă părere, pe Meile d'Aubigues sau alți specialiști. Este într-adevăr f. penibil ca din cauza unei erori de diagnostic să suferi biata Mary atâtea. Poate acum, în fine, suferințele ei să se termine, spune-i că mă gândesc la ea cu multă emoție și îmi pare rău că nu-i pot fi de folos. Viața, cu drumurile răvășite, ne-a îndepărtat atâtea unii de alții,

dragul meu Sașa,
Am primit scrisoarea ta din 23 Nov. (1957) și mulțumesc foarte mult pentru ea. În primul rând îți doresc lui Mary o grabnică însănătoșire, o îmbrățișez. Și eu am avut ne-
cazuri mari, mama a fost f. bolnavă - și mai e încă - o congestie pulmonară dublă, cu 40°5, 6 tensiune și o inimă de 82 ani. Am salvat-o de justete, dar îți închipui greutățile mele, singură și cu ocupațiile mele, în fine, chiar că viața e pentru unii "ciumă". Înc-o dată multe mulțumiri pentru devotamentul tău, îi scriu și lui tov. Gafița, dar cum nu-i știu adresa, vrei să fii tu așa de bun și s-o pui sub plic și să i-o trimiți. Aci, două reviste vor consacra

SASA PANĂ

INEDIT

Ilarie Voronca, portret de Mihaela Petrascu

În fine, mulțumiri încă o dată, dacă Beniuc poate face ceva pentru o oarecare sumă mi-ar prinde f. bine - și sper că mai târziu se vor mai putea edita și alte opere de Voronca. Și voi ce mai faceți? Mary cu sănătatea și tu cu lucrul Sașa, ce mai scrii?

Noi? Viața cam grea. Nesti va imprima în curând un volum important la Seghers, e f. apreciat, numai chestiunea materială e tragică. Mama e din zi mai slăbită și panta descinde repede.

Cu cu lucrul, cu inima deschisă la toate visurile care nu s-au împlinit.

Mai scrieți și înc'odată ani buni și mulți. Cu mare drag vă sărută

Colomba

Mary a primit fularul de la Lisette?

Le 28 Aout (1966)

Dragul meu Sașa, la reîntoarcerea mea din Italia, acum 4 săptămâni, am primit scrisoarea ta, dar nu ți-am răspuns pentru că te știam plecat la Bălcești. Sper că acum v-ai reîntors și că vă simțiți bine și odihniți, în special Mary. Eu am avut bune vacanțe în anul acesta, mai întâi la Abano unde cura îmi reușește f. bine și apoi în această miraculoasă insulă de soare și lumină ce e Agardigue. Și apoi mi-am reînceput viața cu aceleași probleme de lucru greu, griji de tot felul. Mama e din ce în ce mai plapândă, mai slabă, comptorul vieții turnează repede pentru ea. Am fost necăjiți de asemenea din partea lui Nesty, care a fost f. suferind, are un calcul la vezicula biliară și probabil va fi nevoie să se opereze. Pentru moment e la țară ca să se mai întrezeze, căci e f. slăbit. De altfel și moralul contribuie, căci după 16 ani de servicii fidele, a fost concediat fără nici un motiv și iată, acum la vârsta care o are, și aici mai ales cum să găsească un alt serviciu și încă fiica lui e tânără și mai trebuie de crescut. În fine, așa e la noi în familie, totul cu necazuri. Mă bucur de ce-mi scrii de carte, dar nici nu-mi mai vine să cred de nimic și ce pot să fac. Aici, memoria lui a fost onoză, sper că ai primit Journal des Poètes și în curând îți voi trimite les Cahiers du Sud - care mi-au și fost trimis 2000 fr. droit d'auteur. Ce sa mai spun, nu s-a găsit nimeni în țară să fi scris un rând de comemorare. Despre cartea Petit manuel du parfait bonheur, a rămas în manuscris, poate vreodată s-o pot edita, însă nu țin așa de mult, căci e o carte scrisă rapid și ar fi multe de revăzut. În orice caz știu bine că toate manuscrisele și suvenirurile de la Edy ți le rămân ție.

Zilele acestea am fost la expoziția unei cărți de Gherasim Luca, splendid editată, cu o mulțime de desene de V. Ernest, Brauner, Herold, Arp etc.

Am auzit c-a fost Z. Stancu pe aci dar eu nu l-am văzut. În afară de activitatea mea - câștigul vieții - am fost tradus o carte de poeme din l. italiană ce trebuie să apară în curând în bilingu la Seghers, mai citesc multe cărți și mă gândesc la tot ce s-a petrecut cu noi. Mai scrie. Vă sărut pe voi doi

Colomba

Le 11 Avril (1968)

Dragul meu Sașa și Mary-Ange, Îți mulțumesc mult pentru gazetele trimise - cunosc noblețea și fidelitatea ta.

Chinuită sunt mereu, nu numai de această groaznică nenorocire, dar de urmările "Văduvei glorioase" (îți aduci aminte, Sașa dragă, de ce ne-a spus El pe cheiul gării, după prima lui operație?)

Dar, orișice s-ar întâmpla, eu rămân fidelă la ceea ce mi-a cerut, chiar în ultimele lui clipe. De aceea te rog, dacă traduci ultimul lui poem care e inedit și mi l-a încredințat mie înainte de a intra la spital ultima oară, precum și tot ce se scrie despre scumpul nostru Nesty, să nu le trimiți "familiei". De asemenea, în caz că-ți cer informații despre biografia lui românească, să nu dai nimic, doar de față cu martori mi-a cerut mie să mă ocup de cartea de la Seghers și mi-a spus ce trebuie să apară.

Pentru moment eu mă țin deoparte, este ultima decență ce trebuie observată în fața unei groape abia acoperită. Toată lumea nu are norocul să fie Lautréamont de care nu se știe nici din cine se trage și nici cine l-a urmat. E o mare greșală din partea unui scriitor să nu lase lămurit ce anume și cine trebuie să se ocupe de manuscrisele lui. De aceea eu pentru Edy am aranjat de mult totul, persoanele arunca tot, chiar și ce mi-a aparținut mie ca manuscrisele lui Tzara și manuscrisele lui Fondane, care Nesty le destina la biblioteca Doucet. Eu ma fost la mormântul Mamei și i-am spus că fiul ei a plecat lângă ea, dar cel puțin dacă l-ar lăsa să doarmă liniștit. Opera lui, atât de valabilă, n-are nevoie de apărători de felul acesta. În fine, dragă Sașa, toate mizeriile, toate durerile mi-au fost destinate să le trăiesc. Îți trimit ultima lui fotografie înaintea bolii, făcută de Aurel Bauch la o terasă la Montparnasse. Știu ce înseamnă pentru voi. Ai primit pachetul recomandat cu ultima carte Iți repose? Dragii mei, iertați această scrisoare, atâta aș dori să plâng în brațele voastre și să nu păstrăm decât luminosul lui suvenir. Vă îmbrățișez cu mare drag

Colomba

Paris, le 13 Sept. (1972)

Dragul meu Sașa, n-am putut până astăzi - și încă cu greu, să-ți mai scriu și să-ți răspund la telefonul tău atât de rapid. Sunt iarăși f.f. suferind, cu dureri de multe ori intolerabile și doctorii de la Marie Lanelong vorbesc de o a treia operație, de care eu nici nu vreau să aud, probabil să secționeze ganglionii simpatici, dar eu prefer să mă otrăvesc decât să mai suport o operație. Acuma urmez un tratament special electric (în treacăt de două ori pe săptămână, 70 de fr. de fiecare dată). Sunt f. tristă de felul cum mă tratează editura. O adevărată bătaie de joc și insultă la memoria lui Voronca. Eu n-am primit nici un răspuns de la ei pentru un contract în sensul în care le-am scris, așa că cum pot semna contractul trimis, ce garanție mai am. Tu știi bine că ediția se va epuiza în câteva zile cum a fost și pentru Poemele ce le-ai publicat și pentru care eu n-am avut nici o pretenție. Eu știu și recunosc toată oboseala ta, de care cred că ei te recompensează, dar această ediție în 2 volume reprezintă aproape toată opera lui Voronca și asta pentru 500 fr.? Vladimir pe care am avut plăcerea să-l cunosc și regretul de a nu-l putea plimba căci nu pot să umblu, vă va povesti scumpetea vieții de aici, nu

reprezintă nimic această sumă, dar mai mult, e o chestiune de neconsiderare, pentru că știu că un singur articol se plătește mai mult de această sumă. Este în lucru o antologie în Canada de Voronca și a fost tradus de curând în l. rusă și slovacă. Așa că această sumă e o pomană pentru societatea văduvelor, prefer să nu apară nimic decât în aceste condiții. Dacă îmi vor trimite alt contract îl voi semna și asta numai în considerație p. tine. De altfel eu voi avea ocazia să mă revanșez, căci opera complexă a lui Tzara trebuie să apară, contractul e semnat și mi s-a cerut să supraveghez partea românească. Îți închipui că n-am să las pe toți nespălații să-ți răpească lucrul tău, când am să pot am să fac o fotocopy din teza lui Browning unde se vorbește mult de tine. Îți trimit prin Vladimir cartea lui Tzara și mă scuz că nu pot să vă trimit câteva mici cadouri, dar cum ți-am spus, nu pot să umblu. Vă rog să-mi dați vești de sănătatea voastră, a lui Mary în general. Cu drag, Colomba

Paris, le 1 Avril (1976)

Dragul Sașa, prin intermediul unui prieten, mi-am procurat "Revue Roumaine" 1/76 unde este publicat pp 37-47 un extrait de Petit Manuel fără să citeze numele-tău și fără să-mi ceară autorizația mea. Căci dacă mi s-a plătit (de rușine o sumă infimă) revista n-are dreptul să publice fără să-mi plătească drepturile de autor. Eu fiind membru din Sco. de Gens de Lettres, care acum are contracte cu România, sunt protejată de ei. Cum în anul acesta, chiar peste câteva zile, se împlinesc 30 de ani de la plecarea definitivă a poetului, rămâne să reinnoiesc conexiunea mormântului, ce este o foarte mare sumă pentru mine. Contul meu e Banque Nationale de Paris 7 Bd. Barts Paris 18-e No. 079095-21. Am văzut că au publicat portretele Chagal și Brauner, probabil tu le-ai dat. Scriu de asemenea la editură și lui Crohmălniceanu în sensul acesta. Cei 30 de ani au fost sărbătoriți cu multă emoție și succes la Salon de Poésie de Vendome. Îți trimit un program. Ce mai faceți? Ce face Mary cu ochii? Vă sărut cu dor

Colomba

I. Pop a publicat în Lettres Nouvelles, la poezie moderne en Roumanie și a reușit turul de forță de a nu cita nici pe Voronca, nici pe tine.

Le 2 Mai (1977)

Dragii mei, scrisoarea voastră îmi dă speranțe că după operația de ochi veți putea veni pentru repaos la mine. Vă repet că din toată inima vă ofer casă și masă. Restul se aranjează. Între timp v-am trimis: 1) 5 tuburi de Ve-

Sașa Pană, portret de Marcel Iancu

ganină și 2) un pachet de Monde și câteva prospecte. Vă rog să-mi spuneți dacă le-ați primit și dacă vă pot trimite Nouvel Observateur, la care sunt abonată. Am fost desigur f. afectată de dispariția prietenelor Granet, de care mă lega o veche prietenie. soartă tragică. Să-mi spuneți iar dacă aveți nevoie de câte ceva, alimente, medicamente. Iată se apropie data susținerii tezei Claude Sernet. Saracul de el, ce s-a prăpădit așa devreme lăsându-mă orfelină de toate. Îți trimit 6 faire-part, voi, Geo Bogza, Philippide, Medy Dinu, Jebeleanu, Brunea - posed puține ca să trimit la alții, dar ai să comunici tu la ocazie și te rog dacă poți să dai o comunicare la jurnalele literare - și mulțumesc. Cu Puiu și Marina mă văd din când în când, el, te roagă dacă ai vreo posibilitate să-i fotografiezi tablourile de el care le ai tu. Toate cheltuielile, îți vor fi restituite. În ce privește revista Unu, am vorbit cu Carassou, trebuie să vie săptămâna aceasta la mine. Ei propun această soluție: Retipărirea 75 HP, cu un studiu de Marina și a câtorva Numere din Unu, cu sumarele tuturor numerelor și o indicație bibliografică tot de Marina. Autorizația ta printr-o scrisoare le ajunge și, bineînțeles, vei avea dreptul de un număr de ex. Cred că e o bună soluție, deoarece e imposibil de reproduș 52 de numere original și traduceri și e important de realizat cât mai suntem pe aceste meleaguri. La ocazie îți voi trimite un caiet cu "Simfonii pătrate", ultimele poeme în românește ale lui Nesty. Să le păstrezi tu sau să le dai la Academie. Poate îți e posibil să fotografiezi câteva desene sau tablouri de Victor epoca 1923-24, au rămas câteva desene de la Nesty și vîpera de Mmmme Brauner nu vrea să le autentifice, zicând că sunt false și vrea dovadă din timpurile acelea. Toată lumea se plînge de răutatea ei. Toate cheltuielile îți vor fi restituite, bineînțeles. La noi a sosit iarna, am reaprins focul. Nu mă uitați și scrieți de toate. Vă sărut cu mare drag,

Colomba.

faire-part, voi, Geo. Bogza, Philippide, Medy Dinu, Jebeleanu, Brunea - posed puține ca să trimit la alții, dar ai să comunici tu la ocazie și te rog dacă poți să dai o comunicare la jurnalele literare - și mulțumesc. Cu Puiu și Marina mă văd din când în când, el, te roagă dacă ai vreo posibilitate să-i fotografiezi tablourile de el care le ai tu. Toate cheltuielile, îți vor fi restituite. În ce privește revista Unu, am vorbit cu Carassou, trebuie să vie săptămâna aceasta la mine. Ei propun această soluție: Retipărirea 75 HP, cu un studiu de Marina, și a câtorva Numere din Unu, cu sumarele tuturor numerelor și o indicație bibliografică tot de Marina. Autorizația ta printr-o scrisoare le ajunge și, bineînțeles, vei avea dreptul de un număr

de ex. Cred că e o bună soluție, deoarece e imposibil de reproduș 52 de numere original și traduceri și e important de realizat cât mai suntem pe aceste meleaguri. La ocazie îți voi trimite un caiet cu "Simfonii pătrate", ultimele poeme în românește ale lui Nesty. Să le păstrezi tu sau să le dai la Academie. Poate îți e posibil să fotografiezi câteva desene sau tablouri de Victor epoca 1923-24, au rămas câteva desene de la Nesty, și vîpera de Mmmme Brauner nu vrea să le autentifice, zicând că sunt false și vrea dovadă din timpurile acelea. Toată lumea se plînge de răutatea ei. Toate cheltuielile îți vor fi restituite, bineînțeles. La noi a sosit iarna, am reaprins focul. Nu mă uitați și scrieți de toate. Vă sărut cu mare drag.

Colomba

ALEXANDRU

Seninătatea ca operă

CÂND și-a făcut apariția, parca din neant, în viața noastră literară, Alexandru Paleologu, în vârstă de cincizeci și unu de ani, nu numai că era un intelectual *format* (despre formarea căruia nimeni nu știa pe atunci nimic), dar avea o *seninătate* care, în epocă, mai putea fi întâlnită la puțini

Eseistul îl cucerește pe cititor și prin erudiția sa leneșă, prin luxul pe care și-l îngăduie de a trece capricios de la un scriitor faimos la unul obscur, de la o carte din secolul luminilor la una de dată recentă, de la o idee gravă la una frivolă. Această rătăcire imprevizibilă, departe de a produce un galimatias, se constituie într-un spectacol coerent și de bun-gust. Alexandru Paleologu - ar spune G. Calinescu - "bate câmpii cu grație".

Întoarcerea la adevărurile elementare

A DOUA carte a lui Alexandru Paleologu, mai bună decât prima și, de altfel, și decât cele care vor urma, are titlul (bine găsit, o adevărată deviză în lupta cu vulgaritatea "nonconformismului") la modă în epocă, dar și cu înțelegerea convențională a bunului-simț) *Bunul-simț ca paradox*. Considerabil lărgită, aria pretextelor cuprinde acum, alături de diverse aspecte literare, elemente de morală, politică, istorie, religie, folclor, metafizică etc. Eteroclită prin pretexte, culegerea este, în schimb, armonios unitară prin perspectivă și prin mobilul didactic asumat de autor.

În consonanță cu titlul, Alexandru Paleologu urmărește restaurarea și recreditarea unor adevăruri elementare, împotriva oricărei forme de dogmatism. El dăruie cu nonșalanță, ca din greșală, false monumente, obturatoare ale orizontului, care s-au clădit în timp prin preluări necritice ale unor idei, prin stratificări și pietrificări periodice.

De o remarcabilă eficacitate în acest proces de reconsiderare se dovedește a fi capacitatea de a folosi cultura împotriva unor stereotipii al căror prestigiu cultura însăși l-a girat. Nu este vorba, deci, de o atitudine a sau anticulturală, de răzvrătirea - Doamne ferește! - a unui barbar împotriva culturii, ci de o apărare a culturii autentice împotriva pseudoculturii.

Plăcerea de a concepe sofisme și de a "eșua" în paradoxuri nu este doar plăcere, ci și un mod de a ajunge la adevăr. Alexandru Paleologu este un umanist în accepția originară a termenului, distanțându-se de acei autori care, cu un cinism subțire, construiesc sisteme filosofice știind de la început că nu vor descoperi nimic, că nu vor face decât o demonstrație de abilitate speculativă.

Mai trebuie spus că raționamentele sale urmăresc fără excepție revelarea esențialului, chiar dacă faptele de la care pleacă aceste raționamente sunt sau par periferice. Insolita "democrație" a fenomenelor supuse observației, capacitatea de a sesiza pretutindeni, chiar și în nimicuri, principii universale atestă o vocație de poet (sau de filosof, pentru că la un moment dat Alexandru Paleologu le identifică).

Tehnica de utilizare a paradoxului

Paradoxul se enunță adesea chiar în prima frază. Pauza care urmează (nemarkată grafic, dar impusă de însuși

ritmul gândirii) reprezintă un moment de stupeoare, de *suspense*, creat de autor pentru a capta integral atenția cititorului. Urmează, de obicei, susținerea tezei, realizată cu o logică elastică, activă, persuasivă și bazată pe exemple luate din domenii care sunt (sau devin imediat) familiare. Nu lipsesc nici spectaculoasele dezvăluiri etimologice. În sfârșit, pentru ca prejudecata atacată să nu se poată reconstitui, ea este persiflată nemilos, urmărită până în pânzele albe, minimalizată până la anulare.

Iată un exemplu:

"Distracția e o manifestare a setei de cunoaștere. Distratul, absorbit de gânduri launtrice sau fascinat de spectacolul lumii externe, din care surprinde detalii revelatoare, urmărindu-le cu o curiozitate plină de mirare, e nedisponibil, absent la sollicitările imediate, fiind total sollicitat de cunoaștere. Ceilalți, deșteptii, isteții, consideră realitatea gata făcută, cunoscută, clasată; o preiau în bloc, în fond schematic și abstract; trec prin viață fără să bânuiască esențele, percep cu promptitudine tot ce e perceptibil în cifre sau practice combinații, dar nu știu nimic sau prea puțin despre viață. Numai distrații apercip realul, numai ei știu să descopere."

Interesant este faptul că afirmația inițială și cea finală, deși perfect tautologice, se deosebesc fundamental. Prima are doar rolul să șocheze, să trezească atenția; a doua, substanțial îmbogățită, e o idee cu un trecut, verificată și legitimată. Practic, nu prima formulare a paradoxului contează; cine rămâne cu impresia că Alexandru Paleologu face aforisme ca să epateze - de genul: scepticismul generează dogmatism, imitațiile au valoare, don Juan e un ratat în dragoste - a înțeles cartea în litera, nu în spiritul ei. Abia ultima formulare, sinteză a unei demonstrații, trebuie reținută.

Profesia lui Alexandru Paleologu

CE trebuie să-l socotim pe Alexandru Paleologu? Critic literar? Istoric literar? Eseist? Filosof al culturii? Moralist? Memorialist? Orice clasificare de acest fel devine în cazul său meschină și inoperantă. Nu ne putem

imagina, decât cu o senzație de jenă, o carte de vizită pe care ar scrie, să zicem: "Alexandru Paleologu - eseist". (De altfel, nici titlul mult mai impunător de "ambasador al României în Franța" nu s-a dovedit a fi pe măsura personajului, care l-a schimbat cu acela derizoriu-princiar de "ambasador al golanilor".) Dacă ar trebui neapărat să optăm, am putea să-l considerăm pe Alexandru Paleologu critic literar, cu mențiunea: în varianta care s-a configurat, ca o formă de supraviețuire spirituală, în timpul lui Ceaușescu.

Ar merita să se scrie, cândva, un studiu despre ce ajunsese să însemne critica literară în această ultimă (sau penultimă?) etapă a comunismului românesc (de fapt, a comunismului - neromânesc - din România). Sintagma "critică literară", cu aparența ei inofensivă, avea menirea să adoarmă vigilența funcționarilor de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste care supervizau planurile de apariții editoriale. Sub această etichetă se aflau de fapt, adeseori, texte de o mare îndrăzneală a gândirii, unele de-a dreptul subversive (judecând din perspectiva oficialității). Ele țineau mai curând de filosofie, sociologie, antropologie și politologie și constituiau un *mesaj* al elitei intelectuale din România către acea parte a populației care avea pregătirea necesară ca să-l descifreze (și eventual să-l transmită și altora). Mai mult decât poezia și proza (care recurgeau la un stil aluziv), "critica literară" (elevată și greu accesibilă, dar *explicită*) a constituit în anii dictaturii ceaușiste o formă de rezistență spirituală.

Un asemenea "critic literar" a fost în acea perioadă Alexandru Paleologu. Ca și Nicolae Balotă sau Lucian Raicu, ca și Nicolae Manolescu sau Alexandru George, el a făcut mai mult decât critică literară propriu-zisă, și anume operă de educație intelectuală.

Totul este invers...

CE s-a putut învăța la școala lui Alexandru Paleologu? Înainte de toate, o tehnică a eliberării de prejudecăți. În plină "revoluție culturală", scriitorul a relansat - după cum am văzut - paradoxul, făcând la vremea respectivă senzație și instituind o modă. Alexandru Paleologu a tratat paradoxul într-un mod paradoxal, transformându-l dintr-un artificiu, dintr-o formă de teribilism, dintr-un joc minor al inteligenței într-un mijloc de cunoaștere. Până la el, chiar și în viziunea unor profesioniști ai gândirii, neinfluențați de propaganda comunistă, adevărurile esențiale ale lumii în care trăim erau cele de ordinul evidenței, cele susceptibile să obțină mai mult de jumătate din voturi la un eventual scrutin, în timp ce paradoxurile reprezentau doar un (simpatic) scandal al inteligenței, declanșat de o minoritate și necesar pentru menținerea în stare activă a fondului principal, de idei. Alexandru Paleologu a răsturnat această ierarhie, și nu doar teoretic, ci făcând numeroase demonstrații practice, extrem de convingătoare. Cu binecunoscuta sa persuasiune, a inoculat multora microbul unei neîncredere sistemati-

oameni de cultură (de exemplu, la Constantin Noica). Îți venea să crezi că nou-venitul dusese până atunci o viață liniștită, lipsită de griji, combinând lejer studiul în bibliotecă, mersul la cafenea și călătoriile la Paris. Abia mai târziu contemporanii au aflat ce dramatică era, de fapt, acea seninătate (de altfel, ca și în cazul lui Constantin Noica). Ea nu ținea de noroc, ci reprezenta o operă. Alexandru Paleologu și-o *construise*, folosindu-și în acest scop educația, inteligența și cultura.

Seninătatea, așa cum o practică și afișează Alexandru Paleologu, este o formă de eroism a clasei burgheze, opusă eroismului primitiv, patetic și lacrimogen.

Plăcerea lecturii

PRIMA carte a lui Alexandru Paleologu, *Spiritul și literatura*, publicată în 1970, cuprinde studii despre

I.L. Caragiale, Eugen Ionescu, Lucian Blaga, Heinar Kipphardt, Camil Petrescu, Alexandru Philippide, G. Calinescu și alții. Studiile sunt digresive și se transformă adeseori în eseuri. Autorul se complăce, atunci când scrie, într-o dezordine aristocratică. În loc să-și ia o morgă de savant, el își etalează voluptatea și răsfățul de cititor. De altfel, în repetate rânduri, solidar cu Gide, literatul român definește epicureic profesia de cititor: "căutarea în cărți a unui aliment pentru spirit și sensibilitate și nevoia de a împărtăși altora satisfacțiile găsite. Toți cei care suferim de boala literaturii, manie mai puțin inofensivă decât alte și de o impunitate doar relativă, cunoaștem această nevoie; lectura nu e numai un viciu solitar; ca orice mare voluptate, se cere împărtășită".

Au început să înregistreze pe bandă
convorbirile noastre după ce, în toamna
1988 găisem împreună într-o "prezentare
arhivistică" prin câteva vechi cărți bun-
restate în care unele erau, în limba română, în
fuziune cu două jumătate. Am avut
sistem de lucru prin asociere altă, plus
într-o reflexie despre lucruri și vată. Le-am
cunoscut până în zilele însușite de din
decembrie 1989. Ne gândeam să facem din
ale o carte, pentru care încă când (atunci
când) ne întrebamul, am eram sub în-
reflexia de a scrie și sub înțelegerea de
semnificație). Cartea care se va scrie
(scrie?) de a stabili prin memorie o
continuitate românească întreaga jumă-
tate de secol.

Alex Paleologu

Explicație dată în legătură cu împrejurările în care a
fost realizată cartea de convorbiri cu Stelian Tănase

PALEOLOGU

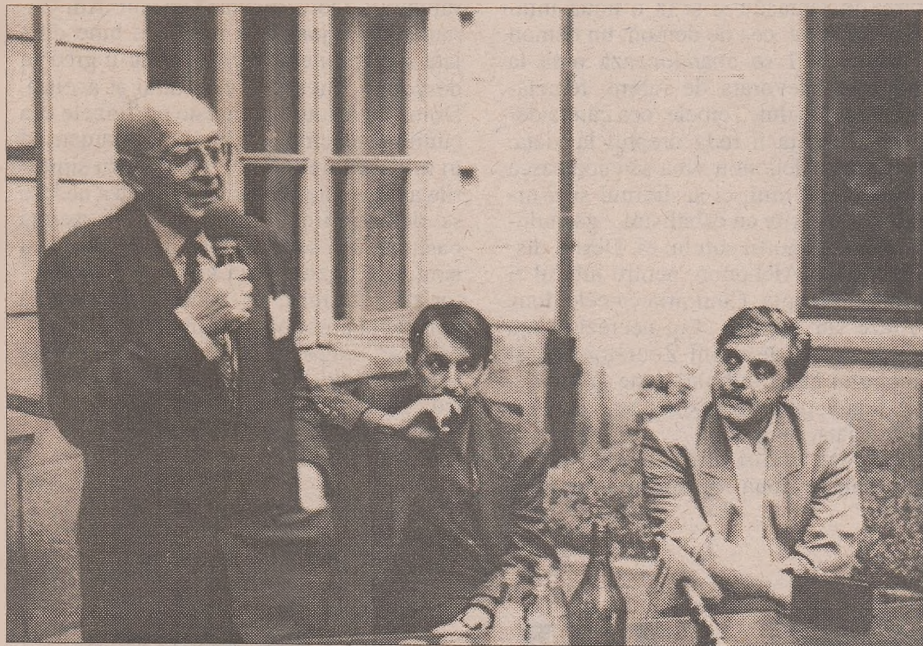
ce în ceea ce pare sigur, garantat de alții, consacrat. Trecuseră mulți ani de la instaurarea comunismului și exista, în special pentru tinerele generații, riscul ca adevărurile oficiale, repetate de mii de ori, la asurzitoare megafoane ale propagandei comuniste, să fie confundate cu bunul-simț. Treziți-vă! - a clamat, și nu în deșert, "criticul literar". Ceea ce începe să vi se pară firesc este fals. Adevăratul bun-simț se recunoaște prin caracterul lui paradoxal, prin contrazicerea evidenței.

Simplificând, s-ar putea spune că mesajul lui Alexandru Paleologu suna astfel: *de fapt, totul este invers*. Iar acest avertisment însoțea, ca un P.S. exasperant, fiecare discurs oficial (prin discurs oficial înțelegând nu numai cuvântările

abandonare a celor mai de preț bunuri în mâinile adversarului. Și a făcut-o tot deghizat în critic literar, prin publicarea unei pledoarii pentru arta de a admira nu oriunde, ci în revista *Era socialistă*:

"Ca artă, critica adevărată aceasta este: arta de a admira, arta de a provoca admirația. [...] Oricât ar părea de ciudat, admirația nu e la îndemâna oricui, ea pretinde o anumită aptitudine, o anumită educație și o anumită tehnică; toate acestea împreună intră în conceptul de critică."

Afirmația, tranșantă și într-o contradicție flagrantă cu atitudinea demitizatoare a "intelighenției", a produs la vremea respectivă stupefacție și a trezit chiar o anumită suspiciune, ca o trădare. Dar până la urmă a fost înțeleasă corect.

La o întâlnire cu publicul, alături de H.-R. Patapievici și Alexandru Athanasiu

lui Ceaușescu, ci chiar și opiniile "constructive" ale unor intelectuali de bună credință, opinii utilizabile de către oficialitate).

Arta de a admira

DE LA Alexandru Paleologu s-a mai putut învăța ceva important, ceva numai aparent în contradicție cu opțiunea pentru paradox, și anume arta de a admira. Cultura oficială, afirmativă într-un mod tiranic, ajunsese să provoace un fel de alergie la valorile tradiționale și, până la urmă, la valori în general. Era greu să-l mai citești cu plăcere pe Vasile Alecsandri, după ce numele lui fusese pronunțat de gura strâmbă a dictatorului comunist de la tribuna unui congres al PCR. Era greu să te mai înfiori la auzul cuvântului "patrie" după ce același cuvânt apăruse în scrierile urât mirositoare ale lui Corneliu Vadim Tudor. Și așa mai departe. În special scriitorii mari, prin însuși faptul de-a fi mari, evocau într-un mod neplăcut ideea de monumentalitate sumbră promovată de regim. În aceste condiții, exista primejdia ca independența de gândire a multor intelectuali să se manifeste exclusiv prin contestarea valorilor consacrate. Alexandru Paleologu s-a opus inteligent acestei tendințe care reprezenta, în fond, o cedare de teren în favoarea oficialității, o

Admirația pe care o propunea Alexandru Paleologu era cu totul altceva decât admirația propovăduită de propagandiștii naționalist-comuniști și aceasta pentru că era cu adevărat admirație - un mod activ (critic!) de receptare a valorilor. Bineînțeles că scriitorul nu s-a angajat nicodată într-un duel direct cu propagandiștii în cauză, însă, în esență, sensul demersului sau acesta era. Aproape tot ce a scris Alexandru Paleologu în timpul lui Ceaușescu (și, într-un fel, ceea ce scrie și azi) a fost (este) o polemică elegantă și necruțătoare cu stupiditatea comunistă.

Iar aceasta, fără să fi fost vorba de un program, ci de o incompatibilitate structurală între seninătatea burgheză a gândirii scriitorului (a "criticului literar") și patetismul visceral al "protipendadei" comuniste.

Prin înzestrarea sa nativă și prin formație, Alexandru Paleologu are asigurată apartenența la elita intelectuală a țării. Că este așa a dovedit-o însăși identificarea sa promptă, ca "dușman al regimului", de către Securitate, care, la scurtă vreme după război, l-a trecut pe lista neagră, l-a urmărit cu tenacitate și l-a întemnițat, grupându-l cu alți eminente intelectuali. În această privință, a reperării intelectualilor de mare valoare (fie și în vederea maltratării lor), regimul comunist nu s-a înșelat nicodată.

Alex. Ștefănescu

REPERE BIOGRAFICE

ALEXANDRU PALEOLOGU s-a născut la 14 martie 1919, în București, în familia unui avocat (care va fi deputat al PNT în anii 1928-1931 și 1932-1933). A urmat cursurile Liceului "Spiru Haret" și, în continuare, pe cele ale Facultății de Drept (aceasta din urmă absolvită în 1943).

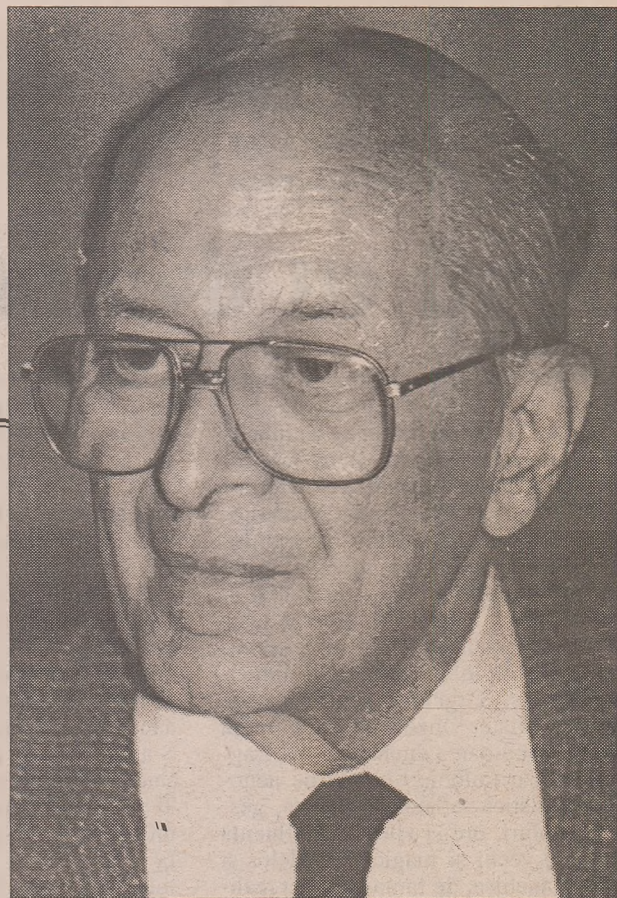
Referent în Comisia Română pentru Aplicarea Armistiului (1944-1945), atașat de legăție în Ministerul Regal al Afacerilor Străine (1946-1947), student la Conservator (cu Alice Voinescu profesoară) și apoi la Facultatea de Teatru recent înființată (1948), Alexandru Paleologu pare să se fi decis, în sfârșit, pentru cariera de regizor (parcurge trei ani de studiu într-un an, face practică de asistent de regie la Teatrul Național și la Teatrul Armatei). În 1949, însă, se răzgândește brusc, oripilat de ideea că va fi obligat să promoveze în teatru realismul socialist. Renunță la regie, trece de la ortodoxism la catolicism (sub îndrumarea lui Vladimir Ghica), pentru ca în anii 1950-1951 să se îndepărteze și de catolicism (cuprins, cum singur mărturisește, de un "spirit dionisiac").

Între 1950-1956, urmărit de Securitate, trăiește ascuns, sub un nume fals, cea mai mare parte din timp la Câmpulung, unde îi cunoaște pe C. Noica și pe N. Steinhardt. C. Noica îl determină să-i aprofundeze pe Platon, Goethe, Kant, Hegel, Heidegger, să-și perfecționeze cunoștințele de limba germană, să învețe greaca veche.

În 1956, înșelat de "dezghețul" ideologic de după moartea lui Stalin, crede că nu mai trebuie să se ascundă și se angajează ca cercetător științific la Institutul de Istorie a Artei (secția de artă medievală), din București. În 1959 este arestat și condamnat, din motive politice, la 14 ani de muncă silnică.

Grațiat în 1964, își reia munca de cercetător la Institutul de Istorie a Artei (de data aceasta în cadrul secției de istorie a teatrului). În 1967 se transferă ca secretar literar la Teatrul "C. Nottara", iar în 1970 la Editura Cartea Românească, în calitate de lector (de aici se va pensiona în 1976).

Cartea de debut, *Spiritul și litera*, îi apare abia în 1970, la 51 de ani, și este primită cu interes de critica literară. A

doua, *Bunul-simț ca paradox*, 1972, are și mai mare succes, producând o nemaiîntâlnită fervoare intelectuală în mediile literare și artistice și situându-l pe autor, pentru mult timp, în centrul atenției.

După căderea lui Ceaușescu, în scurtul răstimp de entuziasm față de intelectuali al guvernanților de atunci, este numit ambasador al României la Paris. De acolo, de la distanță, se solidarizează însă cu manifestații anticomuniști din Piața Universității, pe care Ion Iliescu îi numește "golani" și este destituit. În același an îi apare la Paris, în limba franceză, volumul intitulat *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*.

Întors în țară, devine membru fondator al Partidului Alianța Civică (1991) și senator (1992). Face furori declarând, în presă, că a acceptat, cu ani în urmă, formal, să colaboreze cu Securitatea, nemaiputând să reziste presiunilor din partea acesteia. Mărturisirea nu numai că nu-l discreditează, dar îl prezintă ca pe un posibil model de franchețe și asumare a răspunderii într-o epocă în care foștii securiști și informatori își ocultează trecutul.

Trece de la Partidul Alianței Civice la Partidul Național Liberal și, la alegerile din 1996, obține un loc de senator în Parlament pe listele acestui partid.

Om de modă veche și strălucit reprezentant al spiritului liberal, erudit care nu face paradă de erudiție, orator cu un stil elegant și causeur plin de farmec, Alexandru Paleologu este invitat în perioada postcomunistă la cele mai diverse reuniuni, savante sau mondene, elitiste sau populare. Și peste tot cucerește asistența, fără efort, fiind pur și simplu el însuși (este vorba însă, bineînțeles, de un "el însuși" elaborat și rafinat). De un "el însuși" foștii comuniști și actualii propagandiști ai "corectitudinii politice".

REPERE BIBLIOGRAFICE

CRITICĂ LITERARĂ, ESEISTICĂ. *Spiritul și litera*, încercări de pseudocritică, Buc., Em., 1970 • *Bunul-simț ca paradox*, Buc., CR, 1972 (ed. a II-a, remaniată de autor, Buc., Vitruviu, 1997) • *Simțul practic*, Buc., CR, 1974 • *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Buc., CR, 1978 (ed. a II-a, Buc., Vitruviu, 1995) • *Ipoteze de lucru*, Buc., CR, 1980 • *Alchimia existenței*, Buc., CR, 1983 • *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Iași, Polirom, 1997.

CONVORBIRI. *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*, entretiens réalisés avec Marc Semo et Claire Tréan, Paris, Éditions Balland, 1990 (în rom.: *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*, Buc., Hum., 1993) • *Sfidarea memoriei*, convorbiri cu Al. Paleologu realizate de Stelian Tănase în perioada aprilie 1988-octombrie 1989, Buc., DU Style, 1996.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Nopti cu demoni și Chagalli

CITINDU-I nuvelele și romanele lui Isaac Bashevis Singer, m-am gândit ce minunată ar fi o ecranizare a unora dintre ele. Incursiunea în lumea tradiției, a ritualurilor evreiești, zăbovirea pe detalii de ceremonial, surprinderea atitudinii membrilor habotnici ai comunității și situarea, la pol opus, a rătăcitului, a revoltatului ar fi în sine imagini, de o mare frumusețe și finețe, pe care aparatul de filmat le-ar culege pur și simplu, oferindu-le o dimensiune în plus. Tîrguri și tîrgoveți, sate părăsite și uitate, vinzoleala de pe lângă sinagogi și rumoarea dinăuntru lor, fragmente dintr-o Polonie bîntuită de nenorociri, o mistică iudaică în șoapte, gesturi, simboluri, ore și zile. O confluență ciudată de vechi și magic, de folclor și simboluri închise, de fantastic cu o realitate dură și pregnantă într-o Polonie în descompunere.

Am aflat că Bashevis Singer a scris și teatru doar atunci cînd Teatrul Național din Iași l-a invitat pe Alexander Hausvater să monteze, iar el a ales piesa *Teibele și demonul ei*. M-am întrebat dacă trupa este pregătită pentru o astfel de întâlnire, gîndindu-mă și la autor, dar și la acest regizor dezlănțuit, eliberat de orice fel de prejudecăți, un maestru al ludicului exersat pe foarte multe trepte de receptare. Experiența de lucru a trupei Teatrului Odeon din București cu regizorul Alexander Hausvater a fost una majoră, pentru mulți dintre actori, eliberîndu-i de clișee mentale și interpretative. Cîtă vîlvă a stîrnit *...au pus cătușe florilor* de Fernando Arrabal, montat în 1991! Puteai să fii de acord sau nu cu acest stil și cu acest tip de provocare, dar nu puteai să nu îți seama de energiile actoricești

descătușate și ordonate într-un limbaj nou, pentru acel moment la noi, viu, cu impact direct. Hausvater revine tot la doi ani la Odeon. În 1993 face *La țigănci*, după Mircea Eliade. O lume fantastică supradimensionată spectaculos pe scenă, cu o trupă motivată și performantă. În 1995 montează *Pericles* de Shakespeare, așa cum spuneam, tot la Odeon. Anul 1998 este o abatere de la regulă, o excepție. Fericită însă. Actorii de la Iași aleși și prezenți în distribuție s-au dat pînă la capăt pe mîna lui Hausvater. O condiție esențială a lucrului în echipă. Și, de ce nu, a reușitei. S-a întîmplat să nu vadă acest spectacol al stagiunii trecute nici la sediu, nici la Gala Teatrelor Naționale din Cluj (unde a avut un extraordinar succes). L-am văzut recent la București și, lucru simbolic pentru mine, pe scena Odeonului, atît de obișnuită cu stilul Hausvater.

Cred că această mîntare este cea mai rotundă, cea mai împlinită a regizorului canadian. *Teibele și demonul ei* este un spectacol puternic și cuceritor. Fără plusări, ostentații, teribilisme. Cu o execuție actoricească riguroasă, minuțioasă, respectînd jaloanele regizorale. Spațiul realizat de Guido Tondino (Canada) și Axenti Marfa este nu doar multifuncțional - camera lui Teibele, sinagogă - dar marchează împreună cu muzica lui Vasile Spătașu și cu luminile pătrunderea în fantastic și revenirea în real. Multe din tablourile de grup zborul eliberator al lui Teibele, copacul din final cu oameni-păsări, cromatica folosită par o expoziție Chagall în continuă mișcare și transformare. Verva inventivă a lui Chagall se întîlnește cu cea a lui Hausvater în tablouri vii și vivante, ciudate și provocatoare, în același timp.

Ce este acest spectacol?

Tot o formă de evadare din șablon, de eliberare, bazată (și poate tocmai de aceea aleasă) pe povestea în sine a piesei. O succesiune de metamorfoze, de dedublări, de haine împrumutate și abandonate, de incursiuni în legi, datini, în folclor, în Cabala cea mistică. Alchonon, un modest și un insignifiant cabalist, aparent conservator și preocupat doar de învățătură, se îndrăgostește de un fruct oprit: Teibele. O femeie, la rîndul ei aparent conservatoare, de al cărui soț nu se mai știe nimic de o bună bucată de timp. Pînă la proba dispariției soțului, Teibele rămîne prizoniera legămîntului căsătoriei. Ros de pasiune, bănuind că în spațiul realului nu ar avea nici o șansă, Alchonon își trece iubirea în fantastic și-și ia o nouă înfățișare nocturnă: cea de demon, un demon al dragostei. I se abandonează pînă la urmă total, devorată de iubire, femeia-model a sătucului, Teibele, cea căreia demonul Hurmița îi redă dreptul la viață. Deghizat Alchonon vrea să cucerească nu doar nocturnul, ci și diurnul și îi ordonă să se mărite cu cabalistul, găsindu-se și dovada morții soțului ei. Deși îl disprețuiește pe Alchonon, pentru iubitul ei Hurmița, acceptă. Cînd află că cele două ipostaze sînt același chip necrezînd așa ceva și uscata de dorul Zburătorului, al demonului ei se îmbolnăvește și moare. Legi, reguli, pasiune, sexualitate, vis, zbor, iubire, viață, moarte.

În două roluri dificile, dezvoltate amîndouă pe două registre diferite, Adi

Imagine din spectacolul *Teibele și demonul ei* de Isaac Bashevis Singer și Eve Friedman. Teatrul Național din Iași. Regia: Alexander Hausvater.

Carauleanu (Alchonon) și Doina Deleanu (Teibele). Unui cabalist sărăcuț, ușor tîmp, nu prea luat în seamă, ascet pios, timid și care nu vrea să supere pe nimeni i se opune un demon dezlănțuit, plin de forță, seducător, viril, care-și îngenunchează victima și perturbă liniștea sătucului. Două ipostaze pe care Adi Carauleanu le joacă cu mijloace bine dirijate și stăpînite, o vreme fiindu-ți greu să descoperi trucul: că este unul și același. Doina Deleanu o părăsește pe Teibele cea cuminte, exemplară în comportament și în micuța comunitate, o femeie cu simțurile anesteziate de tradiție, pentru a ne lăsa să descoperim o femeie care-și asumă pasiunea și i se abandonează frenetic, cu simțurile trezite, pînă la moarte. Un factor de echilibru, de control, o prezență constantă aproape, un om care veghează, care se roagă și care pendulează între textele sfinte, litera lor și realitatea, pentru liniștea și ușurarea tuturor este Rabinul lui Sergiu Tudose.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

DIN bibliografia artistică românească, instrumentele de lucru lipsesc aproape cu desăvîrșire. Dacă pentru perioada feudală, grație regretatului Vasile Drăguț, și pentru domeniul artei populare, mulțumită Georgetei Stoica și lui Paul Petrescu, a apărut cîte un dicționar bogat și riguros, pentru perioada modernă și contemporană lucrurile stau cum nu se poate mai rău. *Dicționarul de artă modernă* al lui Constantin Prut, singurul instrument de acest fel, a fost publicat cu aproape douăzeci de ani în urmă, este demult epuizat, în parte depășit și, prin firea lucrurilor, acum incomplet, iar *Dicționarul artiștilor români contemporani* al lui Octavian Barbosa este încă și mai vechi și, în cea mai mare parte, neoperant, atît din pricina evoluției artiștilor înșiși față de momentul consemnat acolo, cît și (sau mai ales), din pricina irelevanței aceluia segment în contextul artei noastre din acest moment. Dar, măcar pentru o anumită perioadă, ele au existat și au putut fi utilizate cu folos, iar acum pot fi un important punct de pornire pentru ediții noi, actualizate ideatic și moral și aduse la zi ca informație și ca inventar. Ceea ce nu a existat însă deloc a fost un dicționar general de artă care să cuprindă acele informații care privesc noțiunile artistice, tehnicile, motivele, stilurile ș.a.m.d., fără de care nici învățămîntul artistic nu este posibil, nici înțelegerea fenomenului nu este corectă și nici informația intelectuală, pur și simplu, nu funcționează cum

trebuie. Acest gol imens din literatura noastră despre artă, dar și din cultura noastră, în ansamblul ei, a fost umplut în ultimii ani printr-un efort al *Editurii Meridiane* pe care nici un calificativ nu l-ar putea răsplăti pe deplin. Obiectul editorial al acestui efort se numește chiar *Dicționar de artă* și a fost conceput și realizat în două volume. Primul a apărut în 1995 și cuprinde literele A-M, iar cel de-al doilea în 1998, spre sfîrșitul anului, și continuă cu literele M-Z. Colectivul de autori, coordonat de către istoricul de artă Mircea Popescu, este alcătuit din specialiști (artiști, istorici și critici de artă) din generații diferite și care acoperă domenii diferite ale artei: artă medievală, artă decorative, estetică și teoria artei. Aceștia sînt, în ordine alfabetică, Irina Cios, Călin Demetrescu, Viorica Dene (dispărută, din păcate, încă înainte de apariția primului volum), Liviu Lăzărescu, Hortensia Maschievici, Adina Nanu, Ion Panaitescu, Amelia Pavel, Mircea Popescu însuși, Carmen Răchitanu și Tereza Sinigalia. Apărut sub redacția Victoriei Jiquid, directorul Editurii Meridiane, acest prim *Dicționar de artă* din România, unul de *forme, tehnici, stiluri artistice*, după cum se și face precizarea în subtitlu, se referă la toate domeniile artei (pictură, sculptură, artă eclezială, artă decorative, arhitectură, design etc.), la toate perioadele istorice (din antichitate pînă astăzi) și la toate materialele și tehnicile care au, într-un fel sau altul, atingere cu unul dintre

domeniile sau procedeele artistice. Astfel, se fac referiri cu aceeași rigoare și acoperire documentar-bibliografică și la noțiunile estetice complicate, care cer multă subtilitate în înțelegere și prezentare, și la problemele de tehnică pură și la unele practici, mai vechi sau mai noi, care la prima vedere au un aer bizar și sînt seducătoare chiar prin aparentul lor exotism. Nu întîmplător, în același spațiu mare, noțiunile abstracte de *compoziție*, *expresie plastică*, *expresivitate*, *flamboaie* etc. coexistă cu noțiunile tehnice de *frotaj*, *chitui* sau *încastrare* și cu acelea, greu de asociat domeniului artistic, de *bășică*, *fiere*, *zeamă de usturoi*, *leșie* etc. Toate aceste cuvinte, care par a desemna realități atît de diferite încît ele nu se pot niciodată intersecta sînt, de fapt, repere ale aceleiași realități și ele se întîlnesc inevitabil în practica și în istoria artei. Așa cum frotajul, chituierea sau încastrarea sînt tehnici mecanice sau expresive, de care compoziția și expresivitatea se leagă direct, bășica de porc, fierea de bou, zeama de usturoi și leșia, deși par extrase dintr-un inventar magic, sînt substanțe, ingrediente și suporturi care multă vreme au fost indispensabile meșteșugului artistic. Din această pricină, dincolo de utilitatea lui academică, acest *Dicționar de artă*, ca oricare, de altfel, din aceeași categorie, este și o privire succintă, o panoramă a istoriei civilizației umane înșasi. Arta este aici doar un liant, o forță de coagulare, pentru că, în profunzimea lui, *Dic-*

ționarul... absoarbe, asemenea unei ficțiuni borgesiene, civilizații insolite, istorii și geografii, nume exotice, credințe păgîne și repere creștine, însemne și practici magice și dintre cele mai variate piese ale unei etnografii înțelese într-un sens foarte larg. Dacă mai punem la socoteală și faptul că nouăzeci la sută din titluri sînt cuvinte cu un conținut dens și cu o istorie bogată, în spatele cărora se ascund adevărate aventuri ale experienței, ale minții și ale sensibilității umane, chiar și numai prin simpla răsfoire a *Dicționarului*... se pot declanșa mecanismele unei receptări apropiate de experiența estetică. Și această experiență poate fi serios consolidată prin lectura atentă a articolelor, scrise cu aceea expresivitate care stă întotdeauna în preajma exactității și a rigorii, dar și prin privirea atentă a sutelor de schițe, desene tehnice, reproduceri alb-negru și color care construiesc ele însele un univers fascinant și inepuizabil. Dacă într-o nouă ediție, care este încă de pe acum necesară, *Dicționarul*... va apărea într-un singur volum, pe o hîrtie mai puțin transparentă și într-o formă care să-l scoată pe cititor din practica stereotipă a lecturii, el are toate șansele să devină o carte care nu numai să informeze, ci și una care să absoarbă și să cucerească asemenea unei ficțiuni sau a unui obiect bibliofil. Pînă atunci, chiar și în forma lui actuală, recent apărut *Dicționar de artă* este, fără îndoială, unul dintre marile evenimente ale acestui moment cultural.

Piper și sulf

O DATA pe an, în mica localitate Solothurn (Soleure, Soletta) din nord-vestul Elveției, cinefilii cantoanelor reunite iau cu asalt cele câteva săli ale orașului (unele, improvizate) ca să fie la page cu producția autohtonă de film. Când vezi cită lume se adună să vadă ba documentare, ba scurt-metraje, ba lung-metraje de ficțiune, pelicule nici prea-prea, nici foarte-foarte, nu poți să nu te gîndești cu jale la ce se-ntîmplă acasă... După ce te gîndești, pac și "explicația sociologică": p'ai da, îți spui rîzînd în barbă, *ei se plictisesc*, n-au ce face, așa că vin la cinema - pe cită vreme noi, care *nu* ne plictisim, stăm acasă, așteptînd să vină mineriadele peste noi... Fiecare civilizație are divertismentele pe care le merita.

Pînă la ediția 34, Zilele cinematografice ale Solothurn-ului aduceau în capitala acestui canton *toate* filmele făcute în cursul anului precedent. Democrație și plictis. Anul acesta, schimbare de politică - exprimată fără echivoc de directorul festivalului, Ivo Kummer: "Concepute pînă acum ca un fel de panoramă a cinema-ului elvețian, «Zilele cinematografice» se înnoiesc *en douceur*. Continuitatea travaliului unor realizatori nu mai este criteriul determinant al programării, de-acum înainte ceea ce primează este calitatea fiecărui film în parte. De aceea, toate filmele, pentru marele sau micul ecran, a trebuit să treacă prin procedura de selecție. Dreptul de a fi în mod automat pe afișul «Zilelor cinematografice ale Solothurn-ului nu mai există sub această formă." De ce a fost nevoie să se recurgă la această măsură, "antipatică" pentru refuzați? Tot dl. Kummer explică negru pe alb: "În cursul celor 34 de ani scurși s-a constituit un «pool» (rezervor, cartel) de cineaști care, pe

baza faptului că lucrează în cinema în mod constant și profesionist, revendică dreptul de a avea un loc din oficiu în programul festivalului. Timpul de proiecție a restrîns tot mai mult posibilitatea revelării unor tinere talente sau a prezentării unor opere importante angajate în dezbateră societății." Cînd știi cite orgolii macină moara numită cinema - în Elveția ca și aiurea -, nu poți decît să spui Jos pālăria în fața curajului unui director de festival, ce nu se teme să nchidă ușa în nasul unor "consacrați" pentru a impune tinerii!

Consecvent îndrăznelii, Solothurn-ul a mai avut o surpriză: a dat "carte blanche" Festivalului de la Graz, "Diagonale", care a programat trei filme prezentate acolo în 1998. Am văzut două: *Milk*, lung-metraj de Edgar Honetschlăger, și *Alone, Life Wastes Andy Hardy*, scurt-metraj de Martin Arnold. Primul aparține unui foarte tînăr "performance-artist", cu participări la "Documenta X" de la Kassel, în SUA și Japonia; ca stil, *Milk* e o combinație (fericită) de Godard, Hal Hartley și Nanni Moretti în care se ciocnesc haotic patru personaje: un artist "situaționist" austriac (îmbrăcat mereu într-o tunică Mao), o traducătoare americană, o liftieră japoneză și un șomer de la bancă - soțul liftierei -, care-și omoară timpul făcînd jogging... Filmul îi urmărește în zig-zag, din Brooklyn la Tokyo, ca și cum ar face reclama la Zen. Încă din pregeneric (în care o farfuriușă așezată pe steagul nipon e umplută cu lapte pînă cînd aceasta, debordînd, inunda soarele roșu), gagurile vizuale abundă; dincolo de gaguri ghicim un fel de lehamite postmoderna mobilată cu dulce famiente, reverii, jocuri de cuvinte. Concluzia: la Răsărit, lumea a apus, artiștii string pietricele în geamantan și, în general, s-au

văzut toate filmele... (Celălalt cadou austriac - experiment inenarabil care "samplează", pervers, cadre din peliculele cu Judy Garland și Mickey Rooney - a fost prezentat, ulterior, și la Festivalul de la Clermont-Ferrand; voi reveni asupra lui în cronica viitoare.)

Deloc cuminți, tinerii regizori elvețieni au pornit și ei la demolarea clișeelelor vehiculate de "cinematograful bătrînilor". De la *Zuppa Tartaruga* de Karen Gemperle (30 de ani) - film de animație/pastișă la "Zece negri miuți", cu zece țestoase a căror decimare, dublată de comentarii "cu cheie", stîrnea invariabil hohotele elvețienilor - și pînă la *The Pig's Family* de Martin Guggisberg (proaspăt absolvent) - parodie grotescă - savuroasă la dramoletele cu bătrîni, cu ceva din verva coloristică a lui *Toto le Héros* -, filmele tinerilor văzute anul acesta la Solothurn au demonstrat o prospețime și-o poftă de ludic de care, mărturisesc, nu-i credeam în stare.

Campionul absolut al acestei tendințe a fost *Hell for Leather* de Dominik Scherrer (32 de ani). Imaginați-vă o operă rock - gen "Jesus Christ Superstar" - al cărei erou nu e Isus, ci Satan! N-o să vă așteptați acum să "predice" Binele, ci - evident - Răul în toate formele sale; și, cum Răul e cîntat, cum cupletele satanice sînt irezistibile, dracii - teribil de "în voce" și, una peste alta, pipele pierzaniei mai dulce decît zahărul evangheliilor, *Hell for Leather* devine lesne "Tot ce-ai vrut să știți despre *la beauté du Diable*, dar v-a fost teamă să-nțrebați"... Un

Frédéric Andrau și Vincent Branchet în *F. est un salaud* de Marcel Gisler

filmuleț de juma' de oră, cu efecte devastatoare.

În fine, pentru ca tabloul să fie complet, filmul desemnat de onorabilul juriu elvețian drept "Cel mai bun lung-metraj de ficțiune 1998" a fost *F. est un salaud* de Marc Gisler (38 de ani). Un film-bombă. Nu a subiectul (relația homosexuală dintre doi puști de 16 ani și un rocker-înger al Morții, cit naturalismul descrierii acestei relații dincolo de bine și rău (cu scene sado-mas, prostituție, droguri și tot tacîmul) a lui piuitul... Inspirat de un roman, plasat în pe misivii ani '70 - cu The Doors și Velvet Underground pe coloana sonoră -, *F. est un salaud* e un film care nu-și pierde din impact, în primul rînd datorită interpretării extraordinare a celor doi tineri actori - doi francezi: Frédéric Andrau și Vincent Branchet. Primul e mereu instabil, adesea melancolic, cerșind înțelegerea; cel de-al doilea se aruncă trup și suflet în amorul pertru idolul său, ajungînd un accesoriu, u obiect erotic. Criza relației lor (cu accente la Zulawski) îl va duce pe unul în parad (sau infern), iar pe celălalt îl va aduce c picioarele pe pămînt... Cit despre spectacol acesta iese din sala de cinema cu capul încărcat, picioarele moi și inima de plumb. Hotărît lucru, *les histoires d'amour finissent mal en général* - darmită în particular!

Alex. Leo Șerba

MUZICĂ

O premieră cu cântec

CARMEN" de Georges Bizet, cea mai cîntată operă pe toate meridianele cum spun unele statistici - admirată de Wagner, Brahms, Ceaikovski și de cel mai entuziasmat exeget al ei, Nietzsche - este noua premieră a Operei Naționale Române, montată în vederea unui turneu în Japonia dar și pentru a înlocui un spectacol vechi de peste patru decenii. Chiar și fără perspectiva turneului, înnoirea montărilor perimate este foarte necesară căci într-un teatru care se respectă o producție nu este supusă mai mult de 5-6 ani uzurii fizice și morale, de aceea ideea de a refăce treptat toate titlurile de repertoriu este binevenită.

Cu o mediatizare adecvată, premiera a atras un public numeros care a asistat la o seară cu ghinion. Epidemia de gripă a secerat și printre mezzosoprane, primele două înscrise pe afiș pentru rolul principal fiind în imposibilitate de a cânta: Gabriela Drăgușin nu se refăcuse după o maladie acută; Ecaterina Tușu-Popp, și ea bolnavă, în dorința de a susține premiera a ieșit totuși pe scenă și după o încercare ratată de a cânta (și iertat să-mi fie, dar nu mi se pare un act de mare responsabilitate profesională să persisti în a face spectacolul cînd este evident că nu poți după cum nici cei care au bisat-o nu sunt cu totul fără vină) a fost înlocuită încă de la mijlocul actului întâi cu Lucia Cicoară-Drăgan. Această situație nu a rămas fără consecințe asupra calității spectacolului.

Se pare că interpreta nu a repetat deloc noua regie și poate că asta ar explica lipsa de contur a personajului, chiar dacă trebuie apreciat faptul că a salvat spectacolul.

Puține roluri din repertoriul liric au dat prilejul la lecturi atât de diverse: Carmen vulgară, perversă; Carmen copil al naturii eliberat de constrîngerii, Carmen aspră, pasională, Carmen felină, senzuală cu eleganță, Carmen

femeie fatală, malefică, Carmen asumându-și cu noblețe destinul de care e conștientă sau victimă a mersului său ineluctabil etc. Ce am văzut însă la premieră a fost o schiță incertă. Rolul cere un joc fizic, mare mobilitate, expresivitate corporală, el este în mare parte scris pe ritmuri dansante (Carmen dansează, străbate scena ca o flacăra, manevrează tot timpul diferite obiecte - tanburină, castaniete, evantaie, pușca etc.); interpreta împărțită între dificultățile de joc și cele vocale nu le-a realizat pe nici unele. Vocii inegale, fără susținere de linie, cu emisie deschisă și stridentă în acut, îi lipsește rotunjimea și catifelarea cerute de text. De aceea momente esențiale ca duetul din actul II și aria cârților au trecut neobservate iar finalul vertiginos în afara costumației somptuoase, nu a convins nici prin cînt nici prin jocul minimal.

Corneliu Murgu a fost din nou invitat pe scena Operei și în absența unui tenor potrivit pentru rolurile de forță, opțiunea este foarte bună - de fapt, singura mulțumitoare - dar ar fi și mai bună dacă ar putea asigura și spectacolele următoare, care trăiesc prin publicul din stagiune, nu prin cel restrîns, de premieră. Murgu aduce în scenă experiența și capacitatea sa de a domina rolul; el acoperă partitura în latura dramatică dar nuanțele, inflexiunile lirice nu îi sunt la îndemînă. De aceea duetul cu Mihaela și aria florii nu au avut funcția de contrapondere expresivă pe care le-a dat-o Bizet și nu au completat imaginea personajului, sfîșiat între nostalgia purității și vîrtejul pasional în care e prins.

Sever Barnea a fost un toreador perfect ca apariție scenică - zvelt, arătos - dar vocal instabilitatea intonației, impuritățile, articulația sacadată, împinsă pe fiecare sunet, dovedesc o uzură sau o oboseală îngrijorătoare la vârsta lui. Mariana Colpoș pare a fi singura soprană din teatru, folosită intens și ca totdeauna a

cîntat sensibil, îngrijit un rol care i se potrivește. Personajele secundare au beneficiat de contribuția unor artiști importanți ca Pompei Hărășteanu, Florin Diaconescu ceea ce a fost spre avantajul ansamblului; Dorina Cheșe și Mihaela Stanciu au făcut un tandem sudat vocal și foarte plăcut scenic. Vincentiu Țăranu și Nicolae Andreescu au completat corect distribuția.

Ca de obicei - cu excepția unor intervenții dure în "Habanera" - corul a sunat bine. Și dacă în privința corului nu sunt rezerve, orchestra nu a fost niciodată considerată un comparativ model. Prestația prezentă a contrazis însă prejudecata aceasta. Sub bagheta lui Răzvan Cernat s-a cîntat curat, cu sonoritate calitativă. Dirijorul a avut o grijă permanentă să nu acopere vocile, să-și susțină cîntăreții dozând simfonia, stăpînînd prompt decalajele ritmice din scenă; s-au auzit bine armoniile savuroase, solo-urile instrumentale, desenul ferm și totodată transparent al discursului, într-un echilibru optim cu scena.

Cu câteva decenii în urmă, cronica unei premiere de operă s-ar fi încheiat aici, deoarece interesul spectacolului se oprea la planul muzical. Astăzi pretențiile - unei părți a publicului cel puțin - au crescut, atenția îndreptându-se și spre valențele spectacologice, în încercarea de a desprinde ideile directorale.

În programul de sală, regizoarea Marina Emandi-Tiron își expune intenția de a face un spectacol "tumultuos ca o coridă" și de a pune pe cei doi protagoniști într-o dublă ipostază "pe rînd cînd taur, cînd toreador". Dar cea mai profundă analiză dramatică nu poate trăi în spectacol decît prin vizualizare, înlesnindu-i spectatorului percepția esențialului, altfel se pierde. Este ceea ce s-a petrecut în "Carmen". Cei doi eroi și-au urmat fiecare drumul singuri aducînd imaginea la sine în loc să se integreze într-o viziune de ansamblu.

Miscarea grupurilor corale adesea dezordonată și lipsită de logică (bătaia femeilor, plinbarea contrabandiștilor) chiar dacă au animat scena nu au creat cadrul estetic dorit. Cel mai coerent mi s-a părut actul II. Asta în plan realist, pentru că a existat și un plan simbolic - care ne întîmpină încă din timpul Preludiului: grupul de personaje fantomatice (de readori și camencite) învaluite într-un fel de giulgiuri albe - asemănătoare gizașilor de p mormintele baroce. Ele apar mereu ca un *mento mori* deambulează printre coriști dansează, poartă un sicriu deschis, dar tradus neclar ideea nu se integrează și rămâne u corp străin, lipit atît ca simbol cît mai ale stilistic (ce are comun "Carmen" cu sculptura funerară barocă?). Și apoi, gîndindu-ne la procesiunile spaniole, ele sunt mai degrabă negre, somptuoase, violente, decît de răceală marmoreană.

Cătălin Ionescu-Arbore semnează o scenografie care ilustrează viu drama. Foarte luminoasă, pe dominantă de lemn natural, nîșii în gamă de galben și alb, cu pete roșii sîngeroase se multiplică invadînd scena în final, de corurile sunt atrăgătoare. Singurul dezavantaj este că podiumul de lemn fără izolație fonică participă intens la ambianța sonoră fiind o sursă permanentă de tropăituri jenante. Și dacă tot găsesc nod în papură, aș mai spune că deși costumele portretează bine personajele unele rochii din ultimul act sînt prea lucioase și tipătoare iar din cortegiul coridei flacăii în haine albe cu broderii negre par mai degrabă descinși din Mărginimea Sibiului decît de la Sevilla.

Oricum, o parte a publicului nu pare a fi perceput aceste lacune, sau în tot cazul nu l-au jenat, căci în seara premierii nu și-a preocupat aplauzele.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

OCHIUL INTERIOR AL TRĂDĂRII

I DEEA că cei doi gemeni, care nu s-au văzut unul pe altul timp de 21 de ani, printr-un accident al soartei lor, întrecuți de timpul calendaristic, de timp *înghețat* în curgerea lui la un moment dat prin absență, absența derii celor doi legați biologic pe pământ, de nedespărțit... Acești doi, dar, sint siliți, când lumea îi redă al altuia, să accelereze trăirea lor, cutul lor, absența, ca să intre în e în timpul normal, viu, curgător...

Eroina a văzut cum s-au născut doi. A asistat la vârsta de patru ani venirea pe lume a gemenilor. I-a văzut în patul rustic larg, încăpător, tablă pictată. Un pat țărănesc, de ani avuți, cumpărat de la țîrg, cu va săsesc în el... Fetița de patru ani te o năzdrăvană hiperinteligentă, persensibilă, și ea ședea ascunsă într-un colț al încăperii largi și ea, cu amuri înalte, ca încăperea unei case orășeni; iar în tevatura iscată de ștere, nimeni n-o observase cum dea pitiță după un scaun peste care urma o rochie... Când dăduseră de ea,

timp ce femeia urla în chinurile cerii și voiseră s-o alunge... O fetiță de 4 ani să nu vază o asemenea oare. Nu izbutiseră. Încăpăținată, tița refuza să plece. Era numai curiozitate, cu viitorul ei înainte gata cărcat, gata suprasaturat de întîmări și evenimente, cu foamea ei de a registra tot ce vedea și de a păstra în memorie lucrurile... pentru cine? nu știa, deși acum se putea afirma că pentru însuși destinul ei puternic...

stfel încît ea, după doar patru prietăveri, patru veri, patru toamne și tot patru ierni numai, altceva mai important din viață nu văzuse decît nașterea celor doi gemeni, cum veneau ei mîndoi pe lume gata legați unul de altul, înlănțuiți, uniți, împărțind în baterea lor aceeași soartă, zbierînd npreună parcă într-un singur glas, eși erau doi, distincți, deosebiți între ei, - nu siamezi, - doi prunci și desărțiți și depinzînd unul de altul; și a, Tereza, la vârsta ei de numai patru ani, numai ochi, auz și gîndire, se uita urioasă la ei, prin urmare cum apăreau ei tipînd și unul și altul pe glasul ei, dar uniți totuși, în acest tipătiferit, încît el părea același, transmis printr-una și aceeași gură, ca și cum *n realitate*, fiecare dintre ei ar fi vrut le fapt să fie doi, mai mult decît ce putea natura să ofere de regulă sau în nod normal, căutînd în alianța cu celălalt propria sa identitate supranaturală, propria sa viață ori slăbiune...

Ea este învățătoare acum. Nu a născut și nu va naște nici un prunc,

însă va trăi cu amintirea acelei nașteri violente a cărei martoră fusese de la un capăt la altul. Va rămîne singură în casa ei de țărani bogați ca sașii ori bănățenii, o casă cu o ogradă întinsă plină de fel de fel de unelte pe care nimeni nu le mai mișcă din loc în anii colectivizării care în loc să agite, încremenește existența. Așa încît, după orele ei de învățătură petrecute în mijlocul copiilor, ea are grijă, printre altele, dar o grijă specială, pentru aceste unelte agricole complete și uitate la locul lor încă din copilărie, nefolosite și pe care ea le îngrijește ajutată din cînd în cînd de un cioban mai în vîrstă, un neam, care din cînd în cînd vine la ea călare pe un cal mic cu doi desagi atîrnînd de-o parte și de alta; un cal pârșos, ager, răbdător ca un catîr ori măgar avînd un ciucur de lînă roșie în frunte sub părul retezat cu foarfeca, drept, lăsîndu-i ochii mari cumînți liberi; plus coada sa lungă lăsată sălbatic să crească și care este plină de scaieți uscați prinși acolo de la cine știe ce alte drumuri mocănești spre cîmpia largă, bogată în roade de la miazăzi.

Un personaj care simte permanent nevoia să trădeze, punîndu-și la grele încercări fidelitatea socotită ca o povară insuportabilă deseori. Remușcărilor lui în mijlocul unei spaime veșnice (că a trădat sau e pe cale să trădeze ființe sau lucruri atît de însemnate pentru viața sa; să le trădeze, totuși, cu plan sau cu bună știință. Ceva indelebil în caracterul său mereu clătinat, de a trăda...

Aici, anume, citatul din Henri Michaux:

“Adevăr al visului. Nimeni nu vede limpede de unde poate veni trădarea, de unde îl scrutează ochiul trădătorului launtric.”

“Nebun nu este cel ce și-a pierdut rațiunea. Nebun este cel ce a pierdut totul, în afara rațiunii.” (Chesteron)

Un mort care nu se lasă, care nu se dă bătut, întrebînd de dedesubt:

- O mai fi nîgînd pe pămînt?...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea LXVII

Rotopânești 186..., miercuri
Sofia Alexandru Secară
Rotopânești

Domnului Enache Secară
Hohenheim

Dragă Enăchiță, mîngîierea
sufletului meu!

N U ți-am scris de mult, dar nici tu n-ai scris. Ai să recunoști condeiul Aglaiei care mă ajută să-ți pot trimite vorbele mele. Aglaia a stat două săptămîni la noi; atîta a umblat prin cele coclauri bărbatului ei după păsări, gize și ierburi. N-a vrut să șadă la socrii lui, a spus că sint niște magneți care răspîdesc raze ucigătoare. N-am vrut totuși să-l culc în odaia ta, cum dorea dînsul. Acolo nu intră nimeni, doar lîncăi îi dau cheia să mai șteargă praful. Aglaia s-a făcut o femeie frumoasă și elegantă, nu se mai potrivește cu nimeni din cercurile noastre.

Cît despre noi, putem spune - slavă Domnului - că sintem sănătoși și mulțumiți, dacă n-ar fi durerea ce mă apasă că tu ești departe. Mă trezesc noaptea și gîndul aleargă spre tine. Mă scol și încep să cînt cîntece pentru tine făcute.

Suie-te, mîrlă, pe casa
Zi-mi o cîntare frumoasă
Că feciorul meu cel drag
Nu mai e acum pribeag.
Suie, cuce frate,
Cîntă de singurătate,
De neagra străinătate!

Asemenea alte cîntări am făcut în dorul tău, cu ele îmi petrec zilele știindu-te singur-singurel și eu nu pot să te ajut cu nimic decît cu rugăciuni la Maica Domnului și la Sf. Sisoie, apărătorul călătorilor rătăciți. Tatăl tău s-a bucurat tare ca

la un cires înflorit, găsind că bine ai făcut să folosești timpul ca să înveți o meserie după atîta umblet prin lumea largă. Așa s-a întîmplat cu nașul tău Vichentie care a plecat de tînar în America și a ajuns în țara ce se cheamă Patagonia, unde sint vaci laptoase și iarbă din belșug. S-a întors acasă, cu bani cîștigați acolo, și și-a făcut gospodăria de care sigur îți amintești. Dacă se bucură tatăl tău, mă bucur și eu. Dar oleacă mai puțin. Căci mă gîndesc cine te spală, te hrănește și te mîngîie, dacă te-ai despărțit de fata aceea? Mi-a spus contele că te-a părăsit. Dar nici tu nu puteai s-o aștepti, să ajungi un hodorog bătrîn să-ți păzești nevasta cu pușca. Poate toate aceste știri sint numai zvonuri. Numai tu poți să le descurci. O să-ți placă iatacul tău cu mobila asta nouă, cînd te vei întoarce. Nu-i așa că te vei întoarce, Enăchiță dragă? Ne-a mai spus contele, că lucrezi în timpul liber pe moșia craiului de la Berlin și că ești în mare cinste la curtea lui care nu este în Prusia, la Berlin, sau n-am înțeles eu bine, ci ar fi în Elveția. Cum vine asta?

Feciorașul meu prea drag
Ne cîntă cucul pe prag
Și se suie sus pe leasă
Zice că te-ntorci acasă
Cînd eu ușa am deschis
Am văzut c-a fost un vis.

Și sa-ți mai spun ceva: cînd am auzit ca fata zugravului acela de la München te-a părăsit, mi-a căzut o piatră de pe inimă. V-ați cunoscut atîta vreme, dar nici ea, nici parinții ei n-au dat un semn că vor să ne cunoască. Să fie ei sănătoși la ei acasă, și să găsească fata un mire pe măsura ei și a tot neamului ei. Te sărută de mii de ori mama ta care te așteaptă.

POLIROM

NOUTĂȚI
martie '99

Sorin Antohi
Civitas imaginalis

Istorie și utopie în cultura română

Daniel Vighi
Insula de vară
Roman

Marian Petcu
Puterea și cultura
O istorie a cenzurii

Nicolae Manolescu
Metamorfozele poeziei
Metamorfozele romanului

În pregătire:

Nichita Danilov
Jean-Jacques Rousseau

Nouă variațiuni pentru orgă. Antologie
Eseu despre originea limbilor, unde se vorbește
depre melodie și despre imitația muzicală

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Nostalgiei în mașina timpului

O CARTE intitulată *Nostalgia* ar fi foarte în spiritul lui Jankélévitch, chiar dacă, surprinzător oarecum, despre nostalgie în acest volum publicat recent de Editura Univers Enciclopedic este foarte puțin vorba, în doar câteva pagini de sfârșit. De altminteri titlul exact nu este *Nostalgia*, ci *Ireversibilul și nostalgia*, ceea ce va ameliora, poate, voga dezamăgire de a nu avea la dispoziție decât atât de puțin despre nostalgie. Însă Jankélévitch nici nu avea nevoie să spună, explicit, mai multe pe această temă, pentru că întreg volumul e infuzat de o teorie crescândă a nostalgiei, subcutanată în toate aforismele și speculațiile despre ireversibil și irevocabil. Cele câteva pagini din final nu fac decât să rezume această teorie.

După știința mea (justificată de un interes propriu, pe care l-am pus în slujba unei oarece investigații), Jankélévitch este între puținii, foarte puținii, autori ai unei teorii despre nostalgie. De altfel, termenul e atât de vag și de inflammat de conotații poetice, percutat de ambiguități frumoase, intimidant de familiar și de liricizat totodată, încât e greu să i te dedici dintr-o perspectivă teoretică. Avantajul lui Jankélévitch vine tocmai din amprenta unică a stilului său de gândire, speculativ și totodată sistematizant, analitic dar și detașat literar, controlat și în același timp atât de liber să pomească dintr-un loc anume și să ajungă unde nu te-ai aștepta. Nu la o definiție a nostalgiei ajunge acest filozof al paradoxului și intermediarului, ci la o explicitare, poetică în bună măsură, ce-i drept, a mecanismului care declanșează nostalgia.

Printr-o asemenea preocupare pentru cauzistica și semiologia nostalgiei, Jankélévitch are ceva în comun, evident înconștient, cu cei mai "profesioniști" cercetători ai fenomenului: medicii secolelor trecute, al VIII-lea și al XIX-lea, care diagnosticau drept grav bolnav de nostalgie pe oricine dovedea anumite simptome: o privire răcătă și tristă, puls slab și neregulat, sau dimpotrivă, prea intens, lipsa de poftă de mâncare, docilitatea excesivă, stare generală de letargie, și, foarte important, delirul minții seduse de imagini închipuite și extrem de idilizate ale unui "acasă" aflat undeva departe, inaccesibil. Nostalgia era boala celor plecați, pentru care întoarcerea nu era posibilă: soldați și marinari, prizonieri, sclavi. Soarta lor, odată căzuți la pat cu această boală, era de cele mai multe ori pecetluită: moartea, uneori prin blînda, treptată stingere a pacientului care refuza să mai trăiască privindu-se de alimente și băutură, alteori prin extremă violență, sinucideri spectacu-

loase, cu repetate și disperate lovituri îndreptate împotriva propriei persoane. Medicii se temeau de această maladie a memoriei și a imaginației totodată, socotind-o contagioasă și imposibil de vindecat. Cei ce se încumetau totuși să îi caute leacul erau, se-nțelege, fie clasicul spîter al vremii, convins că poate lecu orice luîndu-i bolnavului singe sau aplicîndu-i cîteva comprese, fie, fără să o știe, precursorii psihanaliștilor de mai târziu. Drept tratament, aceștia din urmă recomandau înainte de toate identificarea dintre pacient și medic: ca să înțelegi suferința nostalgicului era neapărat nevoie să o asumi, și astfel preluînd-o îl ușurai pe bolnav de o parte a poverii lui. Însă singura dintre vindecări care îl putea readuce cu adevărat la normal pe nostalgic consta într-o subtilă substituție: în locul acelui spațiu devenit idilic și imaginar, se recomandă aflarea unui real și prezent, care să i se poată părea la fel de preferabil ca și obiectul fanteziilor sale îndurerate. Dar oare era aceasta substituție posibilă? Mai curînd negativ ar fi răspunsul, ținînd cont că documentele epocii nu înregistrează decât pierderi în rîndul nostalgicilor, fără a celebra vreo vindecare.

Dar cu atât mai puțin s-ar fi străduit să îi caute vindecarea medicii timpului dacă ar fi privit nostalgia din perspectiva lui Jankélévitch: nu ca provocată de o deplasare în spațiu, depărtare de un loc anume, ceea ce făcea pacientul să fie mistuit ca dor de casă, ci mai curînd ca depărtare în timp. De îndată ce s-a produs această modificare de accent, dinspre spațiu spre timp, nostalgia a devenit o maladie a sufletului, un *mal* interiorizat, dulce suferință pentru care suferîndul însuși nu își dorea vindecarea. Dorul nu mai e dor de casă, ci de un loc metaforic, o vîrstă de aur, de regula copilăria, iar nostalgia e privilegiul absolut al romanticilor. Simbolic, ea e se află în largul ei în muzică, în armonii și acorduri, sau în poezie, zone prin esența lor asociative, primitoare pentru fantezia compensatorie.

Am reconstituit acest scurt istoric al conceptului de nostalgie cu două rosturi în gînd: primul, pentru a arăta cum un termen cîndva foarte precis ca înțeles a ajuns în stadiul de vag liric în care se află astăzi, al doilea, pentru a-l introduce, cu prețul ocolului, pe Jankélévitch. Istoricul ar fi putut continua, căci aventura nostalgiei nu se oprește la romantici, ci trece, cumva destul de spectaculos, direct în plin discurs sociologic american al anilor 50 și 60 din acest secol. Pentru Jankélévitch, însă, acest episod nu mai e relevant defel: filozoful francez scrie și elaborează o teorie a nostalgiei în plină paradigmă romantică, de

ca și cum ar fi contemporan cu Baudelaire ori Debussy, nu cu psihologii și sociologii vremii sale.

Romantic fiind, ca raționament explicativ, pentru Jankélévitch accentul esențial al nostalgiei nu cade pe spațiu, evident, ci pe timp: nostalgia, de fapt, este urmarea inevitabilă a ireversibilității timpului, este acea stare de neliniște, panică, pe care ți-o conferă dorința de a te reîntoarce veșnic, nu la un loc anume, ci la clipe, ori chiar mai important, la instantanee ale propriei tale persoane. Spațiul, crede Jankélévitch, reprezintă fața obiectivă a reversibilității, fiind prin definiție omogen și izotrop. Putem oricînd călători în orice direcție dorim, fără ca deplasările noastre să aibă vreun efect la nivelul conștiinței spațiului. Nu importă că victimele nostalgiei din secolele trecute tocmai de această libertate fundamentală erau private (prizonierii, mai cu seamă), pentru că aceasta este o libertate metafizică, imposibil de confiscat unui om cu adevărat. Ea poate fi interzisă vremelnic, dar în abstractul ei rămîne pururi valabilă. Însă deși mobilitatea este libertatea prin excelență a fapturii vii, ubicuitatea e imposibilă: nici măcar utopiile științifico-fantastice nu o închipuie, căci, oricît de repede am trece de la un loc la altul, nu putem fi în același timp în mai multe locuri. Mobilitatea aceasta constitutivă a ființei umane, deci, e de la bun început "viciată", pentru că e imperfectă. Ca să apelez chiar la exemplul lui Jankélévitch: cînd mă aflu la Londra, Parisul nu există pentru mine, și invers. Mai mult decât atât: nici o intuiție imediată, cu atât mai puțin una fermă, nu îmi garantează că Parisul continuă să existe pe mapamond chiar și cînd eu absentez din el, aflîndu-mă la Londra. Faptul că mizez pe existența lui ține exclusiv de buna mea credință, ajutată de apelul la martori, ori la documentele care îmi atestă "supraviețuirea" lui, scrisori, telefoane, etc. Acestea prezentifică într-o măsură absența, dar într-o măsură imperfectă și limitată. Ca să îmi ameliores sau probez suspiciunile nu-mi rămîne decât să oscilez, într-un du-te-vino cit mai rapid și repetitiv, de la Londra la Paris, de la Paris la Londra, de la Londra la Paris etc., într-un efort de a "surprinde" acea lume a absenței în "flagrant delict", de a-i deconspira tocmai absența pe care i-o suspectez. Evident, niciodată nu voi izbuti, pentru că oscilarea mea nu poate decât să tindă asimptotic către o asemenea limită, fără a o atinge vreodată. Important este însă că, așa cum crede Jankélévitch, "posibilitatea de a surmonta prin mișcare alternativa prezenței nu se confundă, în teorie, cu posibilitatea de a învinge ireversibilul prin durere și întoarcere."

Am refăcut acest raționament

al filozofului, care e evident atacabil din anumite perspective, pentru că el conține o analogie fundamentală: cea dintre asimetria spațiului (mobilitatea fără ubicuitate) și ireversibilitatea temporală. Echivalenții temporali ai lui "aici" și "acolo" sînt "acum" și "atunci", dar între ultimele două nu e posibilă o oscilație, decît cu o *mașină a timpului* a la Wells. Or, Jankélévitch are proare de asemenea ucronii tehnologice, căci timpul, susține el, e "mai palpabil și mai imponderabil decît aerul atmosferic", ceea ce îl face inabordabil de către tehnici sau mașini.

Timpul este cel care ne hrănește temerile și suspiciunile. Pe aceste două aspecte ale spațiului și timpului se grefează nostalgia, pe combinația dintre panică unei întoarceri care nu va mai găsi nimic acolo de unde a plecat, și conștiința că acest deznodămînt deja s-a consumat, pentru că întoarcerea nu e, temporal vorbind, posibilă. Nostalgia, așadar, este amintirea, sau doar presimțirea unei, a unui *altundeva*, a unui contrast între prezent și trecut, între prezent și viitor. Nu degeaba cred sociologii și psihologii că putem fi nostalgici fără a ne fi dor de ceva anume, ori că ni se înîmplă să ne proiectăm nostalgiile, percepînd prezentul într-un fel anume, pe care să îl putem rememora nostalgic în viitor. Nostalgicul este, după Jankélévitch, posesorul unei *conștiințe îngrijorate*, acea neliniște care îl face să vadă contrastul, fisura, falia, în locul continuității, ireversibilul în locul mobilității compensatorii. Nu știu dacă termenul de *conștiință îngrijorată* este cel mai nimerit, oricît de fermecător ar fi el. Mai curînd aș spune că e vorba de o *conștiință lucidă*, dacă e să urmărim tocmai raționamentul filozofului, căci neliniștea nostalgicului e totdeauna, aprioric justificată: există un clivaj între acum și atunci, între aici și acolo, el nu e produsul unei fantezii febrile sau al unei memorii tulburate, ci mai curînd obiectul unei percepții juste.

Nostalgicul trăiește în această falie, într-o lume intermediară, populată de umbre, de anticipări și amintiri. Cînd este la Paris, lumea lui e de fapt cea londoneză, dar odată întors la Londra va redeveni un parizian. Aici stă originalitatea lui Jankélévitch, în felul în care definește nostalgia în absența conceptului de "dor de casă". Nu importă de unde vii, ci faptul că întotdeauna te afli altundeva decît ai putea fi, sau altundeva decît ai fost înainte. Ca și iubirea, nostalgia e nemotivată. Inutil erau nedumeriți medicii secolului trecut de fantasmalele unor bolnavi proveniți din locuri modeste, sau chiar sordide,

Vladimir Jankélévitch
**IREVERSIBILUL
ȘI NOSTALGIA**
univers enciclopedic

Vladimir Jankélévitch - *Ireversibilul și nostalgia*, traducere de Vasile Tonoiu, postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, 287 pagini, preț nementionat.

care și le aminteau cu toate acestea în cele mai frumoase culori posibile, ca pe adevărate palate. Nostalgia, ca și dragostea, e irațională, ea își construiește propriul obiect, nu și-l reamintește, sau îi e fidel dincolo de orice pricină logică ori rațională. La urma urmelor, Calypso e mult mai frumoasă decît Penelopa, iar insulele unde poposește Ulise mult mai ispititoare decît bătrîna Ithaca. Totuși, Ulise își va continua călătoria către soție și cetate. Dar nu în Odissea antică aflăm o ilustrare adecvată a nostalgiei, mă tem, ci mai curînd în versiunea ei romantică, în poemul lordului Tennyson despre Ulise, mai precis: solilocviul unui Ulise ajuns la destinația sa, Ithaca, însă conștient că drumul nu se oprește aici, pentru că de fapt nu se poate opri nicăieri niciodată. Ulise al lui Tennyson e un etern călător, tot așa cum nostalgicul lui Jankélévitch e un veșnic neliniștit.

Cartea aceasta e cu adevărat foarte frumoasă, așa cum sînt toate scrierile filozofului francez, deși recunosc că mi-a făcut mai mare plăcere să o citesc decît în cazul celorlalte. M-a nedumerit, ca să nu zic chiar stupefiat, postfața lui Cornel Mihai Ionescu, intitulată *Celălalt și spectrele*. Intrigat și indignat că într-o carte despre timp, cum e aceasta, numele lui Heidegger nu e rostit niciodată, deși bîntuie fiecare pagină, ca o fantomă ce se respectă, autorul acestei postfețe, care e totodată coordonatorul colecției în care a apărut volumul, nu șovăie a explica această "elocventă omisiune" facînd trimiteri explicite la "marxismul" lui Jankélévitch. Nu contest argumentația lui Cornel Mihai Ionescu, pentru că ea e expusă sumar, fără răgaz unor explicații detaliate, dar nu pot să nu mă întreb: oare orice reflecție despre timp trebuie să ne ducă la Heidegger, doar pentru că el e autorul unei cărți intitulate *Sein und Zeit*? Voi fi fiind eu naivă, dar nu mi se pare deloc un argument viabil.

Boris Zaitsev

LUMINĂ

BORIS KONSTANTINOVICI ZAIȚEV (1881-1972) este unul din reprezentanții de seamă ai emigrației ruse. Prozator (autor al romanelor *Ținutul îndepărtat* și al tetralogiei *Calătoria lui Gleb*), critic literar, dramaturg și traducător înzestrat (a tradus

Infernul lui Dante), el și-a trăit prima parte a vieții în Rusia, iar în 1923 a fost nevoit să emigreze, fiind un fervent contestatar al regimului bolșevic. A stat o vreme la Berlin apoi s-a stabilit definitiv în Franța, unde a și murit. Cel ce l-a introdus pe Zaitsev în mediul literar a fost Leonid Andreev. Printre prietenii apropiați ai lui Zaitsev s-au numărat Vladimir Soloviov, Nikolai Berdiaev, Blok, Viaceslav Ivanov, Zinaida Hippus și Dimitri Merejkovski. Un alt scriitor cu care a corespondat mult timp a fost Aleksandr Soljenițin. După apariția, în Italia a romanului *Doctor Jivago* de Boris Paternak, care a iscat un scandal

imens la Moscova, Zaitsev a scris o cronică și o serie de articole pe marginea romanului.

Ca manieră scriitoricească, Boris Zaitsev este un impresionist de factură cehoviană. Povestirea *Lumina albă* descrie o zi de iarnă în Moscova primilor ani de după revoluție, o Moscova pestriță, multiformă. Detaliile vieții obișnuite sunt cele pe care le cunoaștem și noi din propria experiență: frigul în case, cozile, rațiile.

Povestirea a dat titlul unei culegeri de nuvele interzise la Moscova. Boris Zaitsev a reușit s-o publice la Berlin, sub un alt titlu: *Strada Sf. Nicolae*.

VIAȚĂ SĂRACĂ, viață măruntă, ce să spun despre tine, cu ce să te bucur? Nu mi-o lua în nume de rău și nu te supăra. Să nu cerem prea mult. Că doar merg prin tine, tu mă lași, zăpada iernii cade pe Arbatul înzăpezit, cade și peste mine, și peste tine, vântul împrăștie și duce cu sine totul, fie că ne place, fie că nu.

Ai fi vrut să fii frumoasă, bogată și atotputernică. Atunci, poate că și eu m-aș fi întrecut pe mine însumi.

Dar există Soarta. A ta și am ea. Vrei, nu vrei, îți e dată. Eu - deja am primit-o. O traiesc, mă las dus de ea. Trec prin tine, viață, și mă uit. Tristețea, bucuria și tragedia, prețul laptelui, coada la brutărie, noul decret, râsul, moartea, plăcintele și chinurile foamei - vad și știu totul.

Legile fericirii:

I. Adu-ți aminte de soba. Fă-o din piatră. Nu uita coșul, îndrăgește lemnele de foc, află sensul fiecărui butuc. Dacă n-ai foc și căldură, atunci ești pe ducă.

II. Mănincă. Vinde-ți nădragii, fusta nevestei, cărțile, sfeșnicele de la bunici și etajera, numai nu-ți pierde vloga, altfel n-o să te mai scoli din pat.

III. Dormi sau nu vei rezista. Dar poți să rezisti, trebuie. Căci și ceilalți rezistă, iar înțelepciunea, ce-i drept, nu prea ține de cald.

Zăpadă pufoasă, moale pe Arbat. Scârâitul ușor al saniei, trece în goană un automobil. "Ceainărie", "Magazin alimentar", țigări și prăjituri. "Avem pâine proaspătă". "Vizitui, la Solianka!" "Cincizeci de copeici, boierule".

Niște pantaloni de călărie, la braț cu o damă roșie în obraji, acoperită cu o capă de câteva milioane, se plimbă pe boulevard.

Lângă un zid, politicienii sorb din priviri titlurile ziarelor "Prăbușirea capitalismului". "Se impune să tragem un semnal de alarmă". "Nu lăsați puștile să ruginească".

Zboară un corb, s-a așezat pe crucea bisericii Sf. Nicolae, croncăne a rău. Aceeași zăpadă albă ne acoperă pe toți, și pe mine, și pe tine, și pe comuniști, și pe speculantul de blănuri de samur, și pe ciudatul cu monoclu, cu gambetă ponoșită, cu galoși scâlțiați, cu o legătură de boarfe. Cu un aer de indiferență elegantă, defilează solemn de-a lungul străzii, aproape de trotuar.

Alb, pustiu. Mergi. Oare ai suferit, ai fost fericit, ți-ai făcut planuri? Ai sperat, ai visat? - Dar aici începi să faci plecaciuni în stânga și-n dreapta, căci pe Arbat trec mulți cunoscuți.

Și mai departe, zilele albe, monotone. Zilele tale se nasc și mor, năluci neînsemnate, între literatură și gospodărie, Arbat, anticariat, cărți și reviste, în vârtejul politicii, care se face și se desface.

Din nou: fii modest ca un băiat de prăvălie în spatele tejghelei și nu te înfurmura.

- Aveți manuale?
- "Antichitatea" lui Ivanov?
- A, aveți și ceva despre teatru?
- Domnule, abecedarul.

Domnișoarele îl preferă pe Blok și poeziile Ahmatovei. Actrițele - pe Wilde. Filozofii - pe Hegel. Doamnele mai în vârstă - ceva literatură despre copii.

Chestiunea zilei:

- Aveți cumva secolul XVIII?

Se trăneste și se închide ușa de la intrare, trosnește soba, editorii sosesc, filozofii discută - despre distribuirea rațiilor. Cei care au nevoie de casă, își aduc cărțile, ceilalți plătesc sute de mii și pleacă cu legături de cărți, ușa se tot trăneste și se închide, femeile, băieții, studenții, poeți, muncitori, buchiniști... - unde-i sfârșitul? unde - începutul?

La casierie stă Pallada cea cu ochii spalăciți și conduce cu o mână de fier afacerile casei de comerț. La ora patru se aprinde lumina electrică, la șase se stinge. Întuneric, zăpadă. Străzi înghețate, lumini verzi.

Strălucirea oceanelor îndepărtate, dialectele vechi, lacurile, lumina suavă a peisajului, câmpuri de orez și mănăstiri de budiști, dangătul tainic al clopotelor și dansul ușor al bucuriei, și plescăitul somnolent al vâslei de bambus, versul lăconic, măiestru. Petale de vișin care se scutură peste cana de porțelan cu vin auriu.

Micile temeuri ale vieții:

I. Nu disprețui rația (nu fii mândru). Vorbește cu respect despre ea, scrie-ți numele cum trebuie, înscrie-te pe listă până-n zori. Ia-ți cu tine destulă sfoară și săculeți. Nu uita sticlele. Fii cu ochii pe sanie. La coadă nu-ți pierde răbdarea, nu ți-ai dau untul rânțed sau carnea cu oase. Nu te frământa și nu te agita.

II. Respectă-ți primusul. El e zeul protector al casei tale. Supraveghează-i viața și activitatea. Curăță-i ochiurile. Dacă s-a slăbit pistonul, pune-l într-un pahar cu apă fiartă. Adu-i drept jertfa gazolina cea mai pură.

III. Astupă toate crăpăturile. Ai destulă ventilație și-așa. Frigul va intra negreșit.

VREI să boalești? Atunci, întinde-te. La început, poate părea bizar. Și nevasta e bolnavă, n-are cine să ia pâine, să străbată cu pași mărunți Arbatul înzăpezit, să aștepte la casă, să primească restul. N-are cine să trimită fata la școală, să aprindă cuptorul, să gătească. Te întinzi, nu fără mirare. Te ia cu frisoane. Ești epuizat. Afară e o zi albă de iarnă, viscolește. Dar ce liniște e în suflet! Tu n-ai nici o vină. Cât ai putut, ai muncit. Ai pus samovarul. Ai spălat vasele. Ai în-

cins primusul - are și nume de om - îl cheamă Mihail Mihailăci. Dar uite că toate te-au doborât până la urmă. E chiar minunat să stai întins și să nu te gândești la nimic. Și viața? Ce-i cu ea? Viața - de bună seamă - merge ea singură înainte. Moscova e mare, clocotind de dragoste. Cei buni n-o părăsesc.

Meditezi zâmbind: "Să fii la Moscova și să te lase să mori? N-aș prea crede."

Și, într-adevăr, toate se rezolvă. Cineva se va duce la farmacie, cineva va pregăti samovarul. Vreun suflet bun va da cu mătura, va face mâncare, îți va lua temperatura - și tu, încă viu - locatar aruncat în vârtejul haosului - și iată că s-a stins și ziua ta măruntă.

Și zilele de suferință se pierd în haos, așa cum trebuie, te ridici, și cu ulciorul albastru pentru lapte și coșul de cumpărături, o pornești în dimineața de iarnă pe Arbat să te îngrijești de treburile zilnice. Mii și sute de ani a trudit omenirea, în fiecare zi. Ia și tu o părțică din povară. Asta - ca să nu ți-o iei în cap și să nu faci pe nebulun.

Dacă adormi, adio lapte. A fost deja vândut. Atunci o iei spre Smolensk, adevăratul refugiu. Te întorci la dreapta și pe lângă două coșmelii - un maidan unde fusese o casă iar acum a rămas doar un pom stingher, de care atârna niște zdrențe.

O potaie jigărită scurmă într-un morman de gunoi. Cântând la armonică, trec patru flăcăi cu cojoace, beți turtă și voioși. Cântă senini, toți deodată.

Mi-aduc aminte, mi-aduc aminte eu, Cum l-am tăiat pe tata.

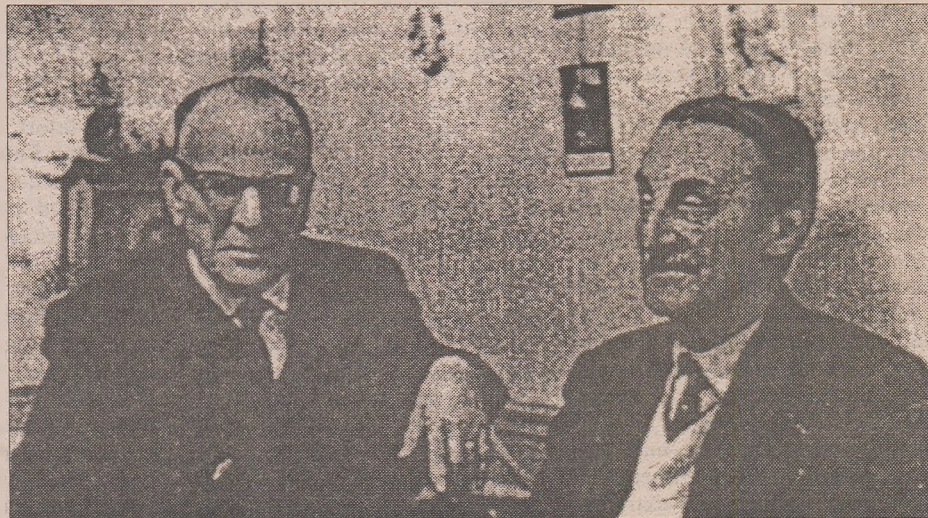
Și de-un cuier mi-am spânzurat Nevasta și amanta.

O bătrână într-un colț, strălucind în zăpadă, cu o falcă legată, se pleacă cu plecaciunea celor umili, cu smerenia vechilor credincioși, întinde mâna: "Dați de bogdaproste"...

Pe Tolstovski, la capăt, unde începe piața - lăptărese cu bidoane. Unui intelectual solid și unei doamne în cizme, lăptăresele le toarnă cu câmile în ulcioare, castronașe și cofețe lichidul alb cu bucăți de gheață.

Piața Smolensk! Sufletul Moscovei, flamura politicii, inima femeilor, soldaților și speculanților, patria bărfelor, cuibul revoltei, deșertăciunea, bazarul, tristețea, nimicnicia și infamia vieții umane. Fojgaie mulțimea de oameni, fojgaie întruna, de dimineața până seara. Oamenii sunt goniți, împrăștiați, pe câte unul îl prind, îl închid - ei se adună din nou, vând și cumpără pe ulcioarele învecinate, răscumpără, se tocimesc, caută să se tragă în piept unii pe alții, să mai șterpească ceva de pe undeva, să mai scoată bani din ceva. I-au gonit pentru o vreme, dar demonul neobosit și vioi a învins - și Mamona răcnește liber. În corturi, negustori iscusiți vând parfumuri și cuie, săpun, ghetă și briliante, bibelouri și pânzeturi, iar vizavi se întinde pe rânduri lungi săracimea, cărându-și cu sine boarfele. Pe zăpadă - o călimară și niște ciorapi de damă; o miniatură veche; dantele. O mână de femeie se întinde, într-o mânășă neagră - cu inelele îngheșuite pe degete; pe bătrâna doamnă o cuprinde frigul, îngheață în fața cârților la fel de bătrâne ca și ea. Două dudui și-au pus rochiile peste hainele de blană. Un domn bine, bărbierit, cu o gambetă, oferă păpuși de cârpă. Și, din când în când, toți se dau la o parte, huruie un Ford, eliberând șoseaua, calea spre autoritate și amăgire de sine.

Apoi, se adună din nou șiruri mute de fețe curioase, de nasuri vineții, de ochi înlăcrimați, iarăși ies la plimbare dame elegante, cămătari, intelectuali - o hoardă omenească fără sfârșit și fără început - învâlmășeală, sub cerul cenușiu zboară în zigzag ciori și zăpadă. Țipă, vociferează, se tocimesc, probează stoffe, mănâncă pâine pe tarabe, înghit

R. Paustovski și B. Zaitsev la Paris, în 1967

ALBĂ

carne de porc, își împart zahărul furat, împachetează untul.

Lângă lăptăreșe, direct pe zăpada străzii - o gravură înrămată. Odiha Preacuratei Fecioare în drum spre Egipt, împreună cu Iosif. Născătoarea a adormit. Numai Pruncul își întinde mâinile către doi îngeri. Unul îi dă blidul, celălalt - mâncarea. Iosif e departe. Și la stânga, în spatele stâncii, unde au poposit drumeții, un elefant pașnic și blând.

Inscripție: "Buturum et mel comedet ut sciat reprobare malum et eligere bonum".

Iar mai jos: "Ferdinando III Austriaco Magno Etruriae Duci - Nicolaus Poussin".

IATĂ unde te afli tu, Mântuitorule, și Egiptul, și Poussin, Etruria! Iată unde. Privim în tăcere, trecem cu laptele nostru cu greu câștigat, pe care-l vom duce acasă și-l vom fierbe cum se cuvine, îmbunându-l cu gazolină proaspătă pe al nostru Mihail Mihailovici, ca să ardă cu flacăra galben-albastruie și să nu se revolte.

- A început să bolborosească gazolina, Mihail Mihailăci!

Și nu mai pierde vremea, călătorule, mestecă-ți laptele cu lingura, ca să nu se ardă, să nu se evapore și să dea în foc. Mihail Mihailovici detestă asta. Se supără și trebuie să te târaști în persoană să-l duci la curățat la un bătrânel de pe Arbat.

Stejarii oracolului din Delfi, zăpezile Parnasului, mierea din Ghimet, colina Likabet deasupra Atenei, inserarea și luminile orașului, suflarea îndepărtată, rece a vântului dinspre munți. Târâit de greiere. Aroma chimionului. Întinderea mării, lanțul de munți înălțându-se-n ceață, veghind asupra noastră.

Monumentele eleusine! Plescăitul valurilor, nereide și roze, mormintele atice. Zborul leneș al albinelor.

Să mergem și să cumpărăm o sticlă de vin roșu. Și - aburul ușor al uitării și al amintirii, pe drum, la amiază - un farmec vag.

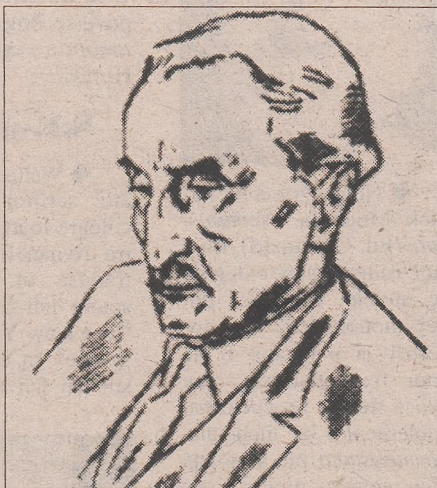
Mihail Mihailovici e de treabă, un adevărat prieten. Cuptorul - ești un ajutor de nădejde. Lemnele - aliați. Pereții - adăpost. Ferestrele - ochii noștri care privesc strada albă de zăpadă, și iarna, și fuga săniilor, mersul oamenilor, viața noastră mărunță, tragi-comică.

Bună ziua, lustrăgiule, bulgar cu fața de carabuș din colțul Krivoarbatului. Plăcintăreșe și vânzătoare de țigări, fete care-și caută fericirea, înghețând în ger. Și casierele în băcănii, și fetița care strânge cojile de pâine în spatele ușii-oglinzii a brutăriei. Oameni sărmani, dărdăind la coadă pentru pâine, bătrâne nefericite, mâini întinse, băieți de prăvălie, burjuii în prăvăliile voastre - vă salut pe toți.

Dar unde sunt dramele, și chinurile, și pătimirile inimii, și visurile de dragoste? Ce pustiu! Cât de ușor e să mergi înainte.

Cer alb, zăpadă albă, spulberată, viață albă, suflet alb. Și trece în goană un automobil, tranvaiul zăngăne. Și în întâmpinarea lui - o femeie înhămată la o reclamă. Pe cărucior - inscripții. Sunt acolo și actori, muzică și cabaret. În subsoluri - veselie. Poate au și vin?

Amurg, biserica Sf. Nicolae dulgherul. Se poate și intra. O ușă deschisă. Și

Desen realizat în 1968, la Paris, de către graficianul rus, tot din prima emigrație, I. Annenkov

înăuntru e întuneric și frig. Câțiva oameni. La mijloc - un sicriu mic. Îngropat în flori. Lumânări - de aur murdar. Fum și întuneric - frig prin colțuri. La capătul fetei - doi. Veșnicii doi - mama, tatăl. Mama netezește o cută de pe giulgiu, îndreaptă o floare, în mână ține strâns lumânarea. Și toți se uită numai la buclioarele negre, la cununa subțire de pe frunte, la găvanele ochilor. O fată plânge. Un ostaș din Armata Roșie stă lângă ușa. Preotul, în odăjdii argintii, și un diacon.

Mama a sărutat-o cu o sărutare lungă, apăsată, lipindu-se de ea, a făcut semnul crucii deasupra ei. Din nou aranjează florile.

Au închis sicriul, - și l-au bătut în cuie.

Iat-o pe ea, Atotputernica, în viața noastră săracă și mărunță. Mii și mii sunt secerati, se scaldă, se veselesc, noi tot mergem, mergem... Și rădem, muncim, ne îmbătăm. Ne ducem traiul zilnic. Iată-l și pe intelectualul cu scurtă de blană, cu ghetă galbenă, a ieșit să ia masa la cantină. O domnișoară sovietică, rumenă în obraji, cu piciorușe zdrene, aleargă la cinematograful la brațul unui soldat.

Dar săracii? Copiii subnutriți? Dar antropofagii? Săracului - pomană. Antropofagilor - nici să nu li se pomenască numele. Și mai departe: va veni primăvara. Se va topi zăpada pe Arbat. Totul merge înainte.

Soarta. Păi ce. Rabdă, chinuiește-te, jertfește-te unei idei înalte. Și speră. Visează: la oceane, la depărtări, la taină. Arbatul nu e veșnic. Mergi în lumina rece a maturității, cu zămbet dulce-amar. Viața mărunță, nu ești Eternă. De tine nu se leagă călătorul. El se uită, dar e viu și dorește.

Și printre tragedie și farsă, prețul laptelui, alergătura zilnică, coada la pâine, răs, moarte, plăcinte dulci și urletul foamei, omul ridică cupa cu vin, roșu ca sângele.

Aceeași zăpadă albă ne acoperă indiferent și difuz cu o aripă rece.

Traducere de
Roxana Doncu
și Rodica Mavrodin

¹⁾ "Va mânca miere și unt pentru a apăra binele și pentru a se împotrivi răului".

²⁾ "Lui Ferdinand al III-lea al Austriei, Marele Duce al Etruriei - Nicolaus Poussin".

Alberto BEVILACQUA

Scurtă călătorie sentimentală

ALBERTO BEVILACQUA s-a născut la Parma în 1934, și trăiește la Roma. A debutat în 1955 cu volumul de povestiri *Praful pe iarbă*; a urmat volumul de versuri *Prietenia pierdută*, apoi romanele: *Un oraș îndrăgostit* (1962, republicat în 1970 într-o ediție complet revizuită), *Califul* (1964), *Ochiul pisicii* (1968, Premiul Strega), *Călătoria misterioasă* (1972, Premiul Bancarella), *Aventura umană* (1974) și *Tinerețe scandalosă* (1978). Amintim și volumele de versuri *Indignarea* (1973) și *Cruzimea* (1975). A regizat patru filme: *Califul* (1971), *Acest fel de dragoste* (1972), *Atenție la bufon* (1975) și, recent, *Trandafirii lui Danzica*. Fragmentul de mai jos face parte din romanul *Călătoria misterioasă*.

CU O DULCE violență dl. Aghios se desprinsese de soția sa și pomi cu pas grăbit, încercând să se piardă în mulțimea care se înghesuia la ieșirea din gară.

Trebuiau scurtate acele momente de adio care se prelungeau între cei doi soți bătrâni. Se aflau totuși în unul din acele locuri unde toți sunt grăbiți și nu au timp să-și privească vecinul, nici măcar pentru a ride de el, dar dl. Aghios simțea cum i se naște în suflet tocmai vecinul care ride. Mai mult, chiar el în întregime devenea acel vecin. Ce ciudat! Trebuia să se prefacă că simte o mare tristețe pe care n-o încerca, fiind foarte bucuros și plin de speranță și abia aștepta să fie lăsat în pace și să se bucure de asta. De aceea alerga, ca să se sustragă cât mai curând prefăcătoriilor. La ce bun atâtea discuții? Era adevărat că de mulți ani nu s-a separat de nevastă-sa, dar o călătorie până la el acasă, la Trieste, unde ar fi venit și soția lui peste doua săptămâni, era un lucru de care nu merita să vorbească.

Totuși s-a vorbit despre asta mai multe zile și continuu. Hotărârea a fost foarte greu de luat, tocmai pentru că amândoi o doriseră și tot amândoi, pentru a ajunge la ea, cu siguranță că au crezut necesar să țină ascunsă dorința lor.

Ar fi putut plinge dacă ar fi fost vorba de o desprindere pentru toată viața sau pentru o mare parte din ea. Doar așa se putea confesa sie însuși, îndepărtându-se cu pași jucăuși. Cu atât mai mult cu cât știa că-i face și ei plăcere.

În ultimii ani, doamna Aghios s-a lăsat stăpînita de o afecțiune pasionată și tiranică pentru fiul lor. Cînd el era plecat, se simțea singură chiar și lângă soțul ei, ba chiar mai singură, fiindcă nu vorbea despre durerea ei, știind că dl. Aghios ar fi ris de ea. Dar deși dl. Aghios știa de acea durere, se simțea ofensat, ba chiar rânit că nu i-o putea alina. "O constrîngere dublă!" se gîndea dl. Aghios care citise cîteva cărți de filozofie. "Dublă, deoarece e și a mea și a ei!"

Acum d-na A. voia să mai rămînă la Milano ca să nu-și lase singur feciorul care trebuia să dea un examen important. Dl. A. nu dădea mare importanță examenelor care se pot repeta și o știa că se pot repeta și știa că și băiatul a cărui sedere la Milano nu-i plăcea, le-ar fi repetat cu plăcere. Dar acum, dacă voia să plece singur, trebuia să insiste ca mama să rămînă să-și apere fiul de măcinarea nervilor! Astfel doamna rămase la Milano pentru a-i face plăcerea soțului, iubitelui ei, dar dl. Aghios plecase jignit, fără s-o spună totuși, pentru că altminteri și-ar fi luat libertatea de a călători singur.

Era, într-adevăr, o *concesie* pe care trebuia s-o alunge din minte, pentru că altfel chiar și în ultimul moment d-na Aghios era capabilă să-și schimbe orice dispoziție, cînd ar fi ghicit cum stăteau lucrurile.

Știa prea bine că atât de bătrîn ca acum n-a fost niciodată, dar nu se mai

simțise niciodată de prisos față de bătrîni, și atât de ruginit. Și rugina se datoră cu siguranță familiei, mediu închis unde se află mucegai și rugină. Cum să nu ruginești de atîta monotonie? Vedea în fiecare zi aceleași chipuri, auzea aceleași cuvinte, era obligat la același respect și la aceeași ficțiune pentru că el totuși își mîngia în fiecare zi soția care cu certitudine merita asta. Pînă și siguranța de care se bucura în familie adormea, se înraiește și duce la paralizie.

S-ar fi simțit el mai puternic în aerul crud din afara familiei? Scurta călătorie ar fi fost o experiență, deoarece afacerile sale i-ar fi dat un pretext pentru alte călătorii. Desigur nu spera să fie atât de vioi ca în ultimul său voiaj la Londra, unde rămăsese cîteva luni, cu douăzeci de ani în urmă, fără soția sa, care pe atunci era o tinăra mamă.

Pe vremea aceea suferise urît de tot de singurătate. Avusese în el o grabă plină de furie provocată de neîncrederea și nepăsarea din jur. Privea cu invidie și cu jînd fapturna întinsă pe pat care îl atrăgea și îl respingea. Odată, în sala de lectură a hotelului, se apucase de citit, cînd un băiat frumos, trandafiriu la față, cam de zece ani, se apropie de el și îi adresă niște cuvinte pe care el nu le înțelegea deloc, fiindcă engleza copiilor e mai dificilă. Dl. A. se emoționă că a găsit în sfîrșit un prieten. Îi vorbi și păru că și băiatul înțelegea deoarece răspunse cu mult mai multe cuvinte. Din nefericire toate în engleză! Și pentru a se apropia de el, avînd în vedere că vorbele lui serveau la nimic, dl. Aghios îi mîngiea părul blond. Dar, atunci apărură în ușa sălii de lectură un domn care părea indignat că fiul său avusese de a face cu un străin: "Philip! Come along!" exclamă tatăl, iar copilul se îndepărtă numaidecît, aruncînd o privire speriată spre persoana căreia îi arătase atîta încredere și de la care putea să vină o primejdie, vîzînd cu cîtă grabă acesta se îndepărtase de el. Grijă.

Și durerea violentă a singurătății îi păgubise și afacerile, deoarece dl. Aghios sfîrșise prin a-i socoti dușmani pe toți clienții lui. Și a fost și mai rău, pentru că virtușul domn cumpărat Aghios, ca să se simtă mai bine, recurse la uzul absințului, o băutură care substituie foarte bine prietenia și conversația. Nu bea prea mult, dar destul ca să-i provoace deranjamente nervoase care au încetat cînd, repatriat, se reîntorsese la viața de familie, ceea ce făcu din capul locului de prisos orice alt stimul.

Dar durerea pe care și-o amintești nu e întotdeauna durere. Acum el simțea aici o viață intensă. Oh! Parcă s-ar putea reface toată nerăbdarea și suferința aceea! Ca o revenire la viață! Viața nu poate fi decît efort, resentiment și bucurie! Era înconjurat de prea mulți prieteni care, dacă uneori îl rîneau, nu-i provocau o adevărată revoltă. Dacă avea nevoie să trăiască printre necunoscuți, aceștia să fi fost măcar dușmani.

Prezentare și traducere de
Dora Scarlat

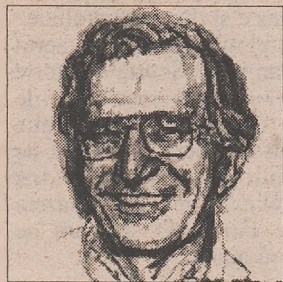
Faimă și generozitate

◆ Malcolm Bradbury socotește romanul lui John Fowles - *Iubita locotenentului francez*, apărut în 1969, un punct important în evoluția literaturii engleze contemporane, înviorată de perspectiva modernă intersectată cu pasișă romanului

victorian. Fowles a deschis un drum pe care vor merge apoi mulți dintre scriitorii englezi importanți (A.S. Byatt, între alții). Cartea a avut un asemenea succes, încît Lyme Regis, orașelul de la țărmul mării unde se petrece acțiunea, a devenit (mai ales după ecranizarea făcută de Karel Reisz, în 1981, cu Meryl Streep în rolul principal) un loc de pelerinaj pentru turiști din toată lumea, iar romanele lui John Fowles, dinainte și de după ea, s-au vândut și în traduceri cu tiraje enorme. Și la noi, seria de autor de la Editura Univers, conținând întreaga operă a lui Fowles - *Colecționarul*, *Magicianul*, *Iubita locotenentului francez*, *Turnul de abanos*, *Daniel Martin*, *Mantissa*, *Omida* - a avut mare căutare. John Fowles, care va împlini anul acesta 73 de ani, se arată în "Daily Telegraph" destul de iritat de statutul său de vedetă hărțuită de admiratori, dar și generos cu colegii de breaslă: el a anunțat că a donat imensa sa vilă de la Regency, cu vedere spre mare, unei fundații, pentru a fi transformată în casă de creație pentru scriitori.

O voce discordantă

◆ Noam Chomsky s-a născut la Philadelphia în decembrie 1928. A intrat la Massachusetts Institute of Technology în 1955 și a ajuns profesor de lingvistică și filosofie de largă reputație internațională: inventator al gramaticilor generative, gromar al "behaviorismului" în filosofia spiritului și intelectual de stînga, angajat în toate bătăliile celei de a doua jumătăți a secolului, autor a peste 60 de cărți și nenumărate articole. Dacă nimeni nu-l poate contesta marelui savant meritele științifice (a revoluționat lingvistica saussuriană, reconstruind-o pe baza ipotezei raționaliste, a unei structuri innăscute a facultății de a vorbi, în volumele *Structuri sintactice*, 1957 și *Lingvistica carteziană*, 1966), în schimb, părțile sale politice anarhiste sînt foarte controversate. În biografia pe care i-a dedicat-o F. Barsky la împlinirea vârstei de 70 de ani, *Noam Chomsky: o voce discordantă* (Ed. Odile Jacob) nu sînt evitate disputele stîmte în S.U.A. și Europa de ferventă activitate politică a lingvistului.

Vanessa Redgrave - psihiatru

◆ Actrița britanică de teatru și film Vanessa Redgrave, va interpreta în curând rolul unui medic psihiatru în filmul *Girl Interrupted* al regizorului James Mangold. Din distribuție vor mai face parte Winona Ryder, Angelica Jolie și Brittany Murphy.

Carnetele lui Saint-Ex

◆ Antoine de Saint-Exupéry purta întotdeauna în buzunarul interior al hainei un carnet legat în piele, pe care își însemna gîndurile cele mai diverse. Aceste note firește că nu erau destinate publicării. Dar interesul lor este excepțional, căci în paginile carnetelor

poate fi regăsit omul în toată spontaneitatea sa, de la întrebările pe care și le pune, văzînd că lumea se duce de ripă, la sensibilele notații despre oameni, vreme și vremuri. Versiunea integrală a *Carnetelor* a apărut în februarie în colecția "Folio" a Ed. Gallimard.

Muzeul Bulgakov

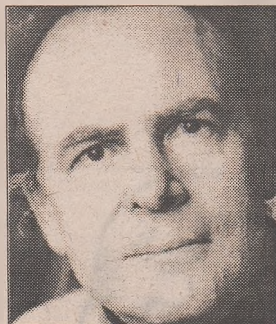
◆ Un mic grup de admiratori ai lui Mihail Bulgakov îngrijesc la Kiev un muzeu dedicat autorului lor iubit, muzeu instalat în casa în care romancierul a locuit în tinerețe. Cum această casă joacă un rol important în *Garda albă* (1924), "prieteniile lui Bulgakov" au avut ideea nu doar să expună obiecte amintind de viața scriitorului,

ci să și recreeze decorul fantastic pe care acesta l-a imaginat în primul său roman: ferestre false te fac să crezi că afară e un viscol etern, ușile sînt ascunse în dulapuri... Vizitatorul se poate plimba astfel în doua case în același timp - una, reală și cealaltă imaginată. În imagine, o fotografie cu autograf a lui Bulgakov, din 1928.

Lacuri chinezești

◆ Pînă la 28 martie, la Muzeul Regal din Edinburgh pot fi admirate 48 de obiecte selectate din colecția proprie de lacuri chinezești, dintre care cel mai vechi are peste două mii de ani. Printre piesele deosebite pot fi văzute o cupă cu toate din epoca dinastiei Han și două tronuri Quing din secolul XVIII.

Triptic de voci

◆ Noua carte a lui Patrick Modiano, *Necunoscute* (Ed. Gallimard), nu e nici roman, nici culegere de nuvele. Compusă din trei monologuri, trei povestiri la persoana I ale unor fete anonime, care evocă fiecare un episod al adolescenței lor încheiate, *Necunoscute* nu seamănă nici tematic, nici stilistic celorlalte romane ale lui Modiano. Autorul mărturisește că a dorit să găsească alt punct de vedere decît "eu"-l celor mai multe narațiuni ale sale: "Am vrut să dau cititorului impresia că ascultă cite o voce la radio, vocea cuiva care povestește un fragment din viața lui și brusc emisiunea se întrerupe sau vocea e bruiată de paraziți. Încercînd să capteze din nou frecvența pentru a ști continuarea, ascultătorul dă de o altă voce, tot anonimă, fără legătură cu prima și care își povestește și ea un episod precis din viață... De fapt, nu știm de unde vin aceste voci totodată apropiate și îndepărtate, nici ce s-a întîmplat înainte și după bucata de viață evocată."

Serisul și pictura

◆ Severo Sarduy a plecat în 1959 din Havana natală la Paris, cu o bursă, ca să studieze artele plastice. Și acolo a rămas, făcîndu-se cunoscut ca... scriitor. Romanele sale *Paradiso*, *Cobra* (Premiul Medicis, 1972), *Maitreya* au avut succes. Pentru Sarduy și scrisul e un fel de pictură, dar materia primei sale vocații, linia și culoarea, îl atrag la fel de mult ca și cuvintele. Deci a continuat să și picteze, iar în decursul timpului pictura lui s-a apropiat tot mai mult de scriitură. O expoziție cu operele plastice ale lui Severo Sarduy, concepută de Muzeul Regina Sofia din Madrid, este itinerată acum prin Franța.

"Maya"

◆ Palatul Grassi găzduiește pînă la 16 mai expoziția *Maya* care ilustrează, prin cele șase sute de obiecte, dezvoltarea acestei civilizații străvechi. Accentul este pus îndeosebi pe arhitectură, viața cotidiană, credințele și riturile religioase și contribuția civilizației Maya la dezvoltarea astronomiei și matematicilor.

Povestea bască

◆ *Aurul din Caramablu* este o poveste regională bască, avînd incursiuni în mitologia specifică, și scrisă în germană, de un autor ceh, Johannes Urzidil, reprezentant, alături de Kafka, al celebrului Cerc literar de la Praga. Povestitor de mare talent, Urzidil chiar a vizitat, în 1926, Țara Bascilor și s-a inspirat la fața locului pentru această poveste bogată în simboluri universale. *Aurul din Caramablu* a apărut de curînd în traducere franceză, la Ed. Horay.

S.F.-ul și scriitorii de culoare

◆ Walter Mosley, 46 de ani, scriitor american de culoare foarte apreciat pentru romanele sale polițiste traduse în toată lumea, spune într-un interviu din "The New York Times Magazine" că este de cînd se știe un fan al S.F.-ului, ca

de puțini scriitori de culoare sînt autori de S.F.? "Pentru că ei n-au putut pînă în prezent să rupă lanțurile realismului, fiind foarte ocupați să denunțe nedreptățile cărora le erau negrii victime. Asta se aștepta de la ei. Abia de 30 de ani, oa-

mulți alți negri din SUA, de altfel. "Țăiați de rădăcinile africane și de moștenirea americană, S.F.-ul ne oferă o alternativă în care ceea ce deviază de la normă devine norma. S.F.-ne promite un viitor bogat în posibilități, vieți diferite și chiar o revanșă." Și atunci de ce atît

menii de culoare au început să existe cu adevărat pentru mass media, au fost integrați ca parte complexă în imaginea pe care lumea și-o face despre SUA". Walter Mosley prezice însă o apropiată explozie a comunității negre în literatura și filmul science-fiction.

Biografia lui Liszt

◆ Cel de-al doilea și ultimul volum al monumentalei biografii *Franz Liszt* de Alan Walker, acoperă anii 1861-1886 și a apărut de curînd la Ed. Fayard. Reconstituită din toate documentele existente, ultima parte a vieții compozitorului, de la 50 la 75 de ani conține, ca și primul volum, materia unui impresionant roman. De exemplu, moartea compozitorului și virtuozului iubit de toată Europa e demnă de pana unui Zola. Ajuns într-o stare de mizerie afectivă, înconjurat de imbecili și ticăloși care-l umilesc trăindu-l ca pe un copil, fără puterea de a protesta, bătrînul Liszt a murit, în plin Festival Wagner, la Bayreuth, distrus fizic și mai ales psihic, ca un Rege Lear ajuns la capătul puterii de a îndura.

Mallea

◆ Scriitorul argentinian Eduardo Mallea, mort în 1982, la 79 de ani, și puțin cunoscut în afara lumii hispanofone, este acum descoperit în Occident ca autor al unei valoroase opere romanești, din care volumul *Cenușa* - se spune - e o capodoperă. Situîndu-și acțiunea în nordul Patagoniei (ținutul natal al lui Mallea) un loc bogat în promisiuni

pentru aventurieri, romanul are ca eroină o femeie solitară, în pragul autismului, căsătorită cu un om tăcut, alături de care duce o viață monotona și sterilă. Sub tăcerile neantului cotidian, femeia ascunde însă o insatiable sete de viață, o dorință patetică de a se bucura - temă recurentă a autorului, prezentă și în celelalte cărți ale sale.

Kadare prolificul

◆ Ismail Kadare publică, din 1990, de când s-a stabilit la Paris, câte două cărți pe an, "în indiferența aproape generală" - scrie Catherine Argand în "Magazine littéraire", recenzindu-i ultima apariție, în Livre de poche, romanul polițist cu subiect din actualitatea albaneză, *Spiritus*, cărui, în sistemul de notare al revistei, îi acordă un calificativ mediocru.

Cloudsplitter

◆ Russel Banks (n. 1940) este, alături de Thomas Pynchon, un gigant al literaturii americane contemporane, cu patru volume de proză scurtă și nouă masive romane (dintre care Ed. Univers a publicat recent, în traducerea Antoanetei Ralian, *Deriva continentelor* din 1985). Cel mai recent roman al lui Russel Banks, *Masivul muntos Cloudsplitter*, pentru care s-a documentat șase ani, are în centru figura abolitionistului John Brown (în imagine), martir al cauzei antislavagiste. Scris sub forma unei con-

fesii de 772 de pagini, pe care unul din fiii eroului, Owen, o trimite, în 1910, biografului tatălui său, romanul istoric, psihologic, social este extrem de complex, explorând magnific lumea americană a secolului trecut, pe toate palierele ei, într-un tur de forță și cu o artă literară ce i-a făcut pe critici să nu precupească superlativele absolute.

Neipian

◆ Autor născut în 283 e.n., eruditul chinez Ge Hong a fost filosof, alchimist, medic și strateg. Cea mai cunoscută carte rămasă de la el, *Baopuzi Neipian* - "Calea divinelor nemuritori", este o lucrare fundamentală a taoismului și conține învățături în trei discipline esențiale: alchimia, arta respirației și arta de alcov. Locul cel mai important în *Neipian* îl ocupă alchimia, tratatul lui Ge Hong stimulând puternic cercetările în domeniu, ce au culminat cu inventarea "pudrei negre" în sec. IX. Volumul a apărut în traducere, într-o ediție critică foarte bună, luna trecută, în colecția "Cunoașterea Orientului" a Editurii Gallimard.

Doris Lessing despre sine

◆ Când a sosit, în 1949, din Rhodesia de Sud la Londra, Doris Lessing avea 30 de ani, două căsnicii eșuate și trei copii, dintre care pe cel mai mic îl luase cu ea. N-avea nici un ban, era comunistă ("actul cel mai nevrotic din existența mea") și dorea să se afirme ca scriitoare. Ceea ce a și reușit, cu volumul de nuvele africane *The Grass is Singing* din 1950. De atunci încolo, volumele de proză, S.F., romanele și piesele de teatru s-au succedat, la distanță de cîțiva ani unul de altul, de un

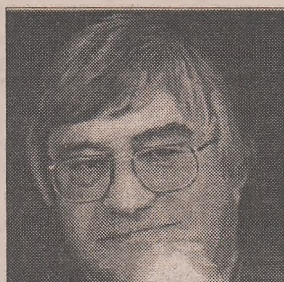
succes special bucurându-se *The Golden Notebook* din 1962 - considerat unul dintre textele fundamentale ale feminismului modern. La doi ani după primul volum al autobiografiei sale *Merul prin umbră*, a apărut cel de al doilea, ce conține anii 1949-1962, cu prețioase informații despre procesul de creație al cărților publicate în interval, asupra îndoielilor politice și cuceririi unui statut privilegiat în lumea literară engleză. În imagine, Doris Lessing în 1955.

Despre schizofrenie

◆ Mai puțin cunoscut în Europa decât alți psihiatri americani din generația sa, Harry Stack Sullivan (1892-1949) a avut un aport hotărâtor în studiul și tratamentul schizofreniei. El însuși manifestând suferințe psihice în copilărie, acest fiu de agricultori, rămas orfan de la 4 ani, a cunoscut personal realitatea concretă a schizofreniei și a studiat medicina tocmai pentru a-și găsi modul de vindecare. Numit în 1923 medic la Sheppard and Enoch Pratt Hospital din Towson (Maryland), el a înființat o secție de psihiatrie în care și-a aplicat concepția nouă de tratare a schizofreniei. Adversar al pretenșiei perspective biologice asupra bolilor mentale, Sullivan afirma că obiectul psihiatriei este "existența perturbată a subiecților-persoane, luate în rețeaua lor de relații umane". De-a lungul întregii sale cariere și opere, el va acționa pentru o "vindecare socială" a acestor "relații interpersonale perturbate". Demersul său terapeutic, progresist și profund uman, a dus la înființarea, în urmă cu 50 de ani, a Organizației mondiale a sănătății, iar cartea lui, *Schizofrenia, un proces uman*, nu are doar valoare de etapă în istoria psihanalizei americane, ci își păstrează interesul în terapie.

Umbra lui Schumann

◆ Biograful lui Hölderlin, Lenau, Mörike și al lui Schubert, Peter Härtling (în imagine), s-a documentat din toate sursele existente pentru a scrie noua sa carte, *Umbra lui Schumann*, dedicată geniului muzical ce a sfârșit în ospiciu, la 46 de ani, în 1856. Ceea ce-l interesează pe Härtling în toate cărțile sale nu e reconstituirea istorică, ci devenirea psihologică a unor artiști geniali, nu atât anecdota biografică, ci suferințele din care se naște marea artă. Desigur, fără a se îndepărta de documente. În această biografie-eseu-roman ce îl are în centru pe Robert Schumann, celelalte personaje se numesc Mendelssohn, Schu-

bert, Brahms, iar un loc foarte important ocupă relația muzicianului cu soția sa, Clara. Construcția cărții, ce alternează episoadele din ultimii doi ani de boală, cu pasaje din viața creatorului, impune încetul cu încetul figura emblematică a artistului posedat de demonii săi, Dionysos și Apollo în aceeași ființă.

Ultima carte a lui Ernesto Sábato

DIN 1974, de la *Abaddon Exterminatorul*, Ernesto Sábato, care va împlini anul acesta 88 de ani, n-a mai publicat romane. A scris lungi nuvele pe care le citea unor prieteni, apoi le ardea, înainte ca editorul să poată pune mîna pe ele. Prietenii susțin că erau extraordinare, dar autorul lor nu are nici un regret: "Sînt un piroman. Focul mă fascinează. Un scriitor adevărat trebuie să-și transforme în cenușă o bună parte a operei".

Antes del fin - "Înainte de sfîrșitului" - noua carte a lui Ernesto Sábato apărută la Ed. Seix Barral a scăpat de chibritul piromanului fiindcă ea conține experiențele unei vieți din care - crede autorul -, "copiii anului 2000 ar putea să învețe ceva". Scriere autobiografică testamentară, *Înainte de sfîrșitului* a fost pusă pe hîrtie după o lungă perioadă de pesimism, în care laureatul atîtor mari premii literare (mai puțin Nobelul, pe care l-ar fi meritat cu prisosință) nu mai credea în puterea literaturii de a influența lumea. Îndoielile i-au dispărut, în mod paradoxal, după moartea unuia dintre fiii lui: "M-a cuprins o dorință viscerală de a regăsi speranța. Și unde să o găsesc, dacă nu contemplînd trecutul? [...] Viața mea a oscilat între lumină și tenebre. Nu sînt un spirit religios, deși cred că a fi religios nu înseamnă doar să îl cauți pe Dumnezeu, ci să înfrunți durerea existenței".

Ziaristul italian Maurizio Chierici, care l-a vizitat pe Sábato la Santos Lugares, un mic oraș de lângă Buenos Aires, locuit mai ales de emigranți italieni, l-a găsit trist și singur, după dispariția iubitei sale soții Matilde, care i-a stat alături timp de 64 de ani, dar înfruntînd durerea, nelăsîndu-se încă absorbit de tenebre, și... scriind.

Înainte de sfîrșitului este povestea unui om dar și a unui secol. Copil, Ernesto își adora mama care îl proteja de un tată autoritar. Plecînd de acasă pentru a-și face liceul în La Plata, a avut o adolescență agitată în care lecțiile și activismul social au jucat un rol important. La 17 ani e admis la facultatea de științe fizico-chimice a Universității naționale, iar la 20 devine membru al partidului comunist și chiar secretar general al tineretului comunist. Într-o seară, un prieten a venit însoțit de o fată în camera tînarului luptător care fugise de tutela unui tată autoritar în sinul unui partid autoritar. Fata se numea Matilde, avea 19 ani și își părăsise familia burgheză. Așa a început o iubire pe viață. Cei doi s-au căsătorit în 1934, iar un an mai tîrziu, Partidul ("noi îl scriam întotdeauna cu majusculă"), descoperind în gîndirea tînarului Sábato tendințe deviaționiste, s-a decis să-l trimeată, cu pașaport fals, pentru doi ani la Moscova, pentru a-l aduce pe "linia justă". Această călătorie avea să-i schimbe cursul vieții. Prima etapă era un congres antifascist la Bruxelles. În cîminul în care fusese cazat, tînarul fizician s-a nimerit să împartă camera cu un "tovarăș Pierre", fără nume de familie, șeful tineretului comunist francez. După discuțiile cu acesta, Sábato s-a decis să nu-și mai continue drumul. S-a întors la Matilde, în Argentina și și-a dat demisia din

Partidul Comunist, consacrîndu-se doctoratului în științe și obținînd apoi burse de studii în mari laboratoare din Franța și SUA. "Desigur, am trădat. Nu ideea, ci sistemul care deforma ideea. Căci mi-am dat seama că marele trădător era stăpînul de la Kremlin". În 1943, abandonează cariera științifică și optează definitiv pentru literatură. A scris mult și a ars mult. Dar ceea ce a încredințat tiparului a făcut din el un mare scriitor. Romanele *Tunelul* (1948), *Despre eroi și morminte* (1961), *Raport despre orbi* (1968), *Abaddon Exterminatorul* (1974) - toate traduse și în românește -, volumele de eseuri *Unul și universul* (1945), *Oameni și angrenaje* (1951), *Eterodoxie* (1953), *Scriitorul și fantezmele sale* (1963), *Apologii și respingeri* (1979) i-au impus numele în toată lumea numai prin valoarea lor, fiindcă omul detestă publicitatea și nu se lasă exhibat. Dar nu e nici pe departe adeptul tumultului de fildeş. Dimpotrivă: s-a implicat cu toată ființa în soarta țării sale. După căderea dictaturii militare, președintele Alfonsín l-a rugat să prezideze Comisia Națională de anchetă asupra "disparițiilor" a zeci de mii de persoane, ucise în anii de teroare. Luni întregi, Sábato a ascultat mărturiile despre atrocități și torturi, despre crimele sadice și a înregistrat tot ce i-ar fi putut ajuta pe magistrați în identificarea vinovaților. Apoi a redactat, în 1985, un amplu raport, *Nunca más* - "Niciodată", pe care l-a dorit o lespede grea, sub care dictatura să fie definitiv strivită.

Sábato crede că dictaturile de dreapta și cele de stînga sînt la fel de odioase. În cartea proaspăt apărută, el scrie: "Cuvîntul *desparecidos* [disparați] a făcut înconjurul lumii, a devenit echivalentul *gulagurilor* lui Stalin. Acum cîțiva ani, García Márquez mi-a scris. Voia să semnez un apel împotriva torturii pe continentul nostru. Iar eu, președintele comisiei care dezvăluise tortura în toată grozăvia ei, i-am spus: «Semnez numai dacă adaugi ceva și despre ororile lumii comuniste». Nu mi-a mai răspuns".

Adaptare după "Corriere della Sera" de Adriana Bittel

Revista revistelor

Cui îi e frică de feminism?

Cam o treime din cele 32 de pagini ale revistei **ORIZONT** nr. 2 au legătura într-un fel sau altul cu feminismul (fără să punem la socoteală proza, poezia, eseurile, cronicile literare scrise de femei sau despre cărți ale lor. Din acest punct de vedere, la noi chiar nu există discriminări, paginile tuturor revis-

telor culturale fiind pline de nume feminine: mai harnice, mai conștiincioase și mai paroliste, ele sînt colaboratori sau redactori pe care se poate conta și nimeni nu se mai gîndește, în alcătuirea sumarelor, la proporția masculin-feminin). ♦ Dintre multele texte atrăgătoare ale acestui număr, ne vom opri la ancheta *De ce se teme bărbatul român de feminism?*, împărțită cu umor sexist: răspunsurile detaliate ale femeilor ocupă două pagini (14-15), iar opiniile bărbaților sînt culese mărunt într-un spațiu restrîns din pag. 26. Mai mult nici nu meritau, fiindcă, dacă doamnele fac parte, toate, din categoria aceloră pentru care feminismul e un subiect de studiu și reflecție, scriitorii își dau cu părerea doar ca bărbați, ilustrînd de minune tocmai prejudecățile și neînțelegerile analizate de specialiste. Să vedem pe scurt ce spun ele. Brîndușa Armanca susține că nu de feminism se tem la noi bărbații, ci de discursul feminist public, pentru că acesta "înseamnă o analiză «pe față» a raportului de putere și, implicit, o critică a tuturor anacronismelor ce domină perimetrul psiho-social al relației femeie-bărbat". De fapt, ei se tem de un rival dotat cu "farmece" și "mijloace" specifice, care i-ar dezavantaja din start în competiție. Pia Brînzeu, ca și alte colegi de pagini, crede că bărbatul român nu se teme de feminism fiindcă nici nu știe prea bine ce e. Cu excepția citorva intelectuale, și femeile sînt la fel de ignorante în privința complexei

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

mișcări de emancipare ce conține aspecte nu doar sociale, ci și filosofice, etice, larg culturale etc. Și Cristina Cărtărescu observă că majoritatea populației, de ambe sexe, n-are decît o vagă idee - caricaturizată și deformată - despre feminism. Iar puținii bărbați care știu despre ce e vorba nu se tem de feminism, ci de feministe, femei puternice, încrezătoare în forțele lor, care nu se mai percep și nu mai sînt percepute ca neajutorate, dependente, incapabile de autoafirmare: "dacă bărbații se tem de femeile puternice, înseamnă că se tem de concurență și de eventuala lor dominare". Adică se tem de propria slăbiciune. Magdalena Marculescu face o legătură între nivelul intelectual și atitudinea față de feminism: cu cît sînt mai inteligenți, educați și civilizați, cu atît recunosc bărbații mai ușor valoarea și nu fac discriminări. De fapt, părerea ei este că bărbatul și femeia nu sînt egali ci complementari, iar polaritatea masculin-feminin e într-un echilibru fragil. Tendința, reală în zilele noastre, de masculinizare a femeii și feminizare a bărbatului complică și mai mult lucrurile. ♦ În sfîrșit, lidera feminismului românesc, Mihaela Miroiu, ține să lămurească o confuzie: feminismul nu e o mișcare împotriva bărbaților, ci împotriva patriarhatului ca formă de organizare a relațiilor publice și private între sexe. Lupta se dă pentru schimbarea mentalității: "În cazul nostru, femeilor le este greu să se descotorosească de tot soiul de idei de predestinare tip «menirea femeii» și să se justifice prin ceea ce aleg să facă și prin felul în care știu să se afirme. Patriarhatul, ca și totalitarismul sînt și interioare, nu doar exterioare". Păstrîndu-și conștiința de "criptoservitoare", deci preluînd exclusiv corvezile îngrijirii familiei și casei, femeilor le rămîne puțin timp pentru auto-dezvoltare, ceea ce se resimte în plan profesional. E și vina lor. Ca și Cristina Cărtărescu, Mihaela Miroiu identifică adevărata sursă a temerilor masculine: "În România există destui bărbați simpatetici față de feminism. Puțini dintre ei și-l doresc însă în propria casă sau în propria instituție. Nu feminismul îi sperie, ci întrupările lui în femeile reale lingă care își petrec viața. Pe ele trebuie să le recunoască drept persoane libere și autoafirmative, ca și pe ei înșiși. Lîngă ele trebuie să renunțe la plăcutul sentiment al superiorității, la comoditatea serviciilor casnice prestate unilateral, la a le privi drept noncompetitori." ♦ Ca așa e, o dovedesc răspunsurile orizontale ale scriitorilor bănațeni, exilate în pag. 26. Mai toți țin să declare că nu se tem de feminism, dimpotrivă, au *slăbiciune* pentru femei, că în planul social sînt de acord cu orice fel de egalitate, dar în cel intim - ba. Răspunsul lui Petre Stoica e tipic pentru ceea ce înțelege "bărbatul român" prin emancipare: "În ce mă privește, eu nu am prejudecăți, întrucît întotdeauna mi-au plăcut foarte mult femeile. Nu îmi plac însă cele agresive. Cînd spun agresivitate, mă gîndesc în primul rînd la mișcările din Occident, unde feministele ies în stradă, fac gălăgie și cer mai multe drepturi decît se cuvin chiar celor mai frumoase femei din lume. Adevărul e că mie mi-au plăcut întotdeauna femeile emancipate, cu care poți discuta orice problemă, care nu au prejudecăți. Femei cu minte mobilă, care să fie foarte bune și la masa de scris, și la gătit, și la... lucrurile esențiale. Am avut alături asemenea femei și știu prea bine ce spun."

Mizerabilismul politic

Din cînd în cînd președintele Constantinescu își ia distanță de lumea politică din

LA MICROSCOP

"Înapoi la Ceaușescu?"

ÎN SĂPTĂMÎNILE din urmă am vorbit cu persoane din mai multe categorii profesionale despre părerea lor că era mai bine pe vremea lui Ceaușescu. Între ei nu sînt numai oameni care nu se ajung cu banii sau au rămas fără slujbă. Cîțiva au venituri frumoase și situații sociale la care ar rivni destui dintre cei care sînt convinși că acum e mai bine decît sub Ceaușescu.

Un editor ajuns la ananghie financiară, om de 45 de ani care, imediat după '90 a făcut carieră și bani din această indeletnicire s-a străduit să mă convingă că eu personal nu mai sînt respectat ca scriitor, așa cum eram înainte de '89. Un medic ginecolog mi-a prezentat în culori sumbre scăderea natalității după liberalizarea avorturilor. Un timplar pensionar și un fost tipograf erau de părerea că *înainte* era mai multă egalitate. Un taximetrist mi-a teoretizat ideea că Ceaușescu a fost victima unei lovituri de stat îndreptată împotriva unui patriot care a lăsat țara fără datorii și cu o industrie în stare de funcționare. O profesoară mi-a spus că părinții elevilor ei nu și-ar fi permis pe vremuri să o umilească făcînd caz de banii și de relațiilor lor la minister. Un fost sportiv a ținut să-mi explice că pe vremea "împușcatului" nu s-ar fi întîmplat să nu se găsească bani de la stat pentru sportul pe care îl făcuse el. Un polițist era nemulțumit că mulți dintre colegii lui au demisionat pentru a alege meserii mai bănoase ori mai liniștite, ceea ce "altădată" nu se putea, cu una, cu două.

Nu am polemizat cu nici unul, fiindcă doream să aflu cît mai detaliat de ce cred ei că era mai bine sub Ceaușescu. Asta deoarece, în ultima analiză, o parte dintre compatrioții noștri vîd în dictatura lui Ceaușescu vremuri mai bune decît ceea ce le oferă procesul democratizării din ultimii ani.

Totuși, după ce i-am mai discutat, cam toți cei cu care am stat de vorbă au ajuns, fără să știe, la soluția, consumată

istoric, a gulaș-comunismului din Ungaria lui Kadar. Un, așadar, comunism de consum prezidat de fantoma lui Ceaușescu. Printr-un proces de, să-i zicem, maieutică politică poate că, treptat, acești "nostalgici" ar ajunge, fiecare în parte la concluzia că acest "era mai bine pe vremea lui Ceaușescu" exprima, în realitate, un ideal, nicidecum o nostalgie. E firesc să aspiți la stabilitate, la venituri sigure, la importanță socială și la un mediu economic în stare de funcțiune.

Ceaușescu, așa cum e invocat de acești oameni, nu mai înseamnă ceaușismul, ci mai curînd amenințarea cu fantoma acestuia. Paradoxal, dar ei nădăduiesc ca datele convenabile din trecutul lor personal să fie mutate astfel în situația de azi, prin recursul la această amenințare politică al cărei personaj nu mai poate candida la alegeri. Că acest *înapoi la Ceaușescu* e un simptom îngrijorător al disponibilității unora dintre noi de a renunța la libertatea individuală de dragul unor avantaje pierdute, asta face obiectul altei discuții. Pe de altă parte, însă, acești oameni care, azi, profită de libertatea de opinie pentru a regreta după regimul lui Ceaușescu, ar mai accepta, chiar și ei, să-și țină gura pentru a nu intra în conflict cu o nouă securitate la Ceaușescu sau cu un nou partid unic care să le dicteze ce pot spune și ce nu?

Cînd oftezi după un regim politic despre care Constituția îți atrage atenția că nu îl va mai tolera, e greu de crezut că îți vei tăia limba de dragul întoarcerii la ceaușism. Sau că vei privi ceaușismul altfel decît ca pe o alegere posibilă, dar nu finală.

La ora actuală a declara că era mai bine sub Ceaușescu înseamnă, de fapt, a exprima o amenințare de alegător nemulțumit față de toate ofertele politice care îi se oferă și care speră în ceva mai mult, scoțînd din mîncă asul fantomei lui Ceaușescu.

Cristian Teodorescu

țara peste care e președinte. Ultima sa distanțare a avut loc de curînd la Universitate, cînd fostul rector al acestui lăcaș de cultură a declarat presei că lumea politică de la noi e murdară și mizerabilă. Președintele Constantinescu s-a expus astfel, cu sau fără bună știință, reacțiilor de tot felul ale presei. ♦ În **COTIDIANUL**, Ion Cristoiu l-a acuzat pe Emil Constantinescu de vinovăție curată pentru starea lumii politice despre care președintele se plînge. În **ROMÂNIA LIBERĂ**, Bazil Ștefan îi atrage atenția președintelui că rolul său e să rămînă, *pe fond*, optimist. Spune editorialistul acestui ziar: "Pesimiștii nu au ce căuta în politică", totuși, pentru a justifica oarecum atitudinea prezidențială, Bazil Ștefan încheie astfel: "Cine privește însă mai atent în jur se vede obligat la un scepticism crunt, dacă nu la pesimism, fiindcă în rîndul tinerilor lehamitea de clasa politică actuală este deja pe cale de a se transforma în lehamite de politică." Dar în asemenea împrejurări rostul președintelui României e să sporească lehamitea, de dragul amintirii condiției sale de profesor universitar, cu mici sarcini politice - totuși - sub comunism? Această lume politică "murdară și mizerabilă" e, pe de altă parte, cea care l-a adus la putere pe dl Constantinescu, astfel că lovînd în ea, cu aerul că a devenit președintele României pe căi metafizice, președintele își subțiază considerabil susținerile în vederea alegerilor din anul 2000. Dar și susținerile politice actuale. ♦ Imediat după declarația sa de tip igienic, liderul PNȚCD, Ion Diaconescu, i-a reamintit, în treacăt și fără să-l numească, faptul că lumea politică e cum e pentru că nu putea fi, deocamdată, alta. Iar, altfel zicînd, de unde pină unde președintele ales politic, nu coborît din cer în această funcție, se poate despărți atît de ca-

tegoric de lumea care l-a adus în fruntea statului? ♦ La **Tele 7abc** există un realizator al cărui palmares de pînă la această oră constă în amorosarea așa-numitului scandal Rona Hartner, provocat de Corneliu Vadim Tudor. Tot acest realizator a amorosat un scandal de presă al cărui obiect era, în viziunea unui fost șef al securității, Petre Roman, taxat drept agent KGB. Același fost șef din securitate făcea o pledoarie pasională împotriva lui Mihai Pacepa și împotriva, azi, a trădării de țară în raport cu patriotismul securității lui Ceaușescu. Acest realizator de televiziune, stîrnitor de scandaluri pe care nu a fost în stare să le gestioneze, nici cu probe, nici cu ajutorul propriei sale atitudini de moderator, pare a nu-și da seama că nu e o instanță, așa cum își închipuie, ci un mic provocator iresponsabil, amator de succese ieftine - cel puțin deocamdată. De altfel acest gust al succeselor ieftine, cu iz de România lui Ceaușescu, dar fără Ceaușescu, se simte în tot mai mare măsură în programele postului **Tele 7abc**, într-o variantă de piață a idealurilor național-comuniste ale lui Ceaușescu, din care, verbal, Ceaușescu e îndepărtat pentru a-i lăsa ideologia să se răsfețe în libertățile democrației. ♦ Apropos de aceste libertăți, de 8 martie sau cu o zi înainte, mai multe cotidiene au vînat condiția femeii în România, ca pe un iepure tragic. Cît le ajută femeilor un asemenea punct de vedere sau cel opus, care ignoră condiția reală a femeii de la noi, rămîne de văzut în timp. Dar ideea că femeile sînt un fel de victime sigure ale acestui sistem, spre deosebire de binecuvîntatele vremuri de pînă în '89, e o prostie pe care numai feministele cele mai orbite și fostele activiste de partid coordonatoare ale mișcărilor de femei o pot lua în serios.

Cronicar

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1999: 3 luni - 39.000 lei; 6 luni - 78.000 lei; 1 an - 156.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
C&R Graphic S.A.

24 pag - 3.000 lei
La redacție: 2.000 lei